

νέο γράφημα

Όταν γράφουν τα νιάτα

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΣΥΝΤΑΞΗΣ-ΕΚΔΟΣΗΣ

Θανάσης Νευροκοπλής

ΑΡΧΙΣΥΝΤΑΚΤΗΣ

Αλέξης Αλεξίου

ΥΠΕΥΘΥΝΟΙ ΥΛΗΣ

Αλέξης Αλεξίου, Φένια Αναγνώστου, Γιώργος Αντωνόπουλος, Βασιλική Αργυροπούλου, Βίκτωρ Βαβαρούτσος, Σταυρούλα Βαλταδώρου, Τώνια Βουλγαράκη, Αναστασία Γκίνη, Σουζάνα Καρανάσιου, Λεωνίδας Κατσικαρίδης, Αλέξης Μάντζιος, Βασίλης Μυλωνάς, Γιώτα Μυτακίδου, Παναγιώτα Νανά, Αντώνης Νεονάκης, Όλγα Ντίνα, Τότα Οικονόμου, Τίνα Πλαστή, Στέλλα Σαρμή, Θοδωρής Σπανός, Λία Σταυρίδου, Βασίλης Τεμπερεκίδης Γιάννης Τσιτσιλιάνος, Αθηνά Φουστέρη, Μαρία Φωτίου και Γιώτα Ψωμάδου.

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΟΜΑΔΑ

Παΐσια Αθανασιάδου, Σταυρούλα Αλεξίου, Γιώργος Αυγερίου, Μιχάλης Βασιλάκης, Χρυσάνθη Γερογιάννη, Μαγδαληνή Γιαννάκη, Θάνος Γιαντσίδης, Σοφία Γιωτοπούλου, Αλεξάνδρα Γκέκα-Γρίβα, Σωτηρία Γραμματά, Αγγελική Γρατσία, Δημήτρης Δημητρίου, Ελένα Διαμαντή, Φαίδων Δούκας, Νίκος Ζαγορίδης, Αγγελική Ζαχαριάδου, Γιώργος Ζήσης, Βασίλης Θεοδοσίου, Αλίκη Καλλία, Δανάη Καμπερίδη, Εύα Καραλή, Ελένη Καραπέδη, Κατερίνα Καρατζόγλου, Νίκη Καρκαλή, Βαγγέλης Κουγιανός, Τάσος Κυριακίδης, Λευτέρης Κωνσταντινίδης, Χριστίνα Κωνσταντινοπούλου, Δημόκριτος Κώστα, Νίκος Λάγιος, Άννα Λέτσα, Βασιλική Λίταινα, Νίκος Λυμπόπουλος, Χρυζέτα Μαρτινίδη, Μαρία Ματζίρη, Κυριάκος Μεγακλής, Έλενα Μαντέλα, Ανδρέας Μανωλόπουλος, Βασίλης Μέρτζιος, Ηλέκτρα Μπακίδου, Σμαράγδα Μισαπλίδου, Δανάη Κακαρέτσα, Καλλιόπη Μούζα, Αλκμήνη Μπακαλιού, Αθανασία Μπαλάση, Ευανθία Μπαργιώτα, Δέσποινα Μπάτσιου, Δανάη Νανούση, Λίζα Ντίντριχ, Κωνσταντίνα Οικονόμου, Θωμάς Παναγιωτίδης, Δήμητρα Παναγιωτίδου, Ερμιόνη Παναγιωτίδου, Βασιλική Παπαβασιλείου, Νικολέττα Παπαβασιλείου, Ειρήνη Παπαγιάννη, Κωνσταντίνος Παπαδόπουλος, Ιουλία Παπαδοπούλου, Κατερίνα Παπαδρόσου, Μιλτιάδης Παπαλεξανδρής, Αλκμήνη Παπαντωνοπούλου, Χριστίνα Πατέλη, Άννα Πατσάλα, Νικήτας Παχούμης, Ιωάννα Πέτσα, Μαρία Πολίτη, Αλέξανδρος Ποτολιός, Νεφέλη Πραλακίδη, Φίλιππος Πρωτοφάνουσης, Ελένη Ράλλη, Απόστολος Ρεφανίδης, Σάββας Σαββίδης, Μακρίνα Σαββουλίδου, Μαριάννα Σεβιντικίδη, Ανολί Σεραφίни, Στέλλα Σερεμέτα, Μαριλένα Σκανδύλα, Νάγια Σκιαδά, Βέρα Σονάου, Πωλίνα Σουντουλίδου, Μάρτα Σουπίλα, Θεοχάρης Σπερελάκης, Στοϊμενίδου Ελευθερία, Αλέξανδρος Σωφρονίδης, Ελίνα Τάμπου, Γιάννης Τζίμας, Βασιλική Τζιτζή, Σταύρος Τοκμακίδης, Νικολέττα Τσαβλή, Εβίτα Τσάνη, Κυριακή Τσαπικίδου, Μαριάννα Τσαπικίδου, Ζωή Τσιλιπάκου, Βάλια Τσιρά, Αναστασία Τσίτου, Βασιλική Τσιτσιλιάνου, Αλέξανδρος Φασουράκης, Κωνσταντίνος Φιλιππόπουλος, Αλέξανδρος Φραγκίδης, Μαριέφη Χαβούζη-Δελλαπόρτα, Χριστίνα Χαλκιοπούλου, Άννα-Μαρία Χατζηκαλία, Έλενα Χατζηπαζαρή, Τάσος Χατζόγλου και Άντζελα Weng.

ΕΙΚΑΣΤΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Θοδωρής Σπανός

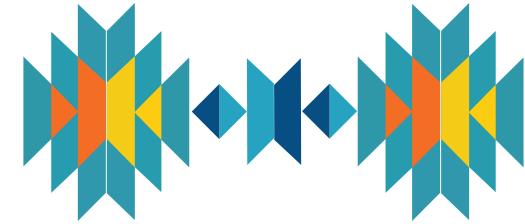
ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑΚΗ ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗ-ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ

Ρένια Χρήστου

ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ – ΕΚΤΥΠΩΣΗ

Lithogramma - Μίλτος Ματζίρης

Περιεχόμενα

Editorial

Η προγιαγιά μας η Μικρασία

«Πώς γράφουμε ιστορία;» (Εργαστήριο 1)

Η αντιμετώπιση των ντόπιων στους πρόσφυγες από το Ουσάκ με την εγκατάστασή τους στη Νέα Ευκαρπία Θεσσαλονίκης και οι ευρύτερες αντιδράσεις στο σύνολο των Μικρασιατών προσφύγων | [Χρυζέτα Μαρτινίδη](#)

Οι λόγοι που οδήγησαν στην ίδρυση μικρασιατικών πολιτιστικών συλλόγων και η δράση τους | [Κατερίνα Καρατζόγλου](#), [Νίκος Λάγιος](#), [Ιωάννα Πέτσα](#), [Έλενα Χατζηπαζαρλή](#)

Εντυπώσεις από την επίσκεψη στον Μικρασιατικό Πολιτιστικό Σύλλογο «Ουσάκ» της Νέας Ευκαρπίας Θεσσαλονίκης | [Εύα Καραλή](#), [Σμαράγδα Μισαπλίδου](#), [Κατερίνα Παπαδρόσου](#), [Αλέξανδρος Ποτολιός](#), [Φίλιππος Πρωτοφάνουσης](#), [Εβίτα Τσάνη](#), [Μαριέφη Χαβούζη](#)

Συνέντευξη με τον ταμιά του Συλλόγου «Ουσάκ», Κοσμά Φιοραβάντες: «Οι λαοί δεν έχουν να χωρίσουν τίποτα!» | [Εύα Καραλή](#), [Κατερίνα Καρατζόγλου](#), [Νίκος Λάγιος](#), [Χρυζέτα Μαρτινίδη](#), [Μαρία Ματζίρη](#), [Σμαράγδα Μισαπλίδου](#), [Κατερίνα Παπαδρόσου](#), [Μιλτιάδης Παπαλεξανδρής](#), [Αλέξανδρος Ποτολιός](#), [Φίλιππος Πρωτοφάνουσης](#), [Ανολί Σεραφίни](#), [Νικολέττα Τσαβλή](#), [Εβίτα Τσάνη](#), [Μαριέφη Χαβούζη-Δελλαπόρτα](#), [Έλενα Χατζηπαζαρλή](#)

Προσφυγικά Αθλητικά Σωματεία (Εισαγωγή) | [Βασιλική Λίταινα](#), [Ελένα Διαμαντή](#)

Τα ελληνορθόδοξα αθλητικά Σωματεία Σμύρνης και Κωνσταντινούπολης | [Κυριακή Τσαπικίδου](#), [Μαριάννα Τσαπικίδου](#)

Οι πρώτοι προσφυγικοί αθλητικοί σύλλογοι στη Θεσσαλονίκη | [Νίκος Ζαγορίδης](#), [Βαγγέλης Κουγιανός](#)

Απόλλων Καλαμαριάς | [Βασίλης Μέρτζιος](#), [Αλέξανδρος Φασουράκης](#)

Βυζαντινός Αθλητικός Όμιλος (ΒΑΟ) | [Δανάη Κακαρέτσα](#)

Μακεδονικός Νεαπόλεως | [Βασίλης Θεοδοσίου](#), [Δημόκριτος Κώστα](#), [Τάσος Χατζόγλου](#)

ΠΑΟΚ | [Κωνσταντίνος Παπαδόπουλος](#), [Απόστολος Ρεφανίδης](#), [Σάββας Σαββίδης](#)

Επίλογος | [Ειρήνη Παπαγιάννη](#), [Χριστίνα Κωνσταντινοπούλου](#)

«Αναζητούμε τη μνήμη της Μικράς Ασίας στο σπίτι μας, στη γειτονιά μας, στη ζωή μας» (Εργαστήριο 2)

Κειμήλια του προπροπάπου μου, παπα-Βασίλη Παπαϊωάννου, από τις Σαράντα Εκκλησιές / Η προ-προγιαγιά μου από την Αδριανούπολη / Κοσμήματα της προ-προγιαγιάς μου / Νομίσματα της προ-προγιαγιάς μου | [Σταυρούλα Αλεξίου](#)

Η προγιαγιά Σταυρούλα Χατζηλαζαρίδου και ο προπάππος Βλάσης Σομπατζόγλου | [Χρυσάνθη Γερογιάννη](#)

Η ιστορία της προγιαγιάς μου από τα Πριγκηπόννησα | [Σωτηρία Γραμματά](#)

Η ιστορία των προπαπουδών μου από τη Μαγνησία | [Αγγελική Γρατσία](#)

Η ιστορία του προπάπου μου από το Εσκή Σεχίρ (Δορύλαιο) | [Δημήτρης Δημητρίου](#)

Η προγιαγιά μου Ελένη και το κόκκινο βελούδινο τραπεζομάντηλο | [Γιώργος Ζήσης](#)

Οι προπάπποι μου από την Καππαδοκία και τη Σμύρνη | [Κατερίνα Καρατζόγλου](#)

Η προγιαγιά μου η Μαρία από το Ρεϊς Ντερέ | [Νίκη Καρκαλή](#)

Ο προπάππος μου, ο ψάλτης, από τον Πόντο | [Τάσος Κυριακίδης](#)

Ο προπάππος μου Ιορδάνης από τη Σμύρνη / Η προγιαγιά μου Ευαγγελία από την Αρτάκη [Λευτέρης Κωνσταντινίδης](#)

Η εικόνα της προγιαγιάς μου, της... Παναγίας | [Δημόκριτος Κώστα](#)

Οι προπαπουδές μου από την Προύσα | [Κυριάκος Μεγακλής](#)

Σελίδες Ημερολογίου | [Καλλιόπη Μούζα](#)

Το παλιό караμανλίδικο Ευαγγέλιο | [Ευανθία Μπαργιώτα](#)

Ο μπόγος, με τις Εννέα Μούσες και η μητέρα τους Μνημοσύνη, από τη Σαφράμπολη / Από τα Δαρδανέλια στα Γιαννιτσα | [Κωνσταντίνα Οικονόμου](#)

Σπίτι εκατό χρονών... | [Άννα Πατσάλα](#)

Η προγιαγιά μου η Ρόζα από τη Σμύρνη | [Ελένη Ράλλη](#)

Από την Κερασούντα στο Βατούμ της Ρωσίας | [Μακρίνα Σαββουλίδου](#)

Από την Τραπεζούντα στην Κοζάνη | [Μαριάννα Σεβιντικίδη](#)

Οι προπαπουδές μου από την Τραπεζούντα | [Στέλλα Σερεμέτα](#)

Η ιστορία του Γιάννη του Ασίκη από την Ίμβρο | [Βέρα Σονάου](#)

Μνήμες από τη Μικρά Ασία με τα λόγια της νονάς μου | [Ελίνα Τάμπου](#)

Η προγιαγιά μου από τη Μήδεια της Ανατολικής Θράκης | [Ζωή Τσιλιπάκου](#)

Η προγιαγιά μου από την Κιουτάχεια / Κειμήλια από την Πόλη | [Αναστασία Τσίτου](#)

Η γιαγιά μου Φωτεινή Παγώνη | [Κωνσταντίνος Φιλιππόπουλος](#)

Η ιστορία της εικόνας από την Ηράκλεια της Βιθυνίας | [Αλέξανδρος Φραγκίδης](#)

Παραδοσιακό γιλέκο από τη Νίγδη της Καππαδοκίας | [Χριστίνα Χαλκιοπούλου](#)

3

«Παρατηρούμε κτήρια, μνημεία, δρόμους εκατό χρόνια μετά» (Εργαστήριο 3)

Παρουσίαση του Εργαστηρίου 3 | Σοφία Γιωτοπούλου, Ελένη Καραπέδη, Ερμιόνη Παναγιωτίδου, Πωλίνα Σουντουλίδου, Ελίνα Τάμπου, Βασιλική Τζιτζή, Σταύρος Τοκμακίδης

Τι είναι για εμένα σπίτι; | Γιώργος Αυγερίου, Αλεξάνδρα Γκέκα-Γρίβα, Θωμάς Παναγιωτίδης, Αλκμήνη Παπαντωνοπούλου, Νάγια Σκιαδά, Έλενα Μαντέλα, Ανδρέας Μανωλόπουλος, Ηλέκτρα Μπακίδου, Νικολέττα Παπαβασιλείου, Πωλίνα Σουντουλίδου

4

«Συνομιλούμε με σύγχρονους δημιουργούς για τη Μικρασία και το '22» (Εργαστήριο 4)

Η φωνή του Ξένου | Γιώργος Φραντζολάς

Η δημιουργία ενός έργου τέχνης | Στοϊμενίδου Ελευθερία

Από μια λευκή σελίδα σε ένα έργο τέχνης: Τα στάδια της δημιουργίας | Κωνσταντίνα Οικονόμου

Μέσα στο καΐκι | Ελευθερία Στοϊμενίδου

Είναι η φωνή του ξένου η σπαρακτική | Γιάννης Τζίμας

Ο δρόμος του φόβου | Δέσποινα Μπάτσιου

Το σεργιάκι ενός αθώου γέλιου | Κωνσταντίνα Οικονόμου

Ένα ζευγάρι γαλανών ματιών | Βασιλική Τσιτσιλιάνου

Σύρματα παντού | Αλίκη Καλλία

Μέσα σ' ένα σκυλοπνίχτη τέσσερις γενιές | Άννα Λέτσα

Κι ένα βλέμμα που αντικρίζει σύρματα παντού | Αλκμήνη Μπακαλιού

Ο αποχαιρετισμός μιας ζωής | Μάρτα Σουπίλα

Στη μέση της θάλασσας, σε μια ξύλινη βάρκα, δυο άνθρωποι | Κωνσταντίνα Οικονόμου

Πορεία προς Ανατολάς | Γιώργος Φραντζολάς

Σχεδόν άνθρωποι, σχεδόν παιδιά | Αθανασία Μπαλάση

Η ιστορία, ένα μαύρο σεντόνι | Κωνσταντίνα Οικονόμου

5

«Χτίζουμε μουσικές γέφυρες και “σπάμε κόυρες”» (Εργαστήριο 5)

Οι μουσικές ρίζες του ρεμπέτικου | Στέλλα Σερεμέτα

Η γυναίκα στα ρεμπέτικα τραγούδια | Στέλλα Σερεμέτα

Ρόζα Εσκενάζυ, η «Βασίλισσα» του ρεμπέτικου | Δανάη Καμπερίδη

Μάρκος Βαμβακάρης, ο «Πατριάρχης» του ρεμπέτικου | Χριστίνα Πατέλη

Σωτηρία Μπέλλου, η τελευταία ρεμπέτισσα | Αγγελική Ζαχαριάδου, Στέλλα Σερεμέτα

Συνέντευξη με τον Θωμά Κοροβίνη: «Όλα επιτρέπονται· ο αυτοξεχασμός όχι! Αυτός ο δρόμος της έρευνας είναι η προσωπική μας ταυτότητα, η ιδιοπροσωπία.» | Αγγελική Ζαχαριάδου, Δανάη Καμπερίδη, Δανάη Νανούση, Δήμητρα Παναγιωτίδου, Ιουλία Παπαδοπούλου, Χριστίνα Πατέλη, Νεφέλη Πραλακίδη, Στέλλα Σερεμέτα

6

Θεατρικό δρώμενο: Στη σκιά του ξεριζωμού... Τότε εκείνοι, πάντα εγώ.

7

Μουσικό δρώμενο: Οδοιπορικό από την ιστορία στη μνήμη

8

Συνέντευξη με τον ζωγράφο Σώτο Ζαχαριάδη: «Το ρεμπέτικο σχετίζεται με τα βιώματά μου» Νίκος Λυμπόπουλος, Λίζα Ντίντριχ, Κατερίνα Παπαδρόσου, Αλέξανδρος Σωφρονίδης

9

Δημιουργική γραφή για τη Μικρασιατική Καταστροφή και την προσφυγιά

Τα τελευταία Ημερολόγια | Μιχάλης Βασιλάκης

Μια ιστορία να θυμάσαι | Αγγελική Ζαχαριάδου

Κοινή προσφυγιά | Αλκμήνη Μπακαλιού

Παράλληλοι ίσως και με το κύμα | Αθανασία Μπαλάση

Ιστορίες μέσα από επτά μικρές βαλίτσες ή Οι βαλίτσες αφηγούνται τη δική τους ιστορία | Εύα Καραλή, Δέσποινα Μπάτσιου, Βασιλική Παπαβασιλείου, Νικήτας Παχούμης, Θεοχάρης Σπερελάκης, Αντζελα Weng, Μαρίεφν Χαβούζη-Δελλαπόρτα

Η προγιαγιά μας η Μικρασία

Το 27ο τεύχος του περιοδικού μας είναι αφιερωμένο στην προγιαγιά μας τη Μικρασία. Η μορφή της, θραυσματική κι αόριστη μέχρι πρότινος, σα να ανασταίνεται μέσα από τα κείμενα των παιδιών με σάρκα και οστά· με τη στοργική μορφή και παρουσία της να μας περιβάλλει και να μας αγκαλιάζει, όπως τα σύννεφα τον ουρανό («ὁ περιβάλλων τὸν οὐρανὸν ἐν νεφέλαις»). Κι αν στην αρχή αυτού του ταξιδιού προς το 9ο Παναρσακειακό Μαθητικό Συνέδριο με θέμα τη «Μνήμη του Μικρασιατικού Πολιτισμού» κυριαρχούσε η απορία κι η έκπληξη, στην πορεία ο εστιασμός έγινε πιο επίμονος: να ανασύρουμε τη μνήμη από το παρελθόν και να ξαναζωντανέψουμε το πρόσωπο της προγιαγιάς μας, ψηλαφώντας το στο δικό μας. Από αυτήν την επιμονή γεννήθηκε μια αγάπη ενσώματη κι αποκαλυπτική.

Ανοίγοντας το κασελάκι της μνήμης, μέσα από πέντε Εργαστήρια («Πώς γράφουμε ιστορία;», «Μνήμη Μικράς Ασίας στο σπίτι μας – Το δικό μου '22», «Προσφυγικοί οικισμοί εκατό χρόνια μετά», «Συνομιλούμε με σύγχρονους δημιουργούς για τη Μικρασία και το '22», «Μικρασιατική μουσική και κουλτούρα») και δύο δρώμενα (ένα θεατρικό «Στη σκιά του ξεριζωμού... Τότε εκείνοι, πάντα εγώ» και ένα μουσικό «Οδοιπορικό από την ιστορία στη μνήμη»), κοντά εκατόν πενήντα μαθήτριες και μαθητές ταξίδεψαν στον χρόνο, ξεσκόνισαν φωτογραφίες και σκάλισαν αρχεία κι αντικείμενα, ανέσπραν αναμνήσεις, πρόσωπα και ιστορίες παμπάλαιες, ανέταξαν με σχέδια παράγκες και χαμόσιπτα, τραγούδησαν με σαντουροβιόλια το συλλογικό μας παρελθόν, σήμαναν με κλωστές πάνω στον χάρτη τις ρίζες των προγόνων τους και τις φλέβες των προσφυγικών τους διαδρομών. Επιστρέφοντας έτσι στη χαμένη πατρίδα, έπιασαν –αναμμένο κάρβουνο– στα χέρια τους την ιστορία και σκάλισαν τη μορφή της.

Τώρα πια τη νιώθουμε, την προγιαγιά μας τη Μικρασία, να κυλάει στο ίδιο το αίμα μας, να μας συντροφεύει στον αναστεναγμό μα και στα όνειρα· όλα να τα ακούει και να γνέφει στοχαστικά το βλέμμα ψιθυρίζοντας: «Σήμερα δικά σου, αύριο αλλουνού, μηδέποτε και μηδεπώς κανενός...» ή το άλλο: «Έφουρα είναι η ζωή, μη χτίσεις σπίτι πάνω της· μόν' πέρασέ την με αρχοντιά και χάρη. Ναι, μη τσιγκουνεύεσαι τη χάρη (πάει να πει τη συγχώρεση)· ακόμα και σε όσους θα σε βλάψουν...». Λόγια δροσερά, αν και κοφτά σα δοξαριές· βγαλμένα απ'το πικρό ποτήρι που την κέρασε η ζωή. Ώστε, αυτή λοιπόν ήταν που έστρωνε το κόκκινο βελούδινο τραπεζομάντηλο με τα μεταξωτά κρόσσια τις γιορτές και γέμιζε το τραπέζι με λικουδιές και σιροπιαστά! Αυτή ήταν που μας τύλιγε με το κεντητό της γιλεκάκι στα κρυφά, να μη βγούμε έξω όπως όπως, δικά της και τα πρώτα εφηβικά μας καρδιογραφήματα σε λα μινόρε: «Τικ, τικ, τίκι τίκι, τák kán' ή καρδιά μου σάν σέ βλέπω νά διαβαίνεις, τή ματιά σου σά μου ρίξεις.»!

Το 27ο τεύχος του περιοδικού μας πήρε περιεχόμενο και μορφή μέσα από τη συμμετοχή μας στο 9ο Παναρσακειακό Μαθητικό Συνέδριο (Εκάλη, 4-5 Απριλίου 2023). Σε αυτόν, τον τόσο ιδιαίτερο και παιδαγωγικά μεστό θεσμό και στους ανθρώπους που το οργάνωσαν, θέλουμε να εκφράσουμε ένα εγκάρδιο «ευχαριστώ»· για την έμπνευση, το διάνοιγμα του βλέμματος, την ενεργοποίηση του αισθήματος, την περισυλλογή και την ανταλλαγή.

Μέσα στο πλαίσιο της προετοιμασίας μας για το Συνέδριο, επισκεφτήκαμε συλλόγους και ιδρύματα, είδαμε, ακούσαμε, γνωρίσαμε και συνομιλήσαμε με πανεπιστημιακούς, ερευνητές, καλλιτέχνες, ανθρώπους φωτισμένους που χαίρονται να μοιράζονται τη γνώση και να ανακαλύπτουν ξανά και ξανά, μέσα από το αντίκρισμά τους με το βλέμμα των παιδιών, το μυστήριο της ιστορίας και το θαύμα της ζωής. Ιδιαίτερες ευχαριστίες για την πολύτιμη συμβολή τους οφείλουμε στο Κέντρο Ιστορίας Θεσσαλονίκης, στον Μικρασιατικό Πολιτιστικό Σύλλογο «Ουσάκ» στη Νέα Ευκαρπία, στον Σύλλογο Λόγιας Εκκλησιαστικής και Παραδοσιακής Μουσικής «Ρωμανός ὁ Μελωδός», καθώς και στον αναπληρωτή καθηγητή του τμήματος Βαλκανικών, Σλάβικων και Ανατολικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Μακεδονίας Βλάση Βλασίδη, στη Μουσειολόγο και Διευθύντρια Υπηρεσιών του Ιδρύματος της Βουλής των Ελλήνων Άννα Ενεπεκίδου, στον συγγραφέα, συνθέτη, στιχουργό και ερμηνευτή Θωμά Κοροβίνη, στον Επίκουρο Καθηγητή του τμήματος Αρχιτεκτόνων ΑΠΘ Σοφοκλή Κωτσόπουλο, στον μουσικό φιλόλογο Γιώργο Φραντζολά και, τέλος, στον ζωγράφο Σώτο Ζαχαριάδη, έργα του οποίου από τη συλλογή «Ρεμπέτες» κοσμούν με τη ζεστή ειλικρίνειά τους το αφιέρωμα.

Νεογράφημα

Η μαμά μου κι εγώ, 2010, Ακουαρέλα, 14x9 εκ.

«Πώς γράφουμε ιστορία;» Εργαστήριο 1

1

Οι μαθητές του Αρσακείου Γυμνασίου και Λυκείου Θεσσαλονίκης, συμμετέχοντας στο Εργαστήριο 1 «Πώς γράφουμε ιστορία;», ασχολήθηκαν με δύο πτυχές της ιστορίας του μικρασιατικού πολιτισμού: τους πολιτιστικούς συλλόγους και τα αθλητικά σωματεία. Αφετηρία για την έρευνά τους αποτέλεσε η πολύτιμη συνάντηση που είχαν με τον αναπληρωτή καθηγητή στο τμήμα Βαλκανικών Σλάβικων και Ανατολικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Μακεδονίας Βλάση Βλασίδη. Τα παιδιά είχαν την ευκαιρία να συνομιλήσουν με τον καθηγητή Βλασίδη, να καταθέσουν τους προβληματισμούς τους και να λύσουν τις απορίες τους αναφορικά με τα δραματικά γεγονότα του 1922, αλλά και την έλευση των προσφύγων της Μικράς Ασίας στον ελληνικό χώρο. Στη συνέχεια, οι μαθητές του Εργαστηρίου επιχειρήσαν να μούν στη θέση ενός ειδικού επιστήμονα, ενός ιστορικού, και να βγάλουν τα δικά τους συμπεράσματα, μελετώντας πηγές και τεκμήρια, αξιοποιώντας τα εργαλεία της βιβλιογραφικής και διαδικτυακής έρευνας, της μελέτης αντικειμένων, κειμηλίων και ιστορικών ντοκουμέντων, καθώς και το εργαλείο της συνέντευξης ως πηγής άντλησης πληροφοριών και εξαγωγής συμπερασμάτων.

Αποτιμώντας τη συμμετοχή τους στο Εργαστήριο οι μαθήτριες Ανολί Σεραφίни και Νικολέττα Τσαβλή γράφουν σχετικά: «Για το θέμα του Εργαστηρίου μας «Πώς γράφουμε ιστορία;» δεν μπορούσαμε να βασιστούμε μόνο στη βιβλιογραφική έρευνα· θέλαμε, παράλληλα, να διερευνήσουμε τι συνέβη μέσα από συνεντεύξεις και προσωπικές μαρτυρίες. Γνωρίζοντας τα γεγονότα της Μικρασιατικής Καταστροφής, όλα τα μέλη της ομάδας μας, μπορέσαμε να συνδέσουμε την προσωπική μαρτυρία με την επίσημη ιστορία, φτάνοντας με αυτόν τρόπο πιο κοντά στα γεγονότα. Γνωρίσαμε τα ήθη, τα έθιμα, τις συνήθειες και τον τρόπο ζωής μιας ολόκληρης κοινότητας και μεταφερθήκαμε νοητά σε αυτήν. Οι Μικρασιάτες πρόσφυγες καθώς και οι απόγονοί τους, προσπαθώντας να διαφυλάξουν την ιστορία, την παράδοση και τον πολιτισμό των οικογενειών τους, ίδρυσαν τους μικρασιατικούς πολιτιστικούς και αθλητικούς συλλόγους, οι οποίοι ως πρωταρχικό στόχο είχαν την αποκατάσταση των προσφύγων και την ενσωμάτωση τους στη νέα πατρίδα μέσα από πολιτιστικές και αθλητικές δράσεις. Η πρώτη ομάδα εργασίας του Εργαστηρίου μας ανέλαβε την έρευνα σχετικά με τους μικρασιατικούς πολιτιστικούς συλλόγους, ενώ η δεύτερη ανέλαβε τη μελέτη των αθλητικών σωματείων της Θεσσαλονίκης. Έτσι, στην ερώτηση «Πώς γράφουμε ιστορία;», απαντήσαμε ομόφωνα: «Μελετώντας, κατά το δυνατόν, όλες τις πτυχές της.»

Την ευθύνη του Εργαστηρίου 1, όπως και του εισαγωγικού σημειώματος, είχαν η καθηγήτρια Πληροφορικής Βασιλική Αργυροπούλου, η φιλόλογος Σταυρούλα Βαλταδώρου, ο καθηγητής Φυσικής Αγωγής Γιάννης Τσιτσιλιάνος και η θεολόγος Παναγιώτα Ψωμιάδου.

Επταπύργιο, 2019, Λάδι σε ξύλο, 92X112 εκ.

¹ Σε όλα τα κείμενα του περιοδικού μας οι λέξεις «μαθητές» και «καθηγητές» αναφέρονται αντίστοιχα σε μαθητές και μαθήτριες, καθηγητές και καθηγήτριες.

Η αντιμετώπιση των ντόπιων στους πρόσφυγες από το Ουσάκ με την εγκατάσταση τους στη Νέα Ευκαρπία Θεσσαλονίκης και οι ευρύτερες αντιδράσεις στο σύνολο των Μικρασιατών προσφύγων

Χρυζέτα Μαρτινίδη

Η εγκατάσταση των Μικρασιατών προσφύγων συνοδεύτηκε από έντονες αντιδράσεις από την πλευρά των ντόπιων πληθυσμών, οι οποίοι συμπεριφέρθηκαν στους πρόσφυγες με υποτιμητικό και ρατσιστικό τρόπο. Τους θεωρούσαν ξένους, κάτι το οποίο αποδεικνύεται και με τον χαρακτηρισμό «τουρκόσποροι», με τον οποίο τους αποκαλούσαν.

Όταν έφτασαν οι πρόσφυγες από το Ουσάκ της Μικράς Ασίας στη Νέα Ευκαρπία της Θεσσαλονίκης, εκεί ζούσαν μόνο σκηνίτες Βλάχοι, οι οποίοι δεν έτρεφαν ιδιαίτερη συμπάθεια στους πρόσφυγες, όπως άλλωστε και η πλειοψηφία των ντόπιων πληθυσμών. Το ταξίδι τους από τη Σμύρνη ήταν μακρύ, δύσκολο και ριψοκίνδυνο. Μόλις έφταναν στο λιμάνι της Θεσσαλονίκης, ήταν βρόμικοι και ρακένδυτοι, λόγω της ταλαιπωρίας που είχαν υποστεί. Υπάρχουν ιστορικά ντοκουμέντα από τη δημιουργία και χρήση των λεγόμενων «λοιμοκαθαρτηρίων», γνωστών και ως «απολυμαντηρίων». Εκεί απολύμαιναν τους πρόσφυγες, τους εξέταζαν για πιθανές μεταδοτικές ασθένειες και, σε κάποιες περιπτώσεις, τους ξύριζαν τα μαλλιά προς αποφυγή μετάδοσης ψειρών. Σε πολλές περιπτώσεις έκαιγαν τα ρούχα τους, δίνοντάς τους να φορέσουν παλιά ρούχα, κυρίως του στρατού. Οι παραπάνω πρακτικές θεωρήθηκαν υποτιμητικές και εξευτελιστικές. Οι Μικρασιάτες, ιδιαίτερα όσοι είχαν καταγωγή από τη Σμύρνη, ήταν άνθρωποι υψηλού μορφωτικού και βιοτικού επιπέδου. Περνούσαν τον ελεύθερό τους χρόνο διαβάζοντας λογοτεχνία και ποίηση. Η ψυχαγωγία τους περιελάμβανε όπερα και θέατρο. Τα σπίτια τους ήταν αρχοντικά εξαιρετικής αρχιτεκτονικής, για αυτό και σώζονται μέχρι σήμερα.

Παρά τις δυσκολίες που συνάντησαν, οι Μικρασιάτες κατάφεραν να επιβιώσουν και να διαπρέψουν σε διάφορους τομείς με μεγάλη επιτυχία και αξιοπρέπεια. Αυτό που τους ενώνει όλους είναι η αγάπη τους για τη Μικρά Ασία. Η αγάπη αυτή τους οδήγησε στη δημιουργία πολιτιστικών συλλόγων. Με αυτόν τον τρόπο κρατούν ζωντανή την κληρονομιά και την παράδοσή τους. Διδάσκουν στις επόμενες γενιές την καταγωγή και την ιστορία τους, με την ελπίδα αυτές να την κρατήσουν ζωντανή στο πέρασμα του χρόνου.

Οι λόγοι που οδήγησαν στην ίδρυση μικρασιατικών πολιτιστικών συλλόγων και η δράση τους

Κατερίνα Καρατζόγλου, Νίκος Λάγιος, Ιωάννα Πέτσα, Έλενα Χατζηπαζαρλή

Οι μικρασιατικοί πολιτιστικοί σύλλογοι, ιδρύθηκαν με σκοπό να κρατήσουν ζωντανή τη μνήμη του ξεριζωμού των Ελλήνων από τα πατρογονικά τους εδάφη, αλλά και να διατηρήσουν έως στις μέρες μας τον πολιτισμικό πλούτο που έφεραν μαζί τους. Οι πρόσφυγες στις λιγοστές τους αποσκευές μετέφεραν ως πολύτιμους θησαυρούς τις προσωπικές τους ιστορίες, τις μνήμες, τη γλώσσα, τους χορούς, τις μουσικές, τις παραδόσεις αλλά και πολλά ενθύμια. Οι πολιτιστικοί σύλλογοι αγωνίζονται για να τα διαφυλάξουν και να τα παραδώσουν στις επόμενες γενιές, γιατί ο ολοκληρωτικός ξεριζωμός επέρχεται, όταν χάνεται η μνήμη.

Παράλληλα με τον σκοπό για τον οποίον ιδρύθηκαν οι μικρασιατικοί πολιτιστικοί σύλλογοι (τη διατήρηση της μνήμης των πέραν του Αιγαίου αλησμόνητων πατρίδων και του πολιτισμού τους), με την άφιξή τους στην Ελλάδα οι Μικρασιάτες πρόσφυγες κατάφεραν και μεταλαμπάδευσαν αυτόν τον πολιτισμό και συνέβαλαν ουσιαστικά και καθοριστικά στην πολιτισμική ανάπτυξη της πατρίδας μας, ιδιαίτερα στη Μακεδονία και στη Θράκη. Σήμερα αυτοί οι στόχοι εξυπηρετούνται μέσα από μια πλειάδα εκδηλώσεων, όπως ανταμώματα μικρασιατικών συλλόγων, μουσικές και χορευτικές εκδηλώσεις, συλλογή και έκθεση οικογενειακών κειμηλίων, διαλέξεις επιφανών ομιλητών από την Ελλάδα και το εξωτερικό, καθώς και εκδρομές στο εσωτερικό της χώρας. Τέλος, κομμάτι της δράσης τους αποτελεί και η απονομή τιμητικών διακρίσεων σε σπουδαστές που αρίστευσαν και σε διακεκριμένους πολίτες της Ελλάδος.

Ταπεινωμένοι και έχοντας περάσει πληθώρα κακουχιών, χιλιάδες Ρωμιοί αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν τις πατρίδες τους και τον τόπο καταγωγής τους εξαιτίας της μικρασιατικής καταστροφής το 1922. Για τους Μικρασιάτες που αποφάσισαν να εγκατασταθούν στη συμπρωτεύουσα, η μοίρα τα πρώτα χρόνια τους επιφύλασσε ταλαιπωρίες, πείνα και αρρώστιες. Καθώς, όμως, τα χρόνια περνούσαν και οι πρόσφυγες άρχιζαν να ενσωματώνονται στην κοινωνία και να ορθοποδούν, παρουσιάστηκε η ανάγκη συνεύρεσης και οργάνωσης μεταξύ όλων των κατοίκων του Πόντου και της Μικράς Ασίας. Αυτή την επιθυμία ήρθαν να καλύψουν οι πολιτιστικοί σύλλογοι και τα προσφυγικά σωματεία, τα οποία ιδρύονται και παίρνουν το όνομα των χαμένων πατρίδων των προσφύγων. Σημαντικός λόγος ίδρυσης αποτέλεσε επίσης και η κοινωνική αλληλεγγύη.

Ιδιαίτερη αναφορά αξίζει να γίνει στη Μικρασιατική Λέσχη, μια από τις πρώτες Ενώσεις της Θεσσαλονίκης, η οποία είχε τα γραφεία της στην παλιά παραλία. Από τα πρώτα σώματα που ιδρύθηκαν ήταν επίσης η Παμμικρασιατική Ένωση Προσφύγων, η Ένωση Κωνσταντινουπολιτών (1923), καθώς επίσης ο Σύνδεσμος Προσφύγων Κουλέ Καφέ και Ισλαχανέ «Η Πρόοδος» (1927), ενώ αρκετά χρόνια αργότερα ιδρύθηκε και ο Μικρασιατικός Πολιτιστικός Σύλλογος Νέας Ευκαρπίας «Ουσάκ» τον οποίο είχαμε τη χαρά να επισκεφτούμε.

Η κοινωνικοποίηση και η αποδοχή των προσφύγων από την κοινωνία κατέστη δυνατή σε μεγάλο βαθμό χάρη στα προσφυγικά σωματεία και τους πολιτιστικούς συλλόγους, οι οποίοι παράλληλα είχαν την ευθύνη της προστασίας και της μεταλαμπάδευσης της πολιτισμικής κληρονομιάς της παλιάς πατρίδας τους. Με τις εκδηλώσεις και τις πρωτοβουλίες των σωματείων αυτών διατηρούνται τα ήθη και έθιμα και η μοναδικότητα της κάθε πόλης, κωμόπολης ή χωριού ενεργά στο μυαλό, στη μνήμη και στην ψυχή των προσφύγων. Στην εποχή που οι δεσμοί με το παρελθόν και την ιστορία χαλαρώνουν, είναι απαραίτητο να υπάρχουν τέτοιοι σύλλογοι, για να κρατάνε ζωντανή τη συλλογική μνήμη, τις παραδόσεις, τα ήθη και τα έθιμα κάθε λαού.

Οι μικρασιατικοί πολιτιστικοί σύλλογοι έχουν διατηρηθεί ενεργοί στο πέρασμα του χρόνου, λόγω της σπίθας που κράτησαν ζωντανή σε πείσμα του ταραχώδους και τραυματικού παρελθόντος. Η σπίθα αυτή ήταν και η βασική αιτία να ιδρυθούν τέτοιου είδους σύλλογοι: Για να τιμώνται στην αιωνιότητα όλα εκείνα τα παιδιά που, προτού αγαπήσουν την πατρίδα τους, την εγκατέλειψαν τρομαγμένα και όλοι εκείνοι οι ηλικιωμένοι που η πατρίδα είχε ταυισθεί με την καρδιά τους και, φεύγοντας κυνηγημένοι, την άφησαν πίσω για πάντα.

Στην πραγματικότητα οι σύλλογοι αυτοί στεγάζουν το παρελθόν, αγκαλιάζοντάς το και φροντίζοντας να το αναδεικνύουν με κάθε ευκαιρία, ώστε οι σημερινοί νέοι να συνεχίσουν την παράδοση και να διατηρηθεί η μνήμη του μικρασιατικού πολιτισμού. Διότι, αν η σπίθα σβήσει, αν οι σύλλογοι χαθούν, μαζί τους θα χαθούν οι μνήμες χιλιάδων ανθρώπων ατομικά και συλλογικά, ένας πολιτισμός ανεκτίμητης αξίας που διαμόρφωσε αναπόσπαστα κομμάτια της ταυτότητάς μας. Οι σύλλογοι αυτοί κάποιες φορές λειτουργούν και ως σανίδα σωτηρίας για τη σημερινή κοινωνία, που πνίγεται σε μια θάλασσα κοινωνικών προβλημάτων. Μπορούν να οδηγήσουν στην ευαισθητοποίηση και οι άνθρωποι, γνωρίζοντας το παρελθόν τους, να αισθανθούν την ανθρωπιά μέσα τους.

Εντυπώσεις από την επίσκεψη στον Μικρασιατικό Πολιτιστικό Σύλλογο «Ουσάκ» της Νέας Ευκαρπίας Θεσσαλονίκης

Εύα Καραλή, Σμαράγδα Μισαπλίδου, Κατερίνα Παπαδρόσου, Αλέξανδρος Ποτολιός,
Φίλιππος Πρωτοφανούσης, Εβίτα Τσάνη, Μαριέφη Χαβούζη

Στις 7 Φεβρουαρίου 2023 επισκεφθήκαμε τον Μικρασιατικό Πολιτιστικό Σύλλογο «Ουσάκ» στη Νέα Ευκαρπία Θεσσαλονίκης. Εκεί ήρθαμε σε επαφή με ανθρώπους που μας εξήγησαν με κάθε λεπτομέρεια ό,τι ρωτήσαμε. Μάθαμε τι είναι ένας πολιτιστικός σύλλογος και ποιες είναι οι δράσεις του. Το πιο σημαντικό όμως που μάθαμε, είναι η δυσκολία που υπάρχει στην καταγραφή της ιστορίας. Χρειάζονται πολλές πηγές, αρκετό ψάξιμο, χρόνος, ενδιαφέρον και τεκμηρίωση, για να έχει μία ιστορική έρευνα αξιόπιστα αποτελέσματα.

Όπως κάθε πολιτιστικός σύλλογος έτσι και ο Μικρασιατικός Πολιτιστικός Σύλλογος «Ουσάκ», έχει στόχο να μεταλαμπαδεύσει τις γνώσεις, τα ήθη και τα έθιμα της Μικράς Ασίας. Τα μέλη του Συλλόγου δεν έχουν όλα μικρασιατική καταγωγή. Λόγω των γάμων που έγιναν μεταξύ των Μικρασιατών προσφύγων και Ελλήνων με διαφορετική καταγωγή, περίπου το 30% των μελών του Συλλόγου δεν κατάγεται από τη Μικρά Ασία. Παρόλα αυτά, όμως, δεν αποστασιοποιούνται από τον Σύλλογο και δείχνουν αγάπη για αυτόν. Μάλιστα, σε ερώτηση που αφορούσε στα πάτρια εδάφη των Μικρασιατών και στο αν έχουν επισκεφθεί το σημερινό Ουσάκ, μας απάντησε πως όχι μόνο το έχουν επισκεφθεί, αλλά έχουν συνάψει και καλές σχέσεις με τους κατοίκους εκεί. Το γεγονός αυτό δείχνει πως δεν έχουν ξεχάσει τον τόπο τους και, όταν έχουν ευκαιρία, τον τιμούν με κάθε τρόπο.

Αυτό που έκανε στους περισσότερους εντύπωση είναι η προέλευση του ονόματος του Συλλόγου. Από την επίσκεψη μας στον Μικρασιατικό Πολιτιστικό Σύλλογο «Ουσάκ», μάθαμε πως αυτό το όνομα είναι μία περιοχή στη Μικρά Ασία, αλλά στις μέρες μας σημαίνει πολλά περισσότερα πράγματα. Ο γραμματέας και ο ταμίας του Συλλόγου, κύριοι Τσίλογλου και Φιοραβάντες, μας εξήγησαν πως το «Ουσάκ» ήταν μία περιοχή στη Μικρά Ασία, από την οποία ήρθαν οι πρόσφυγες και εγκαταστάθηκαν στη Νέα Ευκαρπία Θεσσαλονίκης. Είναι ένας σύλλογος, ο οποίος κρατάει ζωντανό το πνεύμα των ανθρώπων που κατοικούσαν εκεί, τις παραδόσεις τους και τα πολιτισμικά χαρακτηριστικά τους. Στην πραγματικότητα, ήταν ένας τόπος γεμάτος ζωή, ο οποίος περιελάμβανε τέσσερα ελληνικά χωριά, δύο τουρκικά και ένα αρμένικο.

Πριν τους διωγμούς των Αρμενίων και των Ρωμιών, όλοι οι κάτοικοι του Ουσάκ ζούσαν σε μια αρμονική καθημερινότητα μαζί τους. Τα παιδιά τους παίζανε μαζί, κάνανε εμπορικές συναλλαγές, μιλούσαν μεταξύ τους για τα προβλήματά τους. Εκτός από τις διαφορετικές θρησκείες, δεν είχαν τίποτα άλλο να τους χωρίζει. Ήταν μεταξύ τους γείτονες και φίλοι. Ακόμα, υπάρχουν πολλές μαρτυρίες ότι, κατά τους διωγμούς, οι Χριστιανοί (Αρμένιοι και Ρωμιοί) εμπιστεύθηκαν τις περιουσίες τους στους Τούρκους, για

όσο καιρό θα έλειπαν. Κάτι το οποίο δείχνει πως αυτοί οι τρεις λαοί ζούσαν για πολλά χρόνια ειρηνικά και πως δεν είχαν καμιά διαφορά μεταξύ τους σε ανθρώπινο επίπεδο, μέχρι που ήρθε ο πόλεμος και τους γέμισε με μίσος για τους συμπολίτες τους.

Όπως μάθαμε, μετά τον ξεριζωμό των Ελλήνων από τη Μικρά Ασία, μεγάλο μέρος των ντόπιων Ελλήνων δεν τους υποδέχτηκαν με καλό τρόπο στη νέα τους πατρίδα, ενώ πολλοί Μικρασιάτες που έμειναν πίσω, υπέστησαν πολλά βασανιστήρια. Τέλος συζητήσαμε και για όλες τις κακουχίες που βίωσαν οι πρόσφυγες, όπως την πείνα, το κρύο και τις ασθένειες.

Ο χώρος του Συλλόγου είχε μέσα πληθώρα αντικειμένων που αποτελούν ιστορικά κειμήλια: Φωτογραφίες Μικρασιατών προσφύγων πρώτης γενιάς, αργαλειούς και παραδοσιακές φορεσιές της εποχής, έπιπλα και αντίκες (όπως ντουλάπες), που είχαν μεταφερθεί από τη Μικρά Ασία στο ελληνικό κράτος. Αυτό, όμως, που μας έκανε τη μεγαλύτερη εντύπωση, ήταν ένας μεγάλος, παλιός χάρτης, τον οποίο τα μέλη του Συλλόγου απέκτησαν με μόχθο μέσω του Γαλλικού Προξενείου σε ξεχωριστά κομμάτια, και ο οποίος δεσπόζει σε έναν τοίχο του Συλλόγου. Όπως μας ενημέρωσαν τα μέλη του Συλλόγου, το τουρκικό κράτος αρνούνταν να παραδοθεί ο χάρτης στον σύλλογο καθώς ήταν απόδειξη του ελληνικού πολιτισμού στην περιοχή. Ο συγκεκριμένος χάρτης αναγράφει όλα τα ελληνικά ονόματα περιοχών στην περιοχή της Μικράς Ασίας, προτού αυτά αλλάξουν και καθούν στον χρόνο. Αυτό που μας εντυπωσίασε, παρατηρώντας τον χάρτη, είναι το πόσο πολύ μπορεί να διαφοροποιηθούν οι καταστάσεις και τα δεδομένα μέσα σε εκατό χρόνια: Τα άτομα που ζουν σε μια περιοχή, το όνομα της περιοχής αυτής, οι συνήθειες των κατοίκων της, η ιστορία ολόκληρη...

Μέσα από αυτή τη διδακτική επίσκεψη αποκτήσαμε πολλές νέες και ενδιαφέρουσες γνώσεις τόσο για τον ίδιο τον Σύλλογο όσο και για όλους τους πρόσφυγες που έφυγαν από την πατρίδα τους. Κάτι που μας άρεσε ιδιαίτερα ήταν πως ο Σύλλογος δημιουργήθηκε από την ανάγκη των ανθρώπων να διατηρήσουν τα ήθη και τα έθιμα των προγόνων τους. Επίσης μας κίνησε το ενδιαφέρον το γεγονός ότι όλα τα μέλη του «Ουσάκ» προσπαθούν ανιδιοτελώς και προσφέρουν όλη τους την αγάπη στον Σύλλογο χωρίς κανένα αντάλλαγμα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα το γεγονός ότι στον χώρο στεγάζονται ξενώνες όπου και φιλοξενούνται ανιδιοτελώς άλλοι σύλλογοι αλλά και άνθρωποι που βρίσκονται σε ανάγκη, όπως σημερινοί πρόσφυγες και κακοποιημένες γυναίκες.

Η κυριότερη δράση του Συλλόγου είναι το χορευτικό του τμήμα ενώ, παράλληλα, διοργανώνονται φεστιβάλ χορωδίας, εκθέσεις παραδοσιακών φορεσιών, ομιλίες και εκθέσεις, πολλές φορές σε συνεργασία με άλλους συλλόγους. Τέλος, γίνονται προσπάθειες για τη δημιουργία μουσείου, μέσα στον χώρο του Συλλόγου. Στόχος είναι να μπορέσουν να εκτεθούν με ασφάλεια όλα τα παραπάνω ιστορικά ντοκουμέντα, όπως επίσης να γίνει και μία έκθεση χειροποίητων χαλιών φτιαγμένων στους αργαλειούς τους οποίους διαθέτει ο Σύλλογος.

Συνέντευξη με τον Κοσμά Φιορεβάντες: «Οι λαοί δεν έχουν να χωρίσουν τίποτα!»

Η παρακάτω συνέντευξη δόθηκε από τον ταμιά του Μικρασιατικού Πολιτιστικού Συλλόγου «Ουσάκ», Κοσμά Φιοραβάντες, στο πλαίσιο της επίσκεψής μας.

Μαριέφη Χαβούζη-Δελλαπόρτα: Χαίρετε κύριε Φιοραβάντες, σας ευχαριστούμε πολύ για αυτή τη συνέντευξη! Θα μας πείτε τι είναι και τι κάνει ένας Πολιτιστικός Σύλλογος σαν τον «Ουσάκ»;

Κοσμάς Φιοραβάντες: Ο Πολιτιστικός Σύλλογος «Ουσάκ», είναι μια ομάδα ανθρώπων οι οποίοι προσπαθούν να μεταλαμπαδεύσουν τις γνώσεις, τα ήθη, τα έθιμα και τον πολιτισμό των προσφύγων, οι οποίοι ήρθαν από τη Μικρά Ασία. Ωστόσο, υπάρχουν και άλλοι πολιτιστικοί σύλλογοι, οι οποίοι σχετίζονται με άλλες καταγωγές, όπως οι Θρακιώτικοι πολιτιστικοί σύλλογοι.

Αλέξανδρος Ποτολιός: Τι σας ώθησε στη δημιουργία του δικού σας Πολιτιστικού Συλλόγου; Και τι σημαίνει «Ουσάκ»;

Κοσμάς Φιοραβάντες: Η λέξη «Ουσάκ» δόθηκε από τους Τούρκους στην περιοχή, όπου βρίσκονταν τα ελληνόφωνα χωριά και παλαιότερα είχαν την ονομασία «Τημένος Θύραι». Η ονομασία αυτή δόθηκε, γιατί η περιοχή «Ουσάκ» αποτελούσε την είσοδο στους λόφους των караβανιών που έφευγαν για την Ευρώπη. Αυτό που μας ώθησε στη δημιουργία του Συλλόγου μας ήταν η ανάγκη για τη διατήρηση των ηθών και των εθίμων των προγόνων μας.

Νικολέττα Τσαβλή: Πώς διατηρείτε ενεργό τον Σύλλογο κατά τη διάρκεια των χρόνων;

Κοσμάς Φιοραβάντες: Η διατήρηση του Συλλόγου κατά τη διάρκεια των χρόνων οφείλεται κυρίως στην προσπάθεια των εθελοντών. Και η προσπάθεια αυτή είναι αρκετά επίπονη. Επίσης σημαντικός παράγοντας για τη διατήρηση του Συλλόγου είναι και ο κοινωνικός αντίκτυπος της δουλειάς των εθελοντών. Για παράδειγμα, πολλά μέλη μας δεν είναι Μικρασιάτες και όμως στηρίζουν το έργο του Συλλόγου.

Νίκος Λάγιος: Πώς διαφυλάσσετε τον πολιτισμό μέσω του Συλλόγου; Ποιες είναι οι δράσεις σας;

Κοσμάς Φιοραβάντες: Ο πολιτισμός διαφυλάσσεται όταν υπάρχουν ισχυρά ιστορικά δεδομένα. Και για αυτόν ακριβώς τον λόγο προσπαθούμε να έχουμε ιστορικά ντοκουμέντα. Ο χάρτης που έχουμε στον Σύλλογό μας, ο οποίος απεικονίζει τη Μικρά Ασία, είναι ένα ιστορικό ντοκουμέντο που δεν μπορεί να βρεθεί εύκολα. Μέχρι να συλλέξουμε όλα τα κομμάτια του χάρτη, διασταυρώσαμε αρκετές φορές την πιστότητά του. Προσπαθούμε να κάνουμε αυτό που κάνουν και οι δημοσιογράφοι!

Ως προς τις δράσεις, η κυριότερη δράση του Συλλόγου είναι το χορευτικό τμήμα και η έκθεση με τις παραδοσιακές φορεσιές μας. Επίσης, διοργανώνουμε εκδηλώσεις σε συνεργασία με άλλους συλλόγους, όπως επίσης και με τον Δήμο Παύλου Μελά. Στη Βουλή των Ελλήνων πραγματοποιήσαμε την παρουσίαση του λαβάρου, των παραδοσιακών φορεσιών μας και μιλήσαμε για την περιοχή «Ουσάκ». Επίσης, έχουμε οργανώσει έκθεση φωτογραφίας και κειμηλίων. Μία ακόμη δράση του Συλλόγου μας είναι η έκθεση των χειροποίητων χαλιών, τα οποία σκοπεύουμε να τα εντάξουμε στο μουσείο που θέλουμε να στήσουμε. Φυσικά, διοργανώνουμε αρκετές ομιλίες, οι οποίες σχετίζονται με την παράδοση, όπως επίσης και αρκετά φεστιβάλ χορωδίας με παραδοσιακά τραγούδια. Τέλος πριν λίγες ημέρες κάναμε την καθιερωμένη κοπή πίτας του Συλλόγου μας και εκεί αναβιώσαμε τα έθιμα της πρωτοχρονιάς των Μικρασιατών.

Σμαράγδα Μισαηλίδου: Τι σας ωθεί να προσφέρετε κόπο και χρόνο στον Σύλλογο ανιδιοτελώς; Λαμβάνετε χρηματοδοτήσεις;

Κοσμάς Φιοραβάντες: Παλαιότερα το Υπουργείο Πολιτισμού χρηματοδοτούσε τους νομότυπους συλλόγους και έτσι παίρναμε κάποια χρήματα για να συνεχίσουμε να λειτουργούμε. Όμως η χρηματοδότηση τα τελευταία δέκα χρόνια μειώθηκε αρκετά. Πλέον, όταν διοργανώνουμε εκδηλώσεις, μας χρηματοδοτεί ο Δήμος, αλλά τα χρήματα αυτά δεν είναι αρκετά για την κάλυψη των λειτουργικών αναγκών του Συλλόγου. Μερικά από τα έξοδα αυτά είναι οι λογαριασμοί του ηλεκτρικού ρεύματος, του νερού, η συντήρηση του κτηρίου και φυσικά η συντήρηση και η ραφή των παραδοσιακών φορεσιών. Σημαντικοί αρωγοί στην προσπάθεια αυτή είναι οι εθελοντές. Συγκεκριμένα, οι εθελοντές ενισχύουν τον

Σύλλογο με το ποσό των δέκα ευρώ μηνιαίως. Τα μέλη μας, συνεισφέρουν στα έξοδα του Συλλόγου, δίνοντας δέκα ευρώ το έτος. Επίσης έχουμε χορηγίες και δωρεές είτε από ευκατάστατους ανθρώπους είτε από άτομα τα οποία απλά νοιάζονται για τον Σύλλογο. Παρά τις οικονομικές αντιξοότητες θέλουμε να αφιερώνουμε χρόνο για τον Σύλλογό μας. Μας αρέσει αυτό που κάνουμε.

Εύα Καραλή: Έχουν όλα τα μέλη του Συλλόγου μικρασιατική καταγωγή;

Κοσμάς Φιοραβάντες: Όχι. Επειδή έχουν γίνει γάμοι μεταξύ ανθρώπων οι οποίοι έχουν διαφορετική καταγωγή, υπάρχει ένα 60-70% των μελών οι οποίοι είναι Μικρασιάτες. Εγώ προσωπικά είμαι Κεφαλλοννίτης και η γυναίκα μου είναι Μικρασιάτισσα. Μου αρέσει όμως ο πολιτισμός, τα ήθη και έθιμα και έτσι δραστηριοποιούμαι, αφού βγήκα στη σύνταξη, περισσότερο.

Μιλτιάδης Παπαλεξανδρής: Πώς εκδιώχθηκαν οι κάτοικοι του Ουσάκ;

Κοσμάς Φιοραβάντες: Οι κάτοικοι του Ουσάκ δεν εκδιώχθηκαν με στρατιωτική επιχείρηση, αλλά με εντολή του Τούρκου διοικητή. Τους είπαν πως πρέπει να φύγουν και πως μπορούν να πάρουν μαζί τους μόνο ό,τι μπορούν να σπκώσουν στην πλάτη τους. Στο Ουσάκ δεν κυνήγησαν τους ντόπιους πληθυσμούς, οι μεγάλες σφαγές έγιναν στη Σμύρνη. Η γενική εκτίμηση ήταν πως η Σμύρνη αποκλείεται να καεί. Εκείνη την εποχή η Σμύρνη ήταν καλύτερη από το Παρίσι! Υπήρχαν μαγαζιά με είδη πολυτελείας, τα οποία λεηλατήθηκαν. Οι ντόπιοι Τούρκοι δεν συμμετείχαν σε αυτές τις λεηλασίες, επρόκειτο για στρατεύματα τα οποία κατέστρεψαν, λεηλάτησαν τα πάντα και στη συνέχεια εξαφανίστηκαν στα βάθη της Ανατολής.

Μαρία Ματζίρη: Έχουν μείνει πληθυσμοί στην Τουρκία, οι οποίοι δεν έφυγαν ή επέστρεψαν μετά την καταστροφή; Έχετε επαφή μαζί τους;

Κοσμάς Φιοραβάντες: Βεβαίως έχουν μείνει άνθρωποι, οι οποίοι δυστυχώς υπέστησαν πολλές δυσκολίες. Για παράδειγμα τους αφαιρέθηκε η περιουσία, τους παρακολουθούσαν, τους προκαλούσαν προβλήματα, για να τους διώξουν. Πολύ λίγοι έμειναν. Ο Σύλλογός μας βρέθηκε στην περιοχή Ουσάκ πριν μερικά χρόνια. Η δήμαρχος της περιοχής μάς δέχτηκε ανέλπιστα καλά και κάποιες κυρίες από τον Σύλλογό μας, γνώριζαν πολύ καλά την τουρκική γλώσσα. Μας ξενάγησε στην πόλη –μια σύγχρονη πλέον πόλη– και έπειτα μας πήγαν στα σπίτια των Μικρασιατών, όπου πλέον μένουν Τούρκοι. Μάλιστα κάποιοι είχαν παλιές φωτογραφίες που αφήσανε οι πρόσφυγες! Οι Τούρκοι άνοιξαν την πόρτα τους, μας έβαλαν μέσα στα σπίτια τους και μας κέρασαν ένα τοπικό έδεσμα. Αυτό σημαίνει ότι οι λαοί δεν έχουν να χωρίσουν τίποτα για τα παλιά γεγονότα.

Φίλιππος Πρωτοφανούσης: Έχετε επισκεφθεί, ως Σύλλογος, τα πατρογονικά σας μέρη;

Κοσμάς Φιοραβάντες: Ναι, ο Σύλλογός μας επισκέφτηκε το Ουσάκ, χορέψαμε παραδοσιακούς χορούς και μάλιστα προσπαθήσαμε να κάνουμε μία αδελφοποίηση μεταξύ της Νέας Ευκαρπίας και του Ουσάκ, αλλά δυστυχώς δεν μας επιτράπη από το καθεστώς που επικρατεί στην Τουρκία σήμερα. Υπάρχει νόμος που απαγορεύει τις αδελφοποιήσεις.

Η Νέα Ευκαρπία

Ανολί Σεραφίνι: Ποια ήταν η σχέση των πληθυσμών που εκδιώχθηκαν με τους Τούρκους συμπολίτες τους πριν τη Μικρασιατική Καταστροφή;

Κοσμάς Φιοραβάντες: Η περιοχή στο Ουσάκ αποτελούταν από τρεις λόφους, τέσσερα ελληνικά χωριά, δύο τουρκικά χωριά και ένα αρμένικο χωριό. Οι Αρμένιοι ήταν πάρα πολλά χρόνια πριν στην περιοχή. Ζούσαν αρμονικά μεταξύ τους, γιατί όλοι οι άνθρωποι στην καθημερινότητά τους ζούνε έτσι. Καλημέριζαν ο ένας τον άλλον, τα παιδιά παίζανε μαζί, δεν είχαν προβλήματα, ζούσαν αρμονικά –και ας είχαν άλλη θρησκεία. Μετά τον πόλεμο όλα άλλαξαν. Έχουμε μαρτυρίες από την πρώτη γενιά, πως πάρα πολλοί χριστιανοί Έλληνες, όταν έφευγαν, έδιναν τα χρυσαφικά τους και την περιουσία τους, να τα φυλάζουν οι Τούρκοι, οι φίλοι τους, αυτοί με τους οποίους ζούσαν μαζί, δούλευαν μαζί και άνοιγαν το ίδιο τραπεζομάντηλο για να φάνε ψωμί, κρεμμύδι, ελιές και ό,τι άλλο είχαν.

Η Νέα Ευκαρπία

Χρυζέτα Μαρτινίδη: Ποια ήταν η αντιμετώπιση των ντόπιων πληθυσμών προς τους πρόσφυγες, όταν αυτοί έφτασαν στην περιοχή της Νέας Ευκαρπίας;

Κοσμάς Φιοραβάντες: Στην περιοχή της Νέας Ευκαρπίας δεν υπήρχε μεγάλος πληθυσμός ντόπιων κατοίκων. Υπήρχαν πολλοί σκηνίτες Βλάχοι, οποίοι δεν υποδέχτηκαν τους πρόσφυγες με καλό τρόπο. Δυστυχώς, ούτε και το ελληνικό κράτος τούς υποδέχτηκε αξιοπρεπώς, με αποτέλεσμα οι πρόσφυγες να υποστούν απανωτούς εξευτελισμούς. Για παράδειγμα, στην Καλαμαριά υπήρχαν τα λοιμοκαθαρτήρια, όπου, όταν έρχονταν οι πρόσφυγες με τα καράβια, τους πήγαιναν εκεί για να ελέγξουν αν έχουν κάποια μεταδοτική ασθένεια. Έπειτα τους έκαιγαν τα ρούχα, τους έδιναν να φορέσουν κουρέλια και τους έκοβαν τα μαλλιά πάρα πολύ κοντά. Αυτή η κατάσταση επιβάρυνε, όπως είναι φυσικό, τους Μικρασιάτες, οι οποίοι ήταν μορφωμένοι, ευκατάστατοι άνθρωποι και πρόσεχαν την εμφάνισή τους. Επιπλέον, υπήρχε μία μερίδα ανθρώπων, οι οποίοι αποκαλούσαν τους πρόσφυγες «τουρκόσπορους», παρόλο που είχαν ελληνική καταγωγή. Παρά τις δυσκολίες, οι πρόσφυγες μπόρεσαν να ορθοποδήσουν, να κάνουν τις οικογένειές τους, να στήσουν τις επιχειρήσεις τους και φυσικά να δημιουργήσουν τους πολιτιστικούς συλλόγους για τη διατήρηση της μνήμης και του πολιτισμού τους.

Η Νέα Ευκαρπία

Έλενα Χατζηπαζαρλή: Με ποιον τρόπο έφτασαν στην Ελλάδα οι πρόσφυγες, από ποιες περιοχές πέρασαν, με ποιον τρόπο ταξίδεψαν;

Κοσμάς Φιοραβάντες: Κάποιοι ήρθαν πιο μπροστά, πριν την Καταστροφή, με καράβια. Αυτοί ήταν άνθρωποι που είχαν μεγάλη οικονομική επιφάνεια. Άλλοι ήρθαν επίσης πιο νωρίς με το τρένο, πριν ακόμα σπάσει το μέτωπο προς την Άγκυρα, στο Εσκί Σεχίρ. Οι συγκεκριμένοι πληθυσμοί δεν υπέστησαν πολλά μαρτύρια, γιατί είχανε μεγάλη οικονομική επιφάνεια. Κάποιοι άλλοι ήρθανε, όταν πλέον τους επιτράπη να μπούνε μέσα στα καράβια, γιατί αρχικά δεν τους άφηναν. Τα καράβια περίμεναν άδεια. Τους περίμεναν εκεί, τους σκοτώνανε, βίαζαν τις γυναίκες, τους κλέβανε, τους χτυπούσανε. Είναι γνωστή η ιστορία του Χρυσοστόμου, μητροπολίτη Σμύρνης, τον οποίο όχι μόνο τον ξύρισαν, του έβγαλαν τα ρούχα δημόσια μπροστά σε όλο τον κόσμο, τον πήραν έπειτα και τον έσερναν μέσα στις γειτονιές, ενώ ακολούθησε ο αποκεφαλισμός του για να επισφραγίσει τη θηριωδία τους. Αυτό ήταν το μίσος που είχανε, όχι όλοι οι Τούρκοι, αλλά κάποιοι από αυτούς οι οποίοι ήταν οι πιο φανατισμένοι.

Η Νέα Ευκαρπία

Κατερίνα Παπαδρόσου: Μετά από πόσο καιρό οι πρόσφυγες ενσωματώθηκαν στην ελληνική κοινωνία;
Κοσμάς Φιοραβάντες: Τα πρώτα πέντε χρόνια ήταν πολύ δύσκολα. Κατά τη δική μου άποψη, μετά τη δεκαπενταετία είχαν ορθοποδήσει. Ήταν άνθρωποι εργατικοί, οι οποίοι έβαζαν το μυαλό τους να δουλέψει. Κουβαλούσαν την κουλτούρα τους, έναν πολιτισμό, και αυτόν τον εφάρμοσαν και εδώ. Μην ξεχνάτε πως η Ελλάδα ήταν ένα πάρα πολύ μικρό, καινούργιο κράτος. Δεν ήταν οργανωμένο καλά και η ήταν πάντοτε χρεωμένο, γιατί –για να δημιουργηθεί το ελληνικό κράτος– είχαν δοθεί δάνεια. Η συνεισφορά των προσφύγων στη δημιουργία του ελληνικού κράτους ήταν μεγάλη και βέβαια η προσαρμογή τους έγινε σταδιακά· περίπου δέκα με δεκαπέντε χρόνια και ίσως σε κάποιες περιπτώσεις να ήταν και είκοσι. Εξαρτάται από την περιοχή εγκατάστασης και από την αντίδραση των ντόπιων κατοίκων εκεί, όσον αφορά το βαθμό της φιλοξενίας που έδειξαν στους πρόσφυγες.

Ανολί Σεραφίνι: Για ποιον λόγο πιστεύετε ότι, μαζί με τους Τσέτες και τους φανατικούς, ξεσπκώθηκε και ο απλός τουρκικός λαός εναντίον των Ελλήνων; Έχετε πει πολλές φορές -το βλέπουμε και σε βιβλία και σε αναφορές- πως οι δυο λαοί είχαν φιλικές σχέσεις. Γιατί λοιπόν ξεσπκώθηκαν οι Τούρκοι εναντίον των συμπολιτών τους;

Κοσμάς Φιοραβάντες: Θα αναφέρω τρεις πιθανούς λόγους: ο πρώτος είναι η δράση των πολιτικών, ο δεύτερος είναι η εξουσία του στρατού και ο τρίτος τα οικονομικά συμφέροντα. Οι στρατιωτικοί είχαν έναν συγκεκριμένο σκοπό, να επεκτείνουν τα εδάφη τους ή να μη χάσουν τα εδάφη που ήδη είχαν. Οι πολιτικοί εφάρμοζαν την πολιτική τους προς το συμφέρον των ίδιων και όχι του απλού λαού. Αυτό φαίνεται από το γεγονός ότι οι ίδιοι ζούσαν στη χλιδή, την ώρα που ο λαός δεν είχε ψωμί να φάει. Τους ένοιαζε να δείξουν την πολυτέλεια, την ευμάρεια μέσα στην οποία ζούσαν και να γραφεί το όνομα τους στην ιστορία. Αυτά αποτελούν κακό οιωνό για το μέλλον ενός λαού. Ελπίζουμε σε καιρούς ειρήνης όλα να πάνε καλά, να επικρατεί η λογική και η διάθεση για πρόοδο. Να εξαλειφθεί η λέξη «πόλεμος» και η λέξη «διεκδίκηση». Να μην ξεχνάμε ότι με τη συνθήκη της Λωζάνης διατυπώθηκε αναλυτικά το δικαιούται η κάθε πλευρά. Βέβαια ακόμη και σε αυτήν την περίπτωση υπάρχουν διαφορετικές ερμηνείες, καθώς συνήθως ο νομοθέτης αφήνει περιθώρια να ερμηνευτεί ο νόμος με διαφορετικούς τρόπους.

Η Νέα Ευκαρπία

Μαριέφη Χαβούζη-Δελλαπόρτα: Όταν έφτασαν οι μικρασιάτες πρόσφυγες στην Ελλάδα, γιατί τους συμπεριφέρθηκαν με τέτοιο τρόπο, αφού, ουσιαστικά, ήταν Έλληνες;

Κοσμάς Φιοραβάντες: Αρχικά ας μην ξεχνάμε ότι η Ελλάδα τότε ήταν ένα μικρό, νεοσύστατο κράτος το οποίο είχε στο εσωτερικό του πάρα πολλές διαφορές. Η Πελοπόννησος είχε τις δικές της βλέψεις ως προς την περιοχή της. Η Μακεδονία και η Θράκη, ήταν σε διαφορετική κατεύθυνση. Ανάλογα με την πολιτική που ακολουθούσε το κράτος, άλλαζε και η κατεύθυνση. Λόγω αυτών των διαφορών δεν υπήρχε και ενιαία αντιμετώπιση προς τους πρόσφυγες. Ο δεύτερος και βασικός λόγος ήταν πως μεγάλο κομμάτι του ελληνικού λαού ήταν αμόρφωτο. Ένας άνθρωπος ο οποίος δεν είναι στο ίδιο μορφωτικό επίπεδο με τον διπλανό του, τον βλέπει καχύποπτα. Θεωρούσαν τους πρόσφυγες βρωμιάρηδες και χαρακτηρίζαν τις γυναίκες τους «παστρικές», επειδή συνήθιζαν να είναι καθαρές και να διατηρούν και τα σπίτια τους καθαρά. Είχαν χαμηλότερο βιοτικό επίπεδο· σε πολλά σπίτια ντόπιων η τουαλέτα ήταν μέσα στον χώρο στον οποίο τρώγανε. Συνολικά το πνευματικό και οικονομικό επίπεδο των ντόπιων πληθυσμών ήταν πολύ πιο χαμηλό και αυτό δημιουργούσε καχυποψία απέναντι στους πρόσφυγες. Έτσι προκλήθηκαν πολλά προβλήματα μεταξύ τους.

Η Νέα Ευκαρπία

Εβίτα Τσάνη: Ποιο έθιμο ή φαγητό σάς θυμίζει τη Μικρά Ασία;

Κοσμάς Φιοραβάντες: Το αγαπημένο μου φαγητό λέγεται «τας καπαμά». Είναι ένα κοκκινιστό φιλέτο χοιρινό. Με μπόλικη σάλτσα! Είναι ένα κομμάτι από ένα μέρος προς το μπούτι του ζώου και από αυτό το κομμάτι κάνουμε το σουβλάκι, το οποίο είναι μαλακό και το κόβουμε κομμάτια. Η μερίδα ενός ενήλικα είναι περίπου τρία κομμάτια. Βέβαια πολύ ωραίο είναι και το «ατζέμ πιλάφ», που είναι ρύζι με κριθαράκι, το οποίο το τσιγαρίζουν. Είναι πολύ νόστιμο και το βάζουμε ως γαρνιτούρα. Για γλυκό θα πω τον μπακλαβά και το κανταΐφι. Επίσης, τα Χριστούγεννα δεν κάνουν μελομακάρονα. Κάνουν ένα ωραίο, τραγανό γλυκό το οποίο λέγεται «ισλί». Το παραδοσιακό μικρασιατικό ισλί. Φυσικά, να αναφέρουμε και τους περίφημους λαχανοντολμάδες. Παίρνουμε άσπρο λάχανο, το βράζουμε, μαλακώνει το φύλλο, βάζουμε μετά κιμά το τυλίγουμε και κάνουμε ντολμαδάκια, αλλά όχι με αμπελόφυλλο, με λευκό φύλλο από το λάχανο.

Η Νέα Ευκαρπία

Κατερίνα Καρατζόγλου: Τι αισθήματα σάς γεννά και πώς νιώθετε για το γεγονός της Μικρασιατικής Καταστροφής;

Κοσμάς Φιοραβάντες: Νομίζω, μια ανείπωτη θλίψη. Θλίψη για αυτά που χάθηκαν, θλίψη για τους πολιτικούς, όλους τους πολιτικούς· Ρώσους, Ιταλούς, Γάλλους, Τούρκους. Οι Έλληνες όλοι έχουν ένα πολύ μεγάλο μερίδιο ευθύνης και, βέβαια, αυτός που την πληρώνει είναι ο απλός λαός. Πάντοτε εμείς την πληρώνουμε. Θλίψη, αυτή νομίζω ότι είναι η λέξη. Δεν είπα πολλά, η θλίψη είναι το μεγαλύτερο συναίσθημα και βέβαια οι θύμψεις... Τώρα, μετά από τόσα χρόνια, και η αγωνία να διατηρηθούν τα ήθη και τα έθιμα.

Προσφυγικά Αθλητικά Σωματεία

Εισαγωγή
Βασιλική Λίταινα, Ελένα Διαμαντή

Η δεύτερη ομάδα του Εργαστηρίου 1 εξέτασε την ταυτότητα και τη δράση των αθλητικών σωματείων που ιδρύθηκαν στην Θεσσαλονίκη από τους πρόσφυγες. Σκοπός μας ήταν να παρουσιάσουμε πώς οι αθλητικές οργανώσεις συνεισέφεραν στην επούλωση των πληγών των προσφύγων και πώς ο αθλητισμός λειτούργησε ως μέσο διαχείρισης του ψυχικού τραύματος. Η συμμετοχή σε αυτές τις αθλητικές ομάδες δεν εξάλειψε τελείως τον πόνο του ξεριζωμού, ενέπνευσε, ωστόσο, τον προσφυγικό πληθυσμό να μοιραστεί το βίωμά του και να πάει μπροστά. Μπορεί οι πρόσφυγες να μη διάλεξαν την πορεία αυτή για τη ζωή τους, σίγουρα όμως κατάφεραν, και μέσω του αθλητισμού, να ξεπεράσουν τα εμπόδια και να γράψουν μέρος της ιστορίας της Θεσσαλονίκης.

Τα ελληνορθόδοξα αθλητικά Σωματεία Σμύρνης και Κωνσταντινούπολης

Κυριακή Τσαπικίδου, Μαριάννα Τσαπικίδου

Πριν από την καταστροφή του '22, ο Ελληνισμός της Σμύρνης και της Ανατολικής Θράκης δημιούργησε μια κουλτούρα στην οποία ο αθλητισμός αποτελούσε ένα σημαντικό μέρος της καθημερινής ζωής. Ο πρώτος αθλητικός σύλλογος που ιδρύθηκε από ελληνορθόδοξους της Ανατολικής Θράκης ήταν ο «Ερμής» στην Κωνσταντινούπολη το 1877. Το 1894 ιδρύθηκε στη Σμύρνη ο Σύλλογος «Γυμνάσιο», από τον οποίο αργότερα θα προκύψει ο «Πανιώνιος», και στη συνέχεια το 1898 θα ακολουθήσει ο «Απόλλων». Στην Τραπεζούντα ιδρύθηκε το 1916 ο «Ακρίτας Πόντου».

Βυζαντινός Αθλητικός Όμιλος (ΒΑΟ)

Δανάη Κακαρέτσα

Ο Βυζαντινός Αθλητικός Όμιλος, ή αλλιώς Β.Α.Ο., ιδρύθηκε το 1926 με πρωτοβουλία μερικών φίλων που ονειρεύτηκαν τη δημιουργία ενός νέου συλλόγου, που θα έχει σημαντικό ρόλο στην κοινωνία, στον αθλητισμό και στον πολιτισμό της Θεσσαλονίκης. Η δημιουργία εντευκτηρίου, αίθουσας εκδηλώσεων και αθλητικών εγκαταστάσεων ήταν οι άμεσοι στόχοι τους, που τους πέτυχαν παρά τις οικονομικές δυσκολίες. Χαρακτηριστικό της ομάδας είναι το γήπεδο στην περιοχή των Συκεών, το οποίο, μέχρι πριν μερικά χρόνια, ήταν ανοιχτό και είχε έναν τεράστιο βράχο να κρέμεται από πάνω του. Σε αντίθεση με τους άλλους συλλόγους της πόλης, ο Β.Α.Ο. διακρίθηκε στο μπάσκετ, με το οποίο συμμετείχε για αρκετά χρόνια στο πρωτάθλημα Α΄ Εθνικής.

Οι πρώτοι προσφυγικοί αθλητικοί σύλλογοι στη Θεσσαλονίκη

Νίκος Ζαγορίδης, Βαγγέλης Κουγιανός

Στις διάφορες περιοχές της Θεσσαλονίκης όπου εγκαταστάθηκαν πρόσφυγες, ιδρύθηκαν ενενήντα πέντε αθλητικά σωματεία. Το πρώτο ιδρύθηκε το 1923 από Κωνσταντινουπολίτες αθλητές και ονομαζόταν Βυζαντινή Αθλητική Ένωση (ΒΑΕ). Σύμβολο του συλλόγου ήταν ο δικέφαλος αετός και στη σφραγίδα του είχε την Αγία Σοφία. Το 1925 δημιουργείται ο σύλλογος με την επωνυμία Αθλητική Ένωση Κωνσταντινουπολιτών Θεσσαλονίκης (Α.Ε.Κ. Θεσσαλονίκης). Η νέα ομάδα εξακολούθησε να έχει σήμα το δικέφαλο αετό και χρώματα το κίτρινο και μαύρο του Βυζαντίου.

Μακεδονικός Νεαπόλεως

Βασίλης Θεοδοσίου, Δημόκριτος Κώστα,
Τάσος Χατζόγλου

Αθλητικό σωματείο με μεγάλη διαδρομή είναι και ο Μακεδονικός. Κύριο χαρακτηριστικό του Συλλόγου, που ιδρύθηκε το 1928 στη λαχαναγορά με αρχικό όνομα «Προσφυγική Ένωση Θεσσαλονίκης», ήταν ότι το διοικητικό του συμβούλιο προέρχονταν από την προσφυγική φτωχολογιά. Το 1936 η δικτατορία Μεταξά απαγόρευσε τη χρήση του ονόματος «Προσφυγικός». Έτσι ο σύλλογος μετονομάστηκε σε «Μακεδονικός» και αργότερα μετέφερε την έδρα του στη Νεάπολη. Ο Μακεδονικός ήταν σωματείο που στήριξε το Εργατικό Κέντρο Θεσσαλονίκης και για αυτό κυνηγήθηκε από το δικτατορικό καθεστώς.

ΠΑΟΚ

Κωνσταντίνος Παπαδόπουλος, Απόστολος
Ρεφανίδης, Σάββας Σαββίδης

Στις 30 Μαρτίου 1926, στα γραφεία της Λέσχης της Ένωσης Κωνσταντινουπολιτών, υπογράφηκε το πρωτόκολλο ίδρυσης του Πανθεσσαλονίκειου Αθλητικού Ομίλου Κωνσταντινουπολιτών (ΠΑΟΚ). Ο Π.Α.Ο.Κ. επιδίωξε να είναι ανοιχτός σε όλους τους πολίτες της Θεσσαλονίκης, τόσο στους ντόπιους όσο και τους πρόσφυγες, γεγονός που τον οδήγησε σε αντιπαράθεση με την Α.Ε.Κ. Θεσσαλονίκης, στην οποία επιτρεπόταν να αγωνίζονται μόνο πρόσφυγες.

Το πρώτο σήμα της ομάδας ήταν το τετράφυλλο τριφύλλι μέσα σε ένα πέταλο αλόγου (βυζαντινά σύμβολα και τα δύο), ενώ στη συνέχεια, με την απορρόφηση της ΑΕΚ, έγινε ο δικέφαλος αετός. Ωστόσο, ο δικέφαλος αετός έχει τα φτερά του κλειστά ως ένδειξη πένθους για τον ξεριζωμό των Ελλήνων. Ως χρώματα της ομάδας επιλέχθηκαν το πένθιμο μαύρο, που συμβολίζει την τραγική περιπέτεια του μικρασιατικού ελληνισμού, και το αισιόδοξο λευκό, που συμβολίζει την ελπίδα για ένα καλύτερο μέλλον.

Ο ΠΑΟΚ αποτελεί εδώ και 97 χρόνια την ομάδα όλων των προσφύγων της Βορείου Ελλάδας και των λαϊκών στρωμάτων, ενσαρκώνει την ιστορία της προσφυγικής Θεσσαλονίκης και επηρέασε όσο κανένας άλλος σύλλογος την οικονομική και κοινωνική εξέλιξη της πόλης.

Απόλλων Καλαμαριάς

Βασίλης Μέρτζιος, Αλέξανδρος Φασουράκης

Ο Απόλλων Καλαμαριάς ιδρύθηκε το 1926 στην Καλαμαριά από Πόντιους πρόσφυγες της Τραπεζούντας και έγινε η αγαπημένη ομάδα των Ποντίων προσφύγων. Η αρχική ιδέα ήταν η ίδρυση ενός συλλόγου με σκοπό τη διάδοση της μουσικής παράδοσης των Ποντίων. Έτσι, ως έμβλημα της ομάδας επιλέχθηκε η κεφαλή του θεού Απόλλωνα. Αργότερα ακολούθησε η ίδρυση θεατρικού και αθλητικών τμημάτων. Παράλληλα ο σύλλογος διέθετε εθελοντές που μετέφεραν σε κάθε γειτονιά της Καλαμαριάς φάρμακα, τρόφιμα και νερό, αποτελώντας το φύλακα άγγελο του τόπου, καθώς η συγκεκριμένη περιοχή, λόγω των βάλτων που υπήρχαν, μαστιζόταν από ελονοσία και άλλες αρρώστιες. Τα χρώματα που επιλέχτηκαν για να αντιπροσωπεύουν τον σύλλογο ήταν συμβολικά: κόκκινο για το αίμα των ανθρώπων χάθηκαν και μαύρο ως ένδειξη πένθους.

Επίλογος

Ειρήνη Παπαγιάννη, Χριστίνα
Κωνσταντινοπούλου

Η ίδρυση των προσφυγικών ομάδων συνδέεται άρρηκτα με την ιστορία της πόλης μας, αλλά και τη διαμόρφωση της ταυτότητάς της. Η εισροή των προσφύγων αρχικά οδήγησε στη δημιουργία οικισμών αμιγώς προσφυγικών, όπως ήταν η Τούμπα, η Πολίχνη, η Καλαμαριά και η Νεάπολη. Οι νέοι αθλητικοί σύλλογοι έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στη ζωή των προσφύγων και συχνά ήταν το μέσο διεκδίκησης και άσκησης πίεσης στους πολιτικούς. Για παράδειγμα, σώζεται ένα ιστορικό ντοκουμέντο, μια επιστολή που έστειλε ο ΠΑΟΚ προς τον Ελευθέριο Βενιζέλο στις 11-12-1929, μέσω της οποίας εξέφραζαν τα παράπονά τους για την έλλειψη στίβου και γηπέδου. Με την πάροδο των χρόνων, βέβαια, οι ντόπιοι πληθυσμοί έρχονταν σε μεγαλύτερη επαφή με τους πρόσφυγες και συχνά αυτό γινόταν και στα γήπεδα. Ενώ αρχικά σε κάποιους συλλόγους οι παίκτες ήταν μόνο προσφυγικής καταγωγής, από ένα σημείο και μετά αυτό σταμάτησε να ισχύει. Ντόπιοι και πρόσφυγες αγωνίζονταν πλέον μαζί.

«Αναζητούμε τη μνήμη της Μικράς Ασίας στο σπίτι μας, στη γειτονιά μας, στη ζωή μας» Εργαστήριο 2

Στόχος του Εργαστηρίου 2 δεν ήταν να καταγράψουμε την ιστορία των γεγονότων –αυτό είναι έργο των ιστορικών–, αλλά την μικροϊστορία των προπαπουδών και των προγιαγιάδων μας, η οποία είναι ικανή να μας ταξιδέψει στο πραγματικό 1922 των απλών ανθρώπων, που εγκατέλειψαν βίαια τις πατρίδες τους πριν έναν αιώνα και ήρθαν στην Ελλάδα και ρίζωσαν στις νέες τους πατρίδες και πρόκοψαν και μπόλιασαν τον πολιτισμό της μητροπολιτικής Ελλάδας με τα έθιμά τους, τη μουσική τους, τους πνευματικούς τους δημιουργούς, ακόμη και με τις συνταγές τους.

Συνειδητοποιήσαμε το χρέος που έχουμε να φτάσουμε στις ρίζες που μας θρέφουν, ακολουθώντας το μονοπάτι που χάραξαν οι πρόγονοί μας, μέσα από μαρτυρίες, ημερολόγια, φωτογραφίες, εικόνες, αντικείμενα, κοσμήματα, τα οποία έφτασαν στα χέρια μας και ζωντάνεψαν στα μάτια μας την ευτυχισμένη ζωή, αλλά και την απόλυτη φρίκη και δυστυχία των προσφύγων. Συγκεντρώσαμε τεκμήρια από την οικογενειακή μας ιστορία, τον τρόπο ζωής, την καθημερινότητα. Μιλήσαμε για την αξία τους, ιστορική και συναισθηματική, και αναδείξαμε τη σημασία της ατομικής και συλλογικής μνήμης. Ρωτήσαμε όσους συμμαθητές μας έχουν προσφυγική καταγωγή, καταγράψαμε την προσωπική περιπέτεια του ξεριζωμού των προγόνων τους και συγκεντρώσαμε φωτογραφικό υλικό από κειμήλια που έφεραν μαζί τους και από μαρτυρίες, για να μη χαθεί η μνήμη των αγαπημένων προσώπων που έχασαν, των πατρίδων και των σπιτικών που άφησαν πίσω τους.

Έτσι, με τη βοήθεια αυτού του πολύτιμου υλικού, οργανώσαμε μια έκθεση κειμηλίων και δημιουργήσαμε ένα λεύκωμα, ώστε όλα αυτά να αντέξουν στο πέρασμα του χρόνου. Επίσης, παραθέτουμε κατά αλφαβητική σειρά των μαθητών-συντακτών όλο αυτό το υλικό στο αφιέρωμα του περιοδικού του Σχολείου μας για τη μνήμη και την παρουσία του Μικρασιατικού πολιτισμού. Με αυτόν τον τρόπο, πραγματοποιήσαμε και την επιθυμία όλων αυτών των ανθρώπων που ξεριζώθηκαν βίαια από τις εστίες τους, όπως φαίνεται και από το Ημερολόγιο της Δέσποινας Κοτόλη, από τη Μήδεια της Ανατολικής Θράκης, προγιαγιάς της μαθήτριας Ζωής Τσιλιπάκου: «Να μην το πετάξετε· διότι από εκεί επάνω θα κλάψω, αν πεταχτεί... Να το φυλάξετε και για τα παιδιά σας, για να δουν τι τράβηξε ο κόσμος. Όταν συναντούν δυσκολίες στη ζωή, ν' ανοίγουν και να διαβάζουν.».

Την ευθύνη του Εργαστηρίου 2, όπως και την επιμέλεια των κειμένων και του εισαγωγικού σημειώματος, είχαν οι φιλόλογοι Σωσάνα Καρανάσιου, Λεωνίδα Κατσικαρίδης και Μαρία Φωτίου, και η καθηγήτρια Αγγλικών Αглаία Σταυρίδου.

Κειμήλια του προπροπάπου μου, παπα-Βασίλη Παπαϊωάννου, από τις Σαράντα Εκκλησιές Σταυρούλα Αλεξίου

Τον Οκτώβριο του 1922 οι Έλληνες της Ανατολικής Θράκης εξαναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν την πατρίδα τους και να γίνουν πρόσφυγες, μετά την ανακωχή των Μουδανιών, χωρίς να έχουν πτηθεί ή, έστω, να έχουν πολεμήσει για την πατρίδα τους. Τους έδιναν λίγες μέρες να φύγουν πέρα από τον Έβρο. Τουλάχιστον δε θα χάνονταν ανθρώπινες ζωές...

Ο πατήρ Βασίλειος Παπαϊωάννου (περίπου 1854-1927), ήταν ιερέας στις Σαράντα Εκκλησιές της Ανατολικής Θράκης και μετά στην Ορεσιάδα. Η οικογένεια του παπα-Βασίλη Παπαϊωάννου (ή Παπαδόπουλου, καθώς και ο ίδιος ήταν παπαδοπαίδι) το πρώτο πράγμα που πήρε φεύγοντας από την πατρογονική τους γη, ήταν τα εικονίσματα, ο αγιαστικός σταυρός του πατέρα του που ήταν κι εκείνος παπάς από το 1843 και το ασημένιο εγκόλπιο με τον Αϊ Γιώργη. Πρώτα τα απαραίτητα: αυτά που δίνουν το νόημα και την προοπτική στον άνθρωπο και στη ζωή του.

Κοσμήματα της προ-προγιαγιάς μου από την Αδριανούπολη Σταυρούλα Αλεξίου

Προσωπικά αντικείμενα που αποτυπώνουν το γούστο και την καλαισθησία του μείζονος ελληνισμού. Εκείνο το «φιλοκαλοῦμεν μετ' εὐτελείας» του Περικλή πραγματοποιούσαν ανεπίγνωστα, αλλά με συνέπεια, οι Έλληνες της τότε εποχής, έξω, συχνά, από τα σύνορα του ελληνικού κράτους.

Ο σταυρός του αγιασμού του πατρός Ιωάννη Αρβανιτίδη, πατέρα του πατρός Βασιλείου, (προ-προ-προ-πάπου μου) από τις Σαράντα Εκκλησιές το 1843.

Ασημένιο τσαντάκι της αδριανουπολίτισσας Φωτεινής Σαμουρίδου, προγιαγιάς μου, νύφης του παπα-Βασίλη Παπαϊωάννου.

Ιερατικό εγκόλπιο του πατρός Βασιλείου. Στη μία όψη ο Άγιος Γεώργιος και στην άλλη οι Άγιοι Κωνσταντίνος και Ελένη.

Ο προπροπάπος μου, πατήρ Βασίλειος Παπαϊωάννου (περίπου 1854-1927), ιερέας στις Σαράντα Εκκλησιές της Ανατολικής Θράκης και μετά στην Ορεσιάδα.

Φιλντισένια πόρπη ιερατικής ζώνης με απεικονίσεις περιστεριών.

Νομίσματα της προ-προγιαγιάς μου από την Αδριανούπολη Σταυρούλα Αλεξίου

Τα νομίσματα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, με τα αραβουργήματα της ισλαμικής γραφής χαραγμένα πάνω τους, μοιάζουν σαν χάρτες μιας άγνωστης γλώσσας. Μεγάλα και βαριά, για να μην μπορείς να φέρεις πολλά πάνω σου. Νομίσματα ενός κόσμου στον οποίο το χρήμα έμοιαζε να μην προοριζόταν για επίδειξη, αλλά για μια λογική εξυπηρέτηση των βιοτικών αναγκών.

Και μαζί μ' αυτά, το κομμένο χαρτονόμισμα του Πρωτοπαπαδάκη, τον Μάρτιο του 1922. Μου θυμίζει την παροιμία «ο πνιγμένος από τα μαλλιά του πιάνεται»... Για να εξασφαλίσει πόρους για την μικρασιατική εκστρατεία, η κυβέρνηση (με Υπουργό Οικονομικών τον Πρωτοπαπαδάκη) αποφάσισε, εν μια νυκτί, τον υποχρεωτικό δανεισμό του μισού χαρτονομίσματος που κυκλοφορούσε στη χώρα. Αναγκαστικά δάνεια που ποτέ δεν επιστράφηκαν. Το μισό αυτό χαρτονόμισμα του 1922, τραγικό σύμβολο του έτους που άφησε μισό τον ελληνισμό, στερώντας του για πάντα τον ανατολικό πνεύμονα.

Η προ-προγιαγιά μου από την Αδριανούπολη Σταυρούλα Αλεξίου

Οι φωτογραφίες είναι ψηφίδες στο άυλο ψηφιδωτό της μνήμης. Της μνήμης προγόνων, που τώρα πρωτακούω το όνομα τους και τη σχέση τους μαζί μου, που τους ονειρεύομαι σε ευτυχισμένες κι ανέμελες στιγμές (μόνο σε τέτοιες στιγμές φωτογραφίζονταν οι άνθρωποι εκείνη την εποχή), στις παλιές τους πατρίδες, χωρίς να γνωρίζουν τι τους επιφυλάσσει το κοντινό μέλλον. Αιώνια τους η μνήμη.

Μισό χαρτονόμισμα (με τις δυο του όψεις) από τον Μάρτιο του 1922

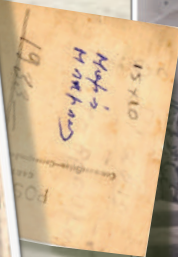
Ασημένια πάλα (μπαρουτοθήκη) του παπα-Βασίλη

Λεπτομέρεια από χρυσό περιδέραιο της Παναγιώτας Παπαβασιλείου απ' τις Σαράντα Εκκλησιές, θείας της γιαγιάς μου, με χρυσή οθωμανική λίρα

Η πρεσβυτέρα Μαρία (προπρογιαγιά μου) με τα παιδιά της (λείπει ο πατέρας της γιαγιάς μου στην Αμερική). Πριν το 1920 στις Σαράντα Εκκλησιές.

Η προγιαγιά Σταυρούλα Χατζηλαζαρίδου και ο προπάππος Βλάσης Σομπατζόγλου

Χρυσάνθη Γερογιάννη

Η προγιαγιά μου, η Σταυρούλα, γεννήθηκε 14 Σεπτεμβρίου 1914, την ημέρα του Σταυρού, και γι' αυτό την ονόμασαν Σταυρούλα. Ο πατέρας της είχε τρία παιδιά από τον πρώτο του γάμο (τη Ρεβέκκα, τον Ιπποκράτη και τον Θεμιστοκλή) και δύο από τον επόμενο (τη Σταυρούλα και τη Σοφία). Ο πατέρας της, ο Ηλίας, ήταν αργυροχρυσοχόος και η μητέρα της, η Μαρία, έκανε τις δουλειές του σπιτιού και φρόντιζε τα παιδιά. Μένανε σε ένα χωριό το Ουλούμπουρλου στη Σπάρτα της Μικράς Ασίας, το οποίο ήταν ένα ελληνοτουρκικό χωριό. Στο χωριό αυτό διαχωρίζε τους Έλληνες από τους Τούρκους μία μεγάλη πόρτα, η πορτάρα. Οι Έλληνες ασχολούνταν με διάφορα επαγγέλματα και οι Τούρκοι με τη γεωργία. Συμφώνησαν να συνεργαστούν και να κάνουν ανταλλαγές προϊόντων και ζούσαν μαζί ειρηνικά. Επίσης, πολλές γυναίκες μάθαιναν να υφαίνουν στους αργαλειούς και πουλούσαν τα ονομαστά σπαρταλίδικα χαλιά. Τέλος, εκεί δεν πήγαιναν σχολείο τα παιδιά και η ελληνική γλώσσα απαγορεύονταν.

Τον Σεπτέμβριο του 1922 τους δόθηκε διαταγή να φύγουν από τη Μικρά Ασία το γρηγορότερο δυνατό. Η οικογένεια της προγιαγιάς μου, επειδή έμεναν στη Σπάρτα, επέλεξαν να πάνε με τα πόδια στο λιμάνι της Αιτάλειας. Εκεί τα βράδια έμεναν σε εκκλησίες, ώσπου ήρθε ελληνικό καράβι που τους μετέφερε στην Πάρο. Στην Πάρο έμειναν για έναν χειμώνα. Τους υποδέχτηκαν οι Έλληνες και άρχισαν να κάνουν διάφορες δουλειές για να βιοποριστούν. Την άνοιξη του 1923 πήγαν στον Πειραιά, εκτός από τον αδελφό της γιαγιάς μου, ο οποίος πήγε να μείνει στην Έδεσσα.

Έπειτα πήγαν για έναν χρόνο στη Θεσσαλονίκη, και συγκεκριμένα στο Ασβεστοχώρι, όπου οι γυναίκες έφτιαχναν τα ρούχα του στρατού για να κερδίζουν ψωμιά και σφαγμένα ζώα. Το 1932 η προγιαγιά μου, Σταυρούλα Χατζηλαζαρίδου, παντρεύτηκε στην Κοζάνη τον προπάππου μου, Βλάση Σομπατζόγλου. Ο προπάππος μου, όταν έφτασε στην Ελλάδα και τον ρώτησαν το πατρώνυμό του, νόμιζε πως τον ρώτησαν για το όνομα του πατέρα του, το οποίο ήταν Κωνσταντίνος. Έτσι ως πατρώνυμο έβαλαν «Κωνσταντινίδης», το οποίο επίθετο πήρε και η προγιαγιά μου λόγω του γάμου. Τέλος, το 1937 γεννήθηκε η γιαγιά μου, η Ερμιόνη Κωνσταντινίδου, η οποία μου διηγήθηκε όλα αυτά τα γεγονότα.

Η ιστορία της προγιαγιάς μου από τα Πριγκηπόννησα

Σωτηρία Γραμματά

Και οι δύο γονείς μου έχουν προσφυγική καταγωγή. Αρχίζοντας από την πλευρά του πατέρα μου, η προγιαγιά μου ζούσε στα Πριγκηπόννησα (τώρα Kizil Adalar: Κόκκινα Νησιά), και πιο συγκεκριμένα στο χωριό Χουκλιά, που βρίσκεται στο νησί Αλώνη, στον Βόσπορο. Η οικογένειά της είχε εμπόριο ψαριών. Έφυγαν από εκεί μαζί με άλλους, με τα δικά τους καΐκια, όταν τελείωσε ο Μικρασιατικός πόλεμος το 1922, και εγκαταστάθηκαν στο Σίγρι της Λέσβου. Από εκεί διασκορπίστηκαν σε διάφορα μέρη της Ελλάδας. Η οικογένεια της προγιαγιάς μου, μετά από λίγες μέρες, έφυγε από το Σίγρι και έφτασε στην Αίγινα, όπου και προσπαθούσαν να βρουν λιμάνι, για να βάλουν τα πλοία τους σε δουλειά. Εκεί βρήκαν καπετάνιους, από τον Πειραιά και τη Σαλαμίνα, που τους ήξεραν, γιατί ερχόντουσαν στην Αλώνη. Βρήκαν πολλά καλά λιμάνια στη Σαλαμίνα και εγκαταστάθηκαν εκεί πια μόνιμα. Εκεί γεννήθηκε ο παππούς μου και η γιαγιά μου και εκεί έκαναν οικογένειά τους.

Από την πλευρά της μαμάς μου, τώρα, ο προπάππος μου φύλαγε τα σύνορα του χωριού από τους Τούρκους και τον ειδοποιήσαν ότι θα τον σκότωναν. Οπότε τον φυγάδευσαν στην Ελλάδα, συγκεκριμένα στην Αθήνα, όπου περίμενε την οικογένειά του η οποία ήρθε όταν τους διώξαν. Η προγιαγιά μου, όταν έφυγε ο προπάππος μου, είχε μια κόρη έξι μηνών. Όταν τους έδιωξαν, όμως, ήταν δυόμιση χρονών. Καθώς περπατούσαν για την Κωνσταντινούπολη, κόλλησαν ευλογία και πέθαναν πολλοί. Ανάμεσά τους ήταν και η κόρη της προγιαγιάς μου. Οπότε συνέχισε το ταξίδι της μόνη, με άλλους συμπατριώτες της.

Στην Κωνσταντινούπολη, όμως, μπήκε σε λάθος πλοίο και –αντί να την φέρουν στην Αθήνα, όπου θα συναντούσε τον προπάππο μου– την έφεραν στη Θεσσαλονίκη. Ο προπάππος μου λοιπόν νόμιζε ότι η προγιαγιά μου πέθανε και η προγιαγιά μου το ίδιο για τον προπάππο μου, εφόσον δεν υπήρχε επικοινωνία. Μετά από ψάξιμο για σπίτι, κατέληξαν στο χωριό μου, τους Πύργους Κοζάνης. Ένας έμπορος βρήκε τη γιαγιά μου και της είπε πως μέσω του Ερυθρού Σταυρού μπορούσαν να βρουν όσους έχουν χάσει. Ο Ερυθρός Σταυρός, από το ραδιόφωνο, ενημέρωνε ποιοι έψαχναν ποιους. Έτσι λοιπόν ο προπάππος μου έμαθε πως ζούσε η προγιαγιά μου και πήγε να τη βρει στους Πύργους. Ο προπάππος μου δούλευε σε φούρνο και τη μέρα που έμαθε από τον Ερυθρό Σταυρό ότι ζει η προγιαγιά μου, υποτίθεται ότι θα αρραβωνιαζόταν την κόρη του φούρναρη, αλλά έφυγε για να βρει την προγιαγιά μου!

Η ιστορία των προπαπούδων μου από τη Μαγνησία

Μαριάννα Γρατσία

Η καταστροφή της Σμύρνης έγινε στις 13 Σεπτεμβρίου 1922 με το νέο ημερολόγιο. Όλοι οι Έλληνες της Σμύρνης και των περιχώρων της είχαν συγκεντρωθεί στο λιμάνι της Σμύρνης, κυνηγημένοι από τους Τούρκους, οι οποίοι στο πέραςμα τους έσφαζαν, βίαζαν και έκαιγαν τα σπίτια των Ελλήνων. Όσοι πρόλαβαν μπήκαν σε πλοία, ενώ άλλοι έπεφταν στη θάλασσα και πνίγονταν για να γλιτώσουν από το μένος των Τούρκων. Τον μπαμπά της γιαγιάς μου, τριών ετών τότε, μαζί με την έγκυο μητέρα του, ενώ προσπαθούσαν να φτάσουν στο λιμάνι από το χωριό τους, τη Μαγνησία, τους πλησίασε ένας Τούρκος και τους ζήτησε χρήματα. Εκείνοι δεν είχαν τίποτα μαζί τους, οπότε αυτός απείλησε πως θα της τρυπήσει την κοιλιά με το σπαθί του. Τη στιγμή εκείνη, ένας έφιππος Τούρκος αξιωματικός τον απομάκρυνε επιπλήττοντάς τον. Αφού γλίτωσαν με αυτόν τον τρόπο, κατευθύνθηκαν προς το λιμάνι, όπου και επιβιβάστηκαν σε ένα πλοίο με κατεύθυνση τον Πειραιά. Από εκεί στάλθηκαν στη Θεσσαλονίκη, στην περιοχή της Καλαμαριάς. Εκεί εγκαταστάθηκαν σε σκηνές επί πολλούς μήνες και αργότερα μετακινήθηκαν στο Αραπλί, τη σημερινή Νέα Μαγνησία του νομού Θεσσαλονίκης, η οποία πήρε το όνομά της από τη Μαγνησία της Μικράς Ασίας.

Η ιστορία του προπάπου μου από το Εσκή Σεχίρ (Δορύλαιο)

Δημήτρης Δημητρίου

Ο προπάπος μου, Θεόδωρος Μακρίδης, γεννήθηκε το 1903 στη Σύλλη του Ικονίου, μια ελληνική κωμόπολη με μεγάλη ιστορία. Το 1916 έμεινε ορφανός από πατέρα και μετακόμισε με τη μητέρα και τα αδέρφια του στο Εσκή-Σεχίρ, το αρχαίο Δορύλαιο, μεγάλο εμπορικό κέντρο της εποχής. Το 1919, στο πλαίσιο των διωγμών των ελληνικών πληθυσμών, τον συνέλαβαν για να τον στείλουν εξορία στα τάγματα εργασίας. Στα τάγματα αναγκάζονταν να εργαστούν άντρες, μη μουσουλμάνοι, σε βαριές εργασίες υπό απάνθρωπες συνθήκες με απώτερο σκοπό την εξολόθρευσή τους. Τρία χρόνια, μέχρι τα τέλη του 1922, διέσχισε με τα πόδια κάτω από αντίξοες συνθήκες όλη τη Μικρασία, φτάνοντας μέχρι τον Ευφράτη ποταμό, δηλαδή μία απόσταση περίπου 100 χιλιομέτρων. Με την παρέμβαση της αμερικανικής πρεσβείας, που διαμαρτυρήθηκε για τις αντίξοες συνθήκες των Ελλήνων Χριστιανών, δόθηκε άδεια σε άντρες κάτω των είκοσι και άνω των σαράντα ετών να καταφύγουν σε άλλες χώρες. Μαζί με τον αδερφό του διέφυγε στο Χαλέπι της Συρίας και στη συνέχεια ταξίδεψαν στη Βηρυτό του Λιβάνου, από όπου επιβιβάστηκαν σε πλοίο με προορισμό το Ηράκλειο Κρήτης. Από εκεί μεταφέρθηκαν στον Πειραιά και στη συνέχεια έφτασαν στη Θεσσαλονίκη, όπου βρέθηκαν και πάλι με τη μητέρα τους και τον μικρότερό τους αδερφό και ξεκίνησαν μία νέα ζωή ασχολούμενοι με το εμπόριο υφασμάτων.

Η προγιαγιά μου η Μαρία από το Ρεΐς Ντερέ

Νίκη Καρκαλή

Γεννήθηκε στο Ρεΐς Ντερέ, κωμόπολη της χερσονήσου της Ερυθραίας κοντά στα Αλάτσατα, σε απόσταση δύομισι χιλιομέτρων από τις ακτές του Αιγαίου, απέναντι από τη Χίο. Ήταν πέντε αδέρφια, αλλά τα δύο χάθηκαν στη Μικρασιατική Καταστροφή και κανείς δεν έμαθε έως τώρα τι απέγιναν. Όταν οι Τσέτες μπήκαν στο χωριό τους κυνηγώντας και σφάζοντας τους Έλληνες, κρύφτηκε στην εκκλησία του χωριού μεταμφιεσμένη σε γριά, για να μην την καταλάβουν οι Τούρκοι και τη σκοτώσουν. Για να φτάσουν στο λιμάνι και να φύγουν, έπρεπε να διανύσουν μεγάλη απόσταση. Για να μπουν στο καράβι για την Ελλάδα, υπήρχε τέτοιος συνωστισμός, που είχε ως αποτέλεσμα πολλοί να χάσουν την ζωή τους. Κατά τη φυγή τους, η αδερφή της τραυματίστηκε βαριά από έναν Τούρκο αξιωματικό και, αφού έφτασαν στη Λήμνο, πέθανε μετά από δύο χρόνια. Όταν έφυγε από τη Σμύρνη ήταν αρραβωνιασμένη, αλλά ο αρραβωνιαστικός της χάθηκε κατά την καταστροφή. Μετά από λίγα χρόνια παντρεύτηκε τον προπάπο μου και έμεινε στη Λήμνο.

Κάποια από τα κειμήλια που παρουσιάζονται εδώ είναι τα κολιέ που φορούσε στο Ρεΐζ Ντερέ, και η βέρα του χαμένου αρραβωνιαστικού στη Μικρά Ασία που μετά τη φόρεσε στον γάμο της στη Λήμνο.

Η προγιαγιά μου η Μαρία με τον αρραβωνιαστικό της στο Ρεΐς Ντερέ της Σμύρνης

Χρυσό κόσμημα με την Παναγία στη μία όψη

Οι προπάποι μου από την Καπαδοκία και τη Σμύρνη

Κατερίνα Καρατζόγλου

Ο Ιωάννης Καρατζόγλου, προπάπος από την πλευρά του πατέρα μου, ήταν μόλις δώδεκα ετών, όταν χρειάστηκε να φύγει από την Καπαδοκία το 1922. Έπρεπε να αφήσει πίσω του τον τόπο που γεννήθηκε και μεγάλωσε, καθώς και πολλούς φίλους και συγγενείς. Όταν αυτός και η οικογένειά του ήρθαν στην Ελλάδα, εγκαταστάθηκαν σε ένα χωριό κοντά στη Δράμα.

Ο Ευάγγελος Μπαχτσεβάνος, προπάπος από την πλευρά της μητέρας μου, γεννήθηκε και μεγάλωσε στη Σμύρνη. Το 1922, όταν ήταν μόλις δεκατεσσάρων χρονών, οι Τούρκοι σκότωσαν τους γονείς του κι

έμεινε ορφανός. Αναγκάστηκε να φύγει από τη Μικρά Ασία και με τη βοήθεια των Γάλλων συμμάχων μεταφέρθηκε στη Γαλλία μαζί με πολλά ακόμη ορφανά της καταστροφής. Στη Γαλλία έζησε περίπου 6 χρόνια και επέστρεψε στην Ελλάδα, για να υπηρετήσει τη στρατιωτική του θητεία. Αφού τελείωσε τη θητεία του, παντρεύτηκε με προξενιό στην Ελλάδα.

Η προγιαγιά μου Ελένη και το κόκκινο βελούδινο τραπεζομάντηλο

Γιώργος Ζήσης

Είμαι τόσο τυχερός που γνώρισα την προγιαγιά μου, την Ελένη Φωτιάδου! Η προγιαγιά μου, δασκάλα στο επάγγελμα, γεννήθηκε στον Νέο Καύκασο Φλώρινας, σε ένα χωριό καθαρά προσφυγικό στα σύνορα Ελλάδας – Σκοπίων. Οι γονείς της, ο Συμεών και η Καλλιόπη Φωτιάδου, ένωσαν τις ζωές τους, όταν έχασαν τους συντρόφους τους στο δρόμο από το Καρς της Ρωσίας προς την Ελλάδα. Η ιστορία τους μοναδική, αφού εκδιώχθηκαν δύο φορές: την πρώτη από τον Πόντο προς το Καρς της Ρωσίας και αργότερα από το Πελίκπας και τη Λάλογλη προς την Ελλάδα.

Σύμφωνα με τις ατέλειωτες ιστορίες της γιαγιάς Ελένης, όλοι οι πρόσφυγες δεν κατάφεραν να μεταφέρουν τα υπάρχοντά τους, λόγω του τρόπου ή των συνθηκών που έφυγαν από εκεί. Όλες αυτές οι οικογένειες που κατάφεραν να διασώσουν κάποιο κειμήλιο, είχαν μεγάλη αγάπη προς κάθε τι που είχε μεταφερθεί από την πατρίδα τους και το στόλιζαν με καμάρι και νοσταλγία για το σπίτι τους. Από τα λίγα κειμήλια που έμειναν στην κατοχή της γιαγιάς Ελένης, το αγαπημένο της ήταν το κόκκινο βελούδινο τραπεζομάντηλο που όλοι στην οικογένεια γνωρίζαμε τη μεγάλη συναισθηματική αξία του.

Σε κάθε γιορτινό τραπέζι το κόκκινο βελούδινο τραπεζομάντηλο κοσμούσε τη μεγάλη τραπεζαρία της γιαγιάς. Ήταν σε εξαιρετικά καλή κατάσταση, παρότι είχε ξεπεράσει την εκατονταετία. Η γιαγιά Ελένη επέμενε ότι η άριστη ποιότητα των υλικών κατασκευής ήταν βασικό στοιχείο που συνέβαλε στη διατήρησή του. Σίγουρα, όμως, και η αγάπη για την αλησμόνητη πατρίδα έκανε τη φροντίδα μεγαλύτερη.

Το βελούδινο τραπεζομάντηλο είχε πάντα την τιμητική του στις γιορτές στο πατρικό σπίτι της γιαγιάς. Στις περιγραφές της, το πορφυρό, ζωηρό χρώμα του έκανε τη γιορτινή ατμόσφαιρα εντονότερη και τα κεράσματα πιο λαχταριστά. Μάλιστα, τη θυμάμαι χαρακτηριστικά να λέει ότι δεν έλειπε από την προίκα κάθε κοριτσιού. Οι τεχνίτριες που κεντούσαν, έπλεκαν και ύφαιναν, ήταν σπουδαίες και συνέχιζαν την τέχνη τους και στις νέες πατρίδες τους. Το κόκκινο τραπεζομάντηλο της γιαγιάς είναι φτιαγμένο από αυθεντικό βελούδο και μεταξωτά κρόσσια, ενώ εντυπωσιακό είναι το ανάγλυφο σχέδιο πάνω στο ύφασμα, δείχνοντας την ευμάρεια της οικογένειάς της.

Τώρα, που οι διηγήσεις της γιαγιάς Ελένης είναι πια σύντομα βιντεάκια στον υπολογιστή μας, καταλαβαίνω ότι τέτοια κειμήλια πρέπει να έχουν ιδιαίτερη θέση στο σπίτι μας, για να μη χαθούν οι τελευταίες ιστορίες και μνήμες των προσφύγων. Αξίζουν όλα αυτά τα κειμήλια μια δεύτερη ευκαιρία ζωής γιά να μας θυμίζουν τους παππούδες και τις γιαγιάδες τις ρίζες μας.

Οι γονείς της προγιαγιάς μου, Ελένης Φωτιάδου, Συμεών και Καλλιόπη Φωτιάδου.

Λεπτομέρεια από το κόκκινο βελούδινο τραπεζομάντηλο

Ο προπάππος μου, ο ψάλτης, από τον Πόντο
Τάσος Κυριακίδης

Η προγιαγιά μου Ελένη Πεταλιδού και ο προπάππος μου Τριαντάφυλλος Μιχαηλίδης ξεκίνησαν ως πρόσφυγες από τον Πόντο και κατέληξαν στο Μεσιανό Γιαννιτσών Πέλλας. Απέκτησαν δεκατέσσερα παιδιά από τα οποία έζησαν τα ένδεκα, δέκα κορίτσια και ένα αγόρι. Ο προπάππος μου αγαπούσε πολύ τα γράμματα και, παρόλο που δεν πήγε στο σχολείο, ήταν ο ψάλτης του χωριού και του άρεσε το διάβασμα. Τα χεριά του έπιαναν και μπορούσε να κατασκευάζει τα πάντα. Έλεγε «άνθρωπο επορώ και χτίζω, ψη κι επορώ να διγ' ατόν», δηλαδή «άνθρωπο μπορώ να φτιάξω, αλλά ψυχή δεν μπορώ να του δώσω».

Ο προπάππος μου Ιορδάνης από τη Σμύρνη
Λευτέρης Κωνσταντινίδης

Η οικογένεια του παππού του πατέρα μου ζούσε λίγο πιο έξω από το Ακ Χισάρ (το ελληνικό Αξάριο), περίπου μιάμιση ώρα απόσταση από τη Σμύρνη. Η περιοχή είχε απέραντους ελαιώνες και έτσι ο πατέρας του προπάππου μου Ιορδάνη ήταν ευκατάστατος από το εμπόριο λαδιού. Όταν έφτασαν οι μέρες της Καταστροφής, έφυγαν βιαστικά προς τη Σμύρνη. Παρότι έβλεπαν την κατάσταση να χειροτερεύει, από τη μία δεν ήθελαν να αφήσουν πίσω την περιουσία τους (σπίτια και κτήματα) και από την άλλη –επειδή η περιοχή είχε μεικτό πληθυσμό– φοβόνταν, καθώς ήταν εύκολο να γίνουν στόχος, εάν έφευγαν με τα υπάρχοντα τους νωρίτερα. Αυτοί μάλλον ήταν οι λόγοι που η οικογένεια καθυστέρησε να φύγει έγκαιρα. Ο προπάππος μου είχε άλλα τρία αδέρφια και τους γονείς του. Όταν έφτασαν στην προβλήτα της Σμύρνης την ημέρα της πυρκαγιάς, μπροστά τους βρισκόταν ο όλεθρος. Άνθρωποι προσπαθούσαν να ανέβουν στα καράβια με κάθε τρόπο. Οι Τσέτες δολοφονούσαν αμάχους και έβλεπες τη θάλασσα γεμάτη πτώματα.

Δυστυχώς,, ένα από αυτά ήταν και η θεία του προπάππου μου. Έπεσε στη θάλασσα στον πανικό της να γλυτώσει και, επειδή δεν γνώριζε κολύμπι, βρήκε τραγικό θάνατο. Μέσα σε αυτό το χάος, ο πατέρας του προπάππου μου που τον έλεγαν Αχιλλέας, άρπαξε τον τριών χρονών γιο του και μεταμφιεσμένος σε Τσέτη και υποκρινόμενος ότι ήθελε να σκοτώσει τον μικρό Ιορδάνη, κατάφερε να ξεφύγει. Η οικογένεια μπόρεσε τελικά να ανέβει σε ένα από τα πλοία και μετά από σύντομο ταξίδι αποβιβάστηκαν στη Μυτιλήνη. Η οικογένεια δεν είχε πάρει τίποτα μαζί της παρά μόνο τα ρούχα τους. Όπως όλοι οι συντοπίτες τους, από τον φόβο της κλοπής από τους Τούρκους της περιοχής κατά τη φυγή τους αλλά και επειδή πίστευαν ότι κάποια στιγμή θα επιστρέψουν, έθαψαν τα χρήματα τους στις αυλές τους ή τα εντοίχισαν στα σπίτια τους.

Μετά από τρεις μήνες στο νησί μετακόμισαν στις Σέρρες. Η αρχή για αυτούς ήταν δύσκολη, αλλά ο Αχιλλέας έγινε ένας επιτυχημένος καπνέμπορος, μιας και ήξερε την τέχνη του καπνού από τη Μικρασία, και ιδιοκτήτης πολυκαταστήματος. Παρόλο που τα πράγματα ξαναέφτιαξαν για την οικογένεια, κανένας από αυτούς δεν ήθελε να μιλήσει για την πατρίδα τους και την καταστροφή, σα να ήθελαν να σβήσουν από τη μνήμη τους το κακό που τους βρήκε. Έτσι ο Ιορδάνης δεν ξαναγύρισε, ούτε κανένα άλλο μέλος της οικογένειας, στην περιοχή που γεννήθηκαν. Ο ίδιος πέθανε σχετικά νέος, 51 ετών, μετανάστης στη Γερμανία.

Όμως η ιστορία του έχει και συνέχεια: Το 2015 η κλινική στην οποία εργάζεται ο πατέρας μου, αδελφοποιήθηκε με την αντίστοιχη της Σμύρνης. Όταν ο πατέρας μου πήγε να μιλήσει στο συνέδριο που οργάνωσαν στη Σμύρνη, οι Τούρκοι συνάδελφοί του, για να τον ευχαριστήσουν, του έκαναν δώρο μια εκδρομή – έκκληξη στο χωριό του παππού του, του έδωσαν τοπικό λάδι και μια φανέλα της τοπικής ομάδας ποδοσφαίρου. Ο πατέρας μου αφιέρωσε την ομιλία του στον παππού του, βάζοντας τη φωτογραφία του στην τελευταία διαφάνεια. Έτσι, ο προπάππος μου Ιορδάνης “είδε” την πατρίδα του ξανά –έστω και με αυτόν τον τρόπο.

Η προγιαγιά μου Ευαγγελία από την Αρτάκη
Λευτέρης Κωνσταντινίδης

Η οικογένεια της γιαγιάς της μητέρας μου καταγόταν από την Αρτάκη (σημερινό Ερντέκ) στη χερσόνησο της Κυζίκου της Μικράς Ασίας. Ήταν εξίσου ευκατάστατοι από το εμπόριο λαδιού και ιδιοκτήτες ενός μεγάλου ελαιοτριβείου. Όταν άρχισε η υποχώρηση του ελληνικού στρατού, ευτυχώς η προγιαγιά μου και η οικογένεια της έφυγαν έγκαιρα από την Αρτάκη, λίγο πριν οι Τούρκοι μπουν στα σπίτια τους. Πριν φύγουν, άφησαν τα κλειδιά της επιχείρησης στον νεαρό Τούρκο επιστάτη τους, τον Εμίν, που ήταν αγαπητός σε όλη την οικογένεια. Από τις αφηγήσεις των συγγενών μου γνωρίζω ότι αυτή ήταν μια πολύ συγκινητική στιγμή. Έτσι αναχώρησαν με ναυλωμένο πλοίο από τη Σμύρνη για την Εύβοια (όπου σήμερα βρίσκεται η Νέα Αρτάκη). Η πρώτη επαφή με τους ντόπιους δεν ήταν καλή, μιας και αυτοί ήταν εκθρικοί απέναντί τους. Μετά από ένα χρόνο διαμονής μετακόμισαν στη Θεσσαλονίκη. Αντίθετα με την οικογένεια του πατέρα μου, η προγιαγιά μου Ευαγγελία πάντα διηγούταν στη μητέρα μου τις ιστορίες από τη Μικρά Ασία με πολλή συγκίνηση. Και αυτή όμως δεν κατάφερε ποτέ να γυρίσει στην πατρίδα της ούτε ως επισκέπτρια. Μαζί τους πάντα είχαν ένα κομμάτι μεταξωτό ύφασμα από το εργοστάσιο που διατηρούσαν στην Αρτάκη και μια εικόνα της Παναγίας· κάτι για να τους θυμίζει την πατρίδα που άφησαν και κάτι να τους προστατεύει στην πατρίδα που βρήκαν.

Πριν μερικά χρόνια ο παππούς μου Αντώνης, επιστρέφοντας από εκδρομή στην Τουρκία, ζήτησε από τον υπεύθυνο να κάνει μια μικρή παράκαμψη και να επισκεφθούν την Αρτάκη. Μόλις κατέβηκε από το λεωφορείο και βλέποντας την παραλία της Αρτάκης, ήταν σαν να γνώριζε το μέρος από τις διηγήσεις της μητέρας του. Επισκέφθηκε το Παρθεναγωγείο, όπου πήγαινε σχολείο, και το παλιό της σπίτι. Φεύγοντας πήρε μαζί του μια χούφτα χώμα, που την φυλάει ακόμα και θυμάται όλα όσα του είχε διηγηθεί για αυτόν τον τόπο. Το πιο συγκλονιστικό όμως σε αυτή την ιστορία είναι ότι, τη στιγμή που κοίταζε την παραλία της Αρτάκης, θυμήθηκε ότι την ίδια ημέρα είχε πεθάνει και η μητέρα του. Ήταν σαν να ήθελε να δει για μια φορά ακόμα την αγαπημένη της πατρίδα μέσα από τα μάτια του παππού μου.

Αυτές ήταν οι ιστορίες των συγγενών μου, ο ερχομός τους στην Ελλάδα και η αρχή σε μια νέα πατρίδα. Μια πατρίδα, όμως, που δεν είχε πολλά να τους προσφέρει. Παρόλο που δεν ήξεραν τι τους επιφύλασσε και με ανθρώπους που συχνά δεν ήταν φιλικοί, αυτοί τα κατάφεραν. Η αληθινή τους όμως πατρίδα, βρισκόταν στην άλλη μεριά του Αιγαίου· εκεί όπου μεγάλωσαν και είχαν τις ρίζες τους.

Αρτάκη ή Αρτακία Κρήνη ή Υρτάκη ή Υρτάκιον ή Erdek της Κυζίκου Μ. Ασίας
Εκεί, στα βορειοδυτικά παράλια της Μικράς Ασίας,
μια όμορφη παραλιακή πόλη που κάποτε ήταν ελληνική

Η εικόνα της προγιαγιάς μου, της... Παναγίας

Δημόκριτος Κώστα

Το έκθεμα που επέλεξα είναι μία εικόνα της Παναγίας, που βρίσκεται ακόμα στο σπίτι της προγιαγιάς μου. Δείχνει την Παναγία να κρατάει τον μικρό Ιησού, ενώ δίπλα στο φωτοστέφανο διακρίνονται δύο άγγελοι. Την εικόνα αυτή την έφερε η προγιαγιά μου Ειρήνη από το Σχολάρι της Ανατολικής Θράκης, όταν ήρθε το 1922 στο Λάκκωμα Χαλκιδικής.

Η γιαγιά δεν μιλούσε πολύ για την πατρίδα, γι' αυτό δεν γνωρίζουμε πολλά για την εικόνα. Έλεγε μόνο πως τύλιξε μερικές λίρες σε πανιά και τις έκρυψε στη βράκα της για μια ώρα ανάγκης. Έγνοια της ήταν να προστατέψει τον εννιάχρονο τότε παππού μου, που ήταν ο γιος του άνδρα της από προηγούμενο γάμο και είχε ορφανέψει αρχικά από μητέρα και ύστερα από πατέρα. Τον μεγάλωσε σαν πραγματική μάνα και έδωσε αγάπη σε αυτόν και στα παιδιά του σαν μία άλλη Παναγία.

Αξίζει να αναφέρω πως οι Ανατοlikoθρακιώτες χρειάστηκε να ξεριζωθούν δυο φορές. Αρχικά το 1914, καθώς απειλούνταν από τους Τσέτες. Επέστρεψαν το 1918, γιατί άκουσαν πως θα έπαιρναν πίσω τις περιουσίες τους και έφυγαν πάλι το 1922 μαζί με τους υπόλοιπους Έλληνες.

Η εικόνα της Παναγίας

Η προγιαγιά Ειρήνη

Από τα Δαρδανέλια στα Γιαννιτσά

Κωνσταντίνα Οικονόμου

Ο Θανάσης Παπαδόπουλος καταγόταν από τα Δαρδανέλια και η γυναίκα του Παρασκευή από την Ίμβρο. Παντρεύτηκαν στα Δαρδανέλια, όπου δημιούργησαν μια εμπορική επιχείρηση τροφίμων. Λίγο αργότερα, στην ίδια περιοχή γεννήθηκε ο Ιωάννης Παπαδόπουλος και τα πέντε του αδέρφια. Με την Μικρασιατική καταστροφή του 1922, αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν την πατρίδα τους και να αναζητήσουν καταφύγιο στην Ελλάδα. Έτσι, ναύλωσαν ένα μικρό πλοίο, φόρτωσαν λιγοστά από τα υπάρχοντά τους και ξεκίνησαν με προορισμό την Ελλάδα. Πριν φτάσουν στο νησί της Θάσου, το πλοίο τους βυθίστηκε. Μέσα στην ταραχή, ο Ιωάννης έβαλε σε ένα κασόνι με χαμομήλι τον μικρό του αδερφό τον Πλάτωνα, την ίδια στιγμή που η μητέρα τους πάλευε με τα κύματα για να κρατηθεί ζωντανή. Η Παρασκευή όμως δεν ήξερε κολύμπι... Λίγες μέρες αφότου πάτησαν στη στεριά, ο Ιωάννης έπιασε δουλειά σε ένα ορυχείο ώχρας, για να μαζέψει χρήματα, και λίγο αργότερα η οικογένεια μετακόμισε στη Θεσσαλονίκη. Εκεί νοίκιασαν ένα δωμάτιο, όπου έμεναν όλοι μαζί. Ταυτόχρονα, ο Ιωάννης βρήκε ένα καροτσάκι, αγόραζε μικροπράγματα και τα μεταπλούσε σε άλλες γειτονιές. Αυτό συνεχίστηκε για πολλά χρόνια, καθώς ο ίδιος επιθυμούσε τα αδέρφια του να ολοκληρώσουν τις σπουδές τους, ενώ και ο ίδιος σπούδαζε σε μια εμπορική σχολή. Με τα χρόνια κατάφερε και δημιούργησε ένα εμπορικό κατάστημα τροφίμων και σιγά σιγά αναπτύχθηκε και δημιούργησε ένα ακόμη στην περιοχή των Γιαννιτσών. Ο Ιωάννης άφησε υπεύθυνο τον αδερφό του στο κατάστημα στη Θεσσαλονίκη, προκειμένου να τον βοηθήσει, ενώ ο ίδιος έφυγε στα Γιαννιτσά. Εκεί παντρεύτηκε την Αλκμήνη Χριστίδου και δημιούργησαν οικογένεια, κάνοντας δύο παιδιά, τη Βούλα και τον Θανάση Παπαδόπουλο.

Οι προπαπούδες μου από την Προύσα

Κυριάκος-Γεράσιμος Μεγακλής

Ο προπάππος μου, Λέανδρος Μεγακλής (1905-1960), καταγόταν από την Απολλωνιάδα της Προύσας. Με την ανταλλαγή των πληθυσμών, το 1922, εγκαταστάθηκε στην Καβάλα. Ήρθε στην Ελλάδα με τις αδερφές του, Ευρύκλεια (1888-1969) και Χρυσορρόη (1904-1936), και τη μητέρα τους Θεοτίμη Κοσμίδου (1863-1935). Ο αδερφός του Χαρίλαος (1892-1918) μετανάστευσε και πέθανε στην Αμερική. Μία ακόμη αδερφή του, η Ανδρομάχη (1894-1912), και ο πατέρας του Κυριάκος (1850-1918) πέθαναν και τάφηκαν στην Απολλωνιάδα της Προύσας πριν την Μικρασιατική καταστροφή.

Ο προπάππος μου Λέανδρος νυμφεύτηκε την Ευαγγελία στην Καβάλα το 1936 κι έκαναν δύο παιδιά, τον Κυριάκο (1941) και τον Νικόλαο (1945). Εκτός από την ανταλλαγή των πληθυσμών, ο προπάππος μου έζησε και τη βουλγαρική κατοχή στην Καβάλα το 1941. Ανάμεσα στα οικογενειακά κειμήλια που διασώθηκαν μέχρι σήμερα, είναι μία πολύ καλά διατηρημένη εικόνα του Αγίου Ιωάννου του Χρυσοστόμου, ρολόγια, φωτογραφίες και έγγραφα. Η εικόνα βρισκόταν στο πατρικό σπίτι του προπροπάππου μου, Κυριάκου Μεγακλή, στην Απολλωνιάδα της Προύσας και την έφερε στην Ελλάδα, στην Καβάλα, με την ανταλλαγή των πληθυσμών ο προπάππος μου Λέανδρος Μεγακλής.

Πιστοποιητικό εγγραφής του προπάππου μου στα δημοτολόγια προσφύγων του Δήμου Καβάλας, το 1924, σε ηλικία 16 ετών.

Εικόνα του Αγίου Ιωάννου του Χρυσοστόμου

Ο προπάππος μου Λέανδρος, η αδερφή του Ευρύκλεια και η μητέρα τους Θεοτίμη, στην Καβάλα.

Ο προ-προπάππος μου, Κυριάκος Μεγακλής, στην Απολλωνιάδα της Προύσας.

Οι προπαπούδες μου, Λέανδρος και Ευαγγελία Μεγακλή, στον γάμο τους το 1936.

Ο προπάππος μου, Λέανδρος Μεγακλής, στην Μικρασία.

Σελίδες Ημερολογίου

Καλλιόπη Μούζα

Οι Έλληνες που κατοικούσαν στη Μικρά Ασία μετά την Καταστροφή του 1922, έφεραν μαζί τους πολλά από τα πράγματα τους που τώρα πια είναι κειμήλια. Δύο από αυτά είναι η εικόνα του Αγίου Μηνά και το ημερολόγιο του κυρίου Χ., τα οποία πήρα από μία οικογενειακή φίλη που τα έχει στην κατοχή της από το παιδί του κυρίου Χ., τον Μιχαήλ.

Τον κύριο Χ. και τον γιο του Μιχαήλ τους πήρε κατά τη διάρκεια της καταστροφής της Σμύρνης ένα ιταλικό πλοίο και τους πήγε στη Μυτιλήνη. Εκεί βρήκαν κάποιους συγγενείς τους και επιβιβάστηκαν σε ένα μεταγωγικό πλοίο μαζί με άλλους τρεις χιλιάδες ανθρώπους. Μετά από μέρες ταξιδιού, αφού υπήρχε θαλασσοταραχή και το πλοίο έδεσε σε ένα λιμάνι της Σκύρου, κατάφεραν να φτάσουν νηστικοί και ταλαιπωρημένοι στον Βόλο. Από τον Βόλο ξεκίνησαν με τρένο το ταξίδι τους για την Αθήνα. Τελικά, το τρένο τούς άφησε στον σταθμό του Πειραιά.

Εκεί, για καλή τους τύχη, βρήκαν ένα μαθητή του κυρίου Χ. (ήταν δάσκαλος στη Σμύρνη) και τους βοήθησε να πάνε στην Αθήνα, να συμπληρώσουν μία αίτηση και έτσι να τους δοθεί σπίτι εκεί. Στην Αθήνα συνάντησε και συγγενείς του που έμεναν στην Ελλάδα, αλλά βρήκε και τους συγγενείς του από τη Σμύρνη.

Το 1960 ο γιος του Μιχαήλ παντρεύεται και μετακομίζει στη Θεσσαλονίκη. Παίρνει μαζί του διάφορα κειμήλια της οικογένειας του, ανάμεσα σε αυτά είναι η εικόνα του Αγίου Μηνά και το ημερολόγιο του πατέρα του.

Όταν πέθανε ο Μιχαήλ, η γυναίκα του και τα δύο του παιδιά, που ποτέ δεν παντρεύτηκαν, τα πράγματα έμειναν στο σπίτι τους στη Θεσσαλονίκη. Εκεί τα βρήκε η οικογενειακή μας φίλη, που είναι ιδιοκτήτρια του σπιτιού. Όταν της μίλησα για την εργασία, μου τα έδωσε αμέσως, έτσι ώστε να γίνει γνωστή η δική τους ιστορία στα χρόνια της Μικρασιατικής Καταστροφής. Την ευχαριστώ πολύ!

Το παλιό καραμανλίδικο Ευαγγέλιο

Ευανθία Μπαργιώτα

«Οι δικοί μας πρόγονοι ήταν Καππαδόκες», ακούω συνέχεια να λέει η γιαγιά μου και γι’ αυτό αισθάνεται πολύ υπερήφανη. Οι Καππαδόκες ήταν άνθρωποι φιλομαθείς και συνέβαλαν στην άνοδο του μορφωτικού επιπέδου και γενικά του πολιτισμού, όταν έφτασαν το 1924 στην Ελλάδα. Από τον 1ο μ.Χ. αιώνα ασπάστηκαν τον Χριστιανισμό. Τον 19ο αιώνα ξενιτεύονταν στα αστικά κέντρα, όπου πρόκοβαν στο εμπόριο και στα γράμματα. Αυτό το μαρτυρούν οι εκδόσεις διαφόρων βιβλίων, που συνέβαλλαν έτσι στην ελληνοχριστιανική αναγέννηση σε σχολεία και στις εκκλησίες.

Ένα από τα κείμενα που διέσωσαν οι πρόγονοί μου είναι το «Ιερό Ευαγγέλιο», γραμμένο στην καππαδοκική γραφή. Οι Καππαδόκες βρέθηκαν στο δίλημμα: να αλλάξουν γλώσσα ή θρησκεία; Αποφάσισαν να αλλάξουν τη γλώσσα τους και να κρατήσουν τη θρησκεία τους. Στα καραμανλίδικα κράτησαν τους ελληνικούς χαρακτήρες μόνο, ενώ οι λέξεις-έννοιες είναι στα τούρκικα. Η ακμή του καππαδοκικού ελληνισμού διακόπηκε βίαια με τη συνθήκη της Λωζάνης το 1923 και με την ανταλλαγή των πληθυσμών. Από τις διηγήσεις της γιαγιάς μου άκουσα ότι οι πρόγονοί μας απλώς ήταν ανταλλάξιμοι, χωρίς να υποστούν βία από τους Τούρκους, γιατί ο λαός δεν έφταιγε σε τίποτα. Χάσαμε τις περιουσίες μας, αλλά τα αφήσαμε πίσω. «Το μόνο που πήραμε μαζί μας ήταν οι γνώσεις μας και η θρησκεία μας, στοιβαγμένες σε ένα μπουύλο με βιβλία, λεξικά, Ευαγγέλια και τρεις εικόνες, οι οποίες τώρα βρίσκονται στα σπίτια των συγγενών», όπως λέει η γιαγιά μου.

Σελίδες από το
Ευαγγέλιο με την
καραμανλίδικη γραφή,
δηλαδή τούρκικες
λέξεις με ελληνικούς
χαρακτήρες, μία
διάλεκτος της
Καππαδοκίας

Ο μπόγος, με τις Εννέα Μούσες και η μητέρα τους Μνημοσύνη,

από τη Σαφράμπολη

Κωνσταντίνα Οικονόμου

Το συγκεκριμένο αντικείμενο μοιάζει με ένα κλασικό έργο τέχνης, το οποίο δίνει ζωή στον τοίχο ενός σπιτιού. Ωστόσο, κάποτε το πανί που βρίσκεται μέσα στην κορνίζα, συγκρατούσε τις αναμνήσεις και τα βιώματα της οικογένειας Κυριμλόγλου, που αναγκάστηκε να εγκαταλείψει το σπίτι της το 1922 και να αναζητήσει μια καλύτερη ζωή. Ο караγκисаύρ (μαύρος Έλληνας), όπως φώναζαν οι Τούρκοι τον ανυπότακτο παππού της γιαγιάς μου, βλέποντας όσα γίνονταν στα εδάφη της Σαφράμπολης αλλά και σε ολόκληρη τη Μικρά Ασία, αποφάσισε να πάρει την οικογένειά του και όσα αντικείμενα μπορούσε, και να φύγει με προορισμό την Ελλάδα. Το συγκεκριμένο ύφασμα, που πάνω του φιλοξενεί τις «Εννιά Μούσες και τη μητέρα τους Μνημοσύνη», όπως λέει η γιαγιά μου, αποτέλεσε τον μπόγο της μικρασιάτικης οικογένειας, καθώς εκεί μέσα στοιβάχτηκαν ρούχα, νομίσματα, εικόνες, γράμματα, αλλά και ημερολόγια που θέλησαν να τους συνοδεύουν σε όλο τους το ταξίδι. Ο συγκεκριμένος μπόγος, μαζί με την τυχερή, μες στην ατυχία της, οικογένεια, γνώρισε κάθε σπιθαμή του δρόμου που οδηγεί στην Ελλάδα, άκουσε το άγχος των ανθρώπων μες στη σιωπή της φύσης και βίωσε τη θλίψη για την πατρίδα, που πλέον παραδινόταν στα χέρια των Τούρκων.

*Το κάδρο με τον μπόγο πάνω στον οποίο φαίνεται
σταμπαρισμένη η παράσταση: «Οι Εννέα Μούσες και η
μητέρα τους Μνημοσύνη».*

Σπίτι εκατό χρονών...

Άννα Πατσάλα

«Αυτό το σπίτι, που κάθετα ο παππούς και η γιαγιά σου, σήμερα είναι 100 χρονών! Η πατρίδα μας ήταν εκεί στα στενά, στα Δαρδανέλια. Από τότε που πήγαν οι Έλληνες εκεί, όλα αυτά τα μέρη ανήκαν στην Ελλάδα. Να θυμάστε και να μεταφέρετε τις εμπειρίες του παππού και της γιαγιάς, γιατί οι λαοί που ξεχνάνε, χάνονται! Τότε που φεύγαν απ’ την πατρίδα, για να μην τους κλέβουν τα χρήματα στο δρόμο οι Τούρκοι, άνοιξαν τρύπες στα κάθετα ξύλα που είχε το βοϊδόκαρο και βάλαν μέσα όλα τα χρυσαφικά και τις λίρες, από πάνω τις σκέπασαν με λάσπη και με χώμα, κι από πάνω πάλι βάλαν ξύλο. Έτσι, όταν ήρθαν εδώ, είχαν κάποια χρήματα να ξεκινήσουν πάλι τη ζωή τους. Κουβάλησαν πέτρες, ξύλα, ασβέστη και χτίσαν αυτό το σπίτι· 100 χρονών σπίτι..!».

Η προγιαγιά μου η Ρόζα από τη Σμύρνη

Ελένη Ράλλη

Όταν έγινε η καταστροφή της Σμύρνης, η προγιαγιά μου η Ρόζα ήταν 14 ετών. Ήταν ξανθιά με πράσινα μάτια. Με τη βοήθεια των Τούρκων γειτόνων τους που την έκρυψαν, μπόρεσε και γλύτωσε. Οι γονείς της δεν κατάφεραν να γλυτώσουν. Την προγιαγιά μου την είχαν ντύσει γριούλα, όπως και άλλες κοπέλες της ηλικίας της, για να γλυτώσει από την αγριότητα των Τσετών. Κατάφεραν να φτάσουν στην Αθήνα η προγιαγιά, ο παππούς της και η μικρή της αδελφή που ήταν πέντε ετών. Ποτέ δεν θα ξεχνούσε τη βία και τη σκληρότητα που βίωσε. Είδε την πόλη που μεγάλωσε και αγαπούσε να καίγεται, τους ανθρώπους να τρέχουν για να σωθούν και τους στρατιώτες να τους κυνηγάνε και να τους σκοτώνουν. Στιγμές σκληρές για ένα τόσο μικρό κοριτσάκι. Σκηνές που δεν θα τις ξεχνούσε ποτέ. Η αγάπη της όμως για την πατρίδα της, η νοσταλγία της για τη Σμύρνη δεν την εγκατέλειψε ποτέ. Το όνειρό της ήταν να ξαναγυρίσει πίσω στους φίλους της, τους Τούρκους γείτονές της που αγαπούσε, στους συγγενείς που χάθηκαν, στον τάφο των γονιών της και στο σπίτι που μεγάλωσε. Η ζωή στην Αθήνα ως πρόσφυγας ήταν δύσκολη: Δούλεψε σε πάρα πολλές δουλειές, όπως σε εργοστάσια και εργαστήρια, για να μπορέσει να βοηθήσει τον παππού της, τη γιαγιά της και να μεγαλώσει την μικρή της αδελφή. Έμεναν σε ένα πολύ μικρό σπιτάκι στην Καισαριανή στην Αθήνα, που ήταν προσφυγογειτονιά. Παντρεύτηκε έναν Σμυρνιό τυπογράφο που είχε έρθει στην Αθήνα πριν από την Καταστροφή, τον Σωτήρη Ιωαννίδη, και απέκτησαν έναν γιο, τον Δημήτρη, τον παππού Μίμη. Πέθανε το 1967 στην Αθήνα.

Από την Κερασούντα στο Βατούμ της Ρωσίας

Μακρίνα Σαββουλίδου

Ο προπροπάππος μου ονομάζονταν Χαράλαμπος Μαχαιρίδης και ήταν καθηγητής Θεολογίας, σπουδαγμένος στη Χάλκη της Κωνσταντινούπολης και ακόλουθος του Δεσπότη. Παρά τη μόρφωσή του ανήκε σε φτωχή τάξη και για αυτό η μητέρα του, όταν πήγαινε να ζητήσει τη Μαρία Αγαθαγγελίδου για γυναίκα του παιδιού της, δίσταζε, καθώς εκείνη ήταν πλούσια αστή. Τελικά οι οικογένειες δέχτηκαν με μεγάλη χαρά τον γάμο. Το ζευγάρι έμενε στην Κερασούντα, στα παράλια της Μικράς Ασίας.

Το 1919 ο προπροπάππος μου έλαβε πληροφορίες ότι θα γινόταν μεγάλη σφαγή των χριστιανικών πληθυσμών από τους Νεότουρκους. Έτσι ανέλαβε τον συντονισμό της μεταφοράς των ομόθρησκων συντοπιτών του στο Βατούμ, που άνηκε τότε στην ΕΣΣΔ. Συνέλεγε ομάδες Χριστιανών και με καΐκια τους φυγάδευε. Όταν οι Τούρκοι αντιλήφθηκαν αυτή τη δραστηριότητα, τον ξυλοκόπησαν και τον παράτησαν σχεδόν νεκρό με σπασμένο κρανίο σε ένα δασάκι, όπου τον βρήκε κάποιος Χριστιανός και τον πήγε στο σπίτι του, στη γυναίκα και στα παιδιά του. Συνήλθε κάπως, μέρες αργότερα, και πήγε μαζί με όλη την οικογένεια στο Βατούμ. Σαράντα μέρες μετά πέθανε από κρανιοεγκεφαλικές κακώσεις. Υπήρξαν μαρτυρίες ότι από τον τάφο του στη Ρωσία ανάβλυζε ένα απόκοσμο φως. Η υπόλοιπη οικογένεια, μετά τον θάνατό του, μετακόμισε στην Αλεξανδρούπολη.

1η φωτογραφία: ο προπροπάππος μου, Χαράλαμπος Μαχαιρίδης,

2η φωτογραφία: η γυναίκα του, Μαρία Αγαθαγγελίδου

3η φωτογραφία: διακρίνεται η ίδια με τα παιδιά της, ανάμεσα στα οποία και η μαμά της γιαγιάς μου.

Οι προπαππούδες μου από την Τραπεζούντα

Στέλλα Σερεμέτα

Ο Αναστάσιος Θεοδωρίδης, ο προπάππος μου, ήρθε από την καρδιά του Πόντου, το χωριό Γιαννακάντων μεταξύ της Τραπεζούντας και της Αργυρούπολης. Η περιοχή ήταν φημισμένη για τα μοναστήρια της Παναγίας Σουμελάς, του Ιωάννη Προδρόμου του Βαζελώνα και του Αγίου Γεωργίου του Περιστερεώτα. Εκεί το επίθετο του ήταν Απτουλόγλης, που σήμαινε «αγαπητός στον Θεό» και έτσι, όταν ήρθαν στη Ελλάδα, το έκαναν Θεοδωρίδης, δηλαδή «Θεού δώρο».

Ακολουθεί απόσπασμα από προφορική μαρτυρία της Σοφίας Θεοδωρίδου. Γεννήθηκε στην Τραπεζούντα του Πόντου το 1902 και πέθανε το 1994: «Φέραμε από ένα πάπλωμα κι ένα στρώμα, γιατί ήταν σαπιοκάραβο. Τι μπορούσες να βάλεις; Μόνο αυτό το μαγκάλι, τη ραπομνηχάνη και κανένα στρώμα. Στο δρόμο κοντέψαμε να πνιγούμε. Ήταν μικρό το πλοιάριο και είχε κόσμο πολύ μέσα, μια γυρνούσε από εδώ και μια από εκεί. Προσευχές, τάματα... Την ημέρα που φτάσαμε είχε μια λιακάδα! Κατεβήκαμε όλοι και φιλούσαμε το χώμα. Εμάς αποφασίστηκε να μας πάνε στον Άγιο Δημήτριο στην Κοζάνη. Μπήκαμε στο τρένο και, καθώς ταξιδεύαμε, περάσαμε από το Πλατύ Ημαθίας. Εκεί αποφασίσαμε να κατεβούμε, παρανόμως βέβαια, γιατί θεωρήσαμε ότι υπήρχε κάμπος εύφορος και θα μπορούσαμε να ζήσουμε».

Από την Τραπεζούντα στην Κοζάνη

Μαριάννα Σεβιντικίδη

Ο προπάππος μου και η προγιαγιά μου, Θεόδωρος Σεβιντικίδης και Σόνια Σεβιντικίδου, γεννήθηκαν και έζησαν στην Τραπεζούντα του Ευξείνου Πόντου και συγκεκριμένα στην περιοχή της Ματσούκας, που βρίσκεται κοντά στην Παναγία Σουμελά του Πόντου.

Εκεί έζησαν μέχρι την ηλικία των 20-22 ετών και με την ανταλλαγή των πληθυσμών το 1923 ήρθαν στην Ελλάδα. Άφησαν όλη την περιουσία τους, το σπίτι, το νοικοκυριό τους, και κράτησαν μόνο τις παραδόσεις που είχαν στον τόπο τους. Ήρθαν στην Ελλάδα ως πρόσφυγες και εγκαταστάθηκαν αρχικά στο Καραμπουρνάκι της Θεσσαλονίκης. Η ελληνική κυβέρνηση έδινε σε κάθε οικογένεια μισό καρβέλι ψωμί την ημέρα. Ζούσαν μέσα σε σκηνές που πρόχειρα έστησε το φτωχό και εξουθενωμένο από τους πολέμους κράτος. Ο προπάππος μου, Θεόδωρος Σεβιντικίδης, έμενε με την οικογένεια και τα δυο παιδιά του, μαζί με τον αδελφό του Λάζαρο και την οικογένειά του.

Ο προπάππος μου, εικοσιδύο χρόνων τότε, ξεκινούσε στις πέντε το πρωί και πήγαινε περπατώντας στο Σείκ-Σου, σε απόσταση μεγάλη, όπου έκοβε ξύλα και τα μετέφερε στην πλάτη του σε φούρνο της Καλαμαριάς, παίρνοντας για αντάλλαγμα δύο ψωμιά, για να καλύψει τις ανάγκες των δύο οικογενειών. Στις σκηνές έμειναν όλοι μαζί για μερικούς μήνες. Στο διάστημα αυτό, λόγω των δυσμενών συνθηκών, δύο παιδιά της οικογένειας δεν άντεξαν και πέθαναν.

Μετά απ' αυτό, μεταφέρθηκαν από την κυβέρνηση στη Μακρόνησο, σε καλύτερες συνθήκες ζωής σε σχέση με τις προηγούμενες. Στη συνέχεια όλοι μαζί, δηλαδή τα δυο αδέρφια με τις οικογένειές τους, εγκαταστάθηκαν στο χωριό Δρέπανο της Κοζάνης. Εκεί διέμεναν σε ένα τούρκικο σπίτι. Τούρκων, δηλαδή, που έφυγαν με την ανταλλαγή.

Το 1936 ο προπάππος μου, Θεόδωρος Σεβιντικίδης, έχτισε μόνος του νέο σπίτι, στο οποίο το 1937 γεννήθηκε ο παππούς μου Γεώργιος Σεβιντικίδης. Για την επιβίωσή τους καλλιεργούσαν τα κτήματα που τους πρόσφερε το κράτος. Παρά τις αντίξοες συνθήκες, η εργατικότητα, ο ζήλος και η επιμονή για τη μόρφωση των παιδιών τους και για μια καλύτερη ζωή οδήγησε τις νέες γενιές, με την παρότρυνση των γονιών τους, να στραφούν στην εκπαίδευση και στην καλλιέργεια. Έτσι, ο παππούς μου τελείωσε το Δημοτικό του χωριού, συνέχισε στο Γυμνάσιο Κοζάνης, διανύοντας με τα πόδια απόσταση επτά χιλιομέτρων από το Δρέπανο και στη συνέχεια αποφοίτησε με άριστα από τη Νομική Σχολή Θεσσαλονίκης.

Τα ενθύμια που έχουμε στην οικογένεια από τον προπάππο μου και τα οποία έφερε μαζί του από τον Πόντο: ένα μικρό χειροποίητο σουγιά και ένα μπρούτζινο μπακίρι το οποίο χρησιμοποιούσαν για να αποθηκεύουν είτε γάλα είτε γιαούρτι. Πραγματικά νιώθω μεγάλη συγκίνηση και υπερηφάνεια βλέποντας και αγγίζοντας αυτά τα αντικείμενα. Τα πράγματα που κατάφεραν να πετύχουν με τη σκληρή δουλειά και την επιμονή τους είναι αξιοθαύμαστα.

Η ιστορία του Γιάννη του Ασίκη από την Ίμβρο

Βέρα Σονάου

Ο πατέρας της γιαγιάς μου, Ιωάννης Ασικέλης, ήταν πλούσιος έμπορος στην Ίμβρο. Στο νησί του τον έλεγαν «Γιάννης ο Ασίκης», γιατί ήταν άνθρωπος ανοιχτοχέρης και μερακλής. Στη δούλεψή του είχε εφτά Τουρκόπουλα για παραγιούς. Του έκαναν τις δουλειές του και τα θελήματα της προγιαγιάς μου, κι ήταν χαρούμενα για το μπαξίσι (φιλοδώρημα) που έπαιρναν κάθε φορά. Όταν άρχισαν να μαθεύονται τα χαμπέρια (τα νέα) για τους διωγμούς των Ελλήνων στα παράλια της Μικράς Ασίας, κατάλαβε ότι ήταν θέμα χρόνου να γίνουν τα ίδια και στην Ίμβρο. Έστειλε λοιπόν τη γυναίκα του μ' ένα καράβι στην Ελλάδα κι εκείνος έμεινε πίσω για να πουλήσει την περιουσία του. Πράγματι κατάφερε και πούλησε τα πάντα, τα έκανε χρυσές λίρες και πήρε κι εκείνος το καράβι της προσφυγιάς.

Όμως το δικό του καράβι ναυάγησε... Έχασε όλες τις λίρες (το βιός του δηλαδή) και σώθηκε κρατώντας ένα ξύλο που επέπλεε. Όταν έφτασε πλέον στην Ελλάδα και εγκαταστάθηκε με τη γυναίκα του στα Γιαννιτσά, το κράτος τους παραχώρησε χωράφια για να τα καλλιεργούν και να μπορέσουν έτσι να ζήσουν. Εκείνος όμως αρνήθηκε να τα πάρει, γιατί θεωρούσε τη δουλειά του αγρότη παρακατιανή –ήταν, βλέπετε, πλούσιος έμπορος στην Ίμβρο...– και δεν ήξερε πώς να καλλιεργεί τα χωράφια. Με πολύ κόπο κατάφερε ν' ανοίξει ένα μικρό παντοπωλείο και έζησε την οικογένειά του με αξιοπρέπεια, που τώρα πια αριθμούσε πέντε μέλη. Ωστόσο ποτέ δεν ανάκτησε την αίγλη που είχε στο νησί του και έφυγε από τη ζωή με καημό για τα περασμένα μεγαλεία. Το επώνυμο όμως «Ασικέλης» το οικειοποιήθηκε και όλα του τα παιδιά αποδείχθηκαν αντάξια του ασίκικου επιθέτου τους.

Μνήμες από τη Μικρά Ασία με τα λόγια της νονάς μου

Ελίνα Τάμπου

Με τα λόγια της νονάς μου, Αθηνάς Τριφτανίδου: «Η γιαγιά μου, Αθηνά Τριφτανίδου, ήρθε από την Τραπεζούντα του Πόντου το 1922. Είχε τρία αγόρια. Ο άντρας της, Δημήτριος Τριφτανίδης, κάθηκε στις πορείες θανάτου (τα αμελέ ταμπουρού), στα βάθι της Τουρκίας. Δεν υπάρχει κανένα έγγραφο σχετικό με την άφιξη της γιαγιάς μου στην Ελλάδα. Λίγα πράγματα κατάφερε να πάρει μαζί της. Οι δύο εικόνες πρέπει να ήταν από τα ελάχιστα πράγματα που έφερε μαζί της. Ήταν πολύτιμες για εκείνη, μιας και ήταν βαθιά θρησκειώμενη. Εκκλησιαζόταν στην Αγία Σοφία της Τραπεζούντας και επισκεπτόταν για προσκύνημα την Παναγία Σουμελά. Το μπαούλο το έφερε η μαμά της πεθεράς μου, Αθηνά Χατζηνικολάου, το 1922, από τη Στράντζα της Θράκης. Όταν έφτασε στο λιμάνι της Καβάλας, το μπαούλο έπεσε από το γερανό κατά το ξεφόρτωμα. Μέσα είχε μια ραπτομηχανή χειρός Singer. Δεν έπαθαν τίποτα ούτε το μπαούλο ούτε η ραπτομηχανή. Η ραπτομηχανή είναι σε λειτουργία μέχρι σήμερα». Κάποια από τα αντικείμενα ανήκουν στην οικογένεια της Ζωής Γιαβρόγλου, που πρόλαβαν και ήρθαν από την Κωνσταντινούπολη το 1919, πριν από την Καταστροφή, κι έτσι μπόρεσαν να πάρουν μαζί τους πράγματα από την οικοσκευή τους.

Εικόνες από την Τραπεζούντα

Το πιστοποιητικό γεννήσεως και βαπτίσεως είναι της Αναστασίας Χατζηνικολάου, η οποία βαπτίστηκε το 1919.

Λεπτομέρεια του μπαούλου που μαρτυρά την ηλικία του: 1899.

Η προγιαγιά μου από την Κιουτάχεια

Αναστασία Τσίτου

Η προγιαγιά μου ονομαζόταν Μωυσιάδου Κυριακή. Γεννήθηκε στην Κιουτάχεια της Μικράς Ασίας το 1910. Οι γονείς είχανε μύλο και ήτανε ευκατάστατη οικογένεια. Είχαν υιοθετήσει και μία κόρη ακόμη, λόγω της μεγάλης άνεσης οικονομικής που είχανε. Η μάνα της είχε ένα σακούλι λίρες που είχε δέσει στη μέση και τα πέταξε στη θάλασσα για να φτάσει από την Κιουτάχεια στη Σμύρνη. Τους άφησαν στη Θεσσαλονίκη. Η προγιαγιά μου ζητιάνευε επειδή δεν είχαν φαγητό. Στη συνέχεια κατέφυγαν στην Ξάνθη. Δεν ήξερε να γράφει, μόνο κεντούσε και έπλεκε. Ήταν πολύ νοικοκυρά, μαγείρευε πολύ καλά με βούτυρο, τηγάνιζε πολύ, και γενικότερα ήταν οικεία με τη βαριά ανατολίτικη κουζίνα. Δούλευε στα καπνομάγαζα και περνούσαν τα καπνά σε σειρές. Οι γυναίκες κάθονταν στην αυλή και περνούσαν τα καπνά σε σειρές με τη βελόνα. Όλες οι γυναίκες που κατέφυγαν στην Ξάνθη ήταν πολύ νοικοκυρές και βοηθούσαν η μία την άλλη. Όλα τα σπίτια ήταν ανοιχτά με τα κλειδιά στην πόρτα. Πολύ ευσεβείς, με πίστη στην Παναγία και στον Χριστό. Η γειτονιά είχε μονοκατοικίες προσφυγικές, όλα νοικοκυρεμένα και φροντισμένα. Όταν θέλανε να πούνε κάτι οι γειτόνισσες, το λέγανε στα τουρκικά για να μην καταλαβαίνουν οι ντόπιοι. Ήταν κοκέτα, πάντα είχε μαλλί κομμωτηρίου, κόκκινο νύχι και ένα τσιγάρο στο χέρι. Ελληνικά μιλούσε με αλλοιωμένα τα άρθρα και τους αριθμούς: π.χ. «τη Χάρη», «το Γώγο», «έλα να κάνουμε μία τσιγάρα». Τα εγγόνια της την κορόιδευαν πολύ είναι η αλήθεια. Έλεγε ότι είχαν πολύ πλούσιο σπίτι με όλα τα καλά και μέσα στο πηγάδι είχανε κρύψει λίρες για να πάνε να τα βρούνε πάλι. Κάποια στιγμή επισκέφθηκε πάλι την Κιουτάχεια αλλά, δυστυχώς, δεν μπόρεσε να βρει το σπίτι της.

Κειμήλια από την Πόλη

Αναστασία Τσίτου

Την καρφίτσα και τον σταυρό τα έφερε από την Κωνσταντινούπολη η μαμά της γιαγιάς μου. Όπως φαίνεται και στην εικόνα, τα δύο αντικείμενα είναι φτιαγμένα από το ίδιο υλικό, ενώ τα στολίζουν διαμάντια. Η προγιαγιά μου, η Θεοδώρα, ήταν μέλος μίας αριστοκρατικής και οικονομικά ευκατάστατης οικογένειας, τόσο που οι γονείς της την έστελναν σε παρθεναγωγείο. Ήταν μία κομψή, νεαρή δεσποινίδα που κατοικούσε στην Πόλη. Ο μπαμπάς της ήταν μηχανικός και είχε μια αδερφή με την οποία όμως αναγκάστηκαν να χωριστούν μετά την καταστροφή: η μία πήγε στην Ελλάδα και η άλλη στη Βουλγαρία. Επειδή είχαν χάσει τα σπίτια τους, όταν έφτασαν στην Ελλάδα ήταν πολύ φτωχοί και έτσι αναγκάστηκαν να παντρεύσουν την προγιαγιά μου με έναν άντρα τον οποίο δεν αγαπούσε. Και γι' αυτό πάντα έλεγε στα παιδιά της τον άντρα που θα παντρευτούν να τον αγαπήσουν.

Αφού παντρεύτηκε και έκανε παιδιά, δούλευε ως γραμματέας σε ένα δικηγορικό γραφείο. Αργότερα, όταν σταμάτησε να δουλεύει, πήγαινε κάθε πρωί στην τράπεζα να πάρει τη σύνταξή της και επέστρεφε στο σπίτι κουβαλώντας σοκολάτες για τα εγγόνια της, στα οποία είχε ιδιαίτερη αδυναμία. Όταν έφτασε και η δικιά της ώρα να πεθάνει, περίμενε πρώτα να γυρίσουν τα εγγόνια της από το σχολείο και ύστερα βυθίστηκε σε βαθύ ύπνο για πάντα.

Καρφίτσα από την Πόλη με διαμάντια

Σταυρός από την Πόλη, διακοσμημένος με πολύτιμους λίθους

Η προγιαγιά μου από τη Μήδεια της Ανατολικής Θράκης

Ζωή Τσιλιπάκου

Η προγιαγιά μου εξιστόρησε σε ένα τετράδιο όλα τα γεγονότα και τις κακουχίες που βίωσε κατά τη διάρκεια του ξεριζωμού των Ελλήνων από τις πατρίδες τους και τη Μικρασιατική Καταστροφή. Γεννήθηκε στη Μήδεια το 1905 και έγραψε τις διηγήσεις το 1978. Η Μήδεια είναι μία περιοχή της Ανατολικής Θράκης και βρέχεται από τη Μαύρη Θάλασσα. Πήρε το όνομα της από τη βασίλισσα Μήδεια. Το 1922 η προγιαγιά μου αναγκάστηκε να εγκαταλείψει την πατρίδα της στην ανταλλαγή πληθυσμών και εγκαταστάθηκε μόνιμα στη Θεσσαλονίκη, όπου έπρεπε να αναδημιουργήσει τη ζωή της. Είναι αξιοθαύμαστο το γεγονός ότι θέλησε να μοιραστεί αυτή την εμπειρία και είμαι πολύ περήφανη που άφησε αυτό το κληροδότημα. Είναι πολύ σημαντικό να έχουμε στα χέρια μας μία διήγηση από έναν άνθρωπο που σώθηκε και βίωσε μια τόσο δύσκολη κατάσταση.

Αφήγηση Δέσποινας Κοτόλη, πρόσφυγα από τη Μήδεια της Ανατολικής Θράκης:

«Λέγομαι Δέσποινα Ποτόλη. Γεννήθηκα το 1905 σε μία καμώπολη της Ανατολικής Θράκης, τη Μήδεια. Η πατρίδα μου ήταν ονομαστή για την αλιεία της και το λιμάνι της είχε εμπορικές συναλλαγές με την Κωνσταντινούπολη, αφού ήταν στα παράλια της Μαύρης Θάλασσας. Λέγεται ότι το όνομα της, το πήρε από τη βασίλισσα Μήδεια, η οποία την έκτισε, γιατί την γοήτευσε η τοποθεσία της.

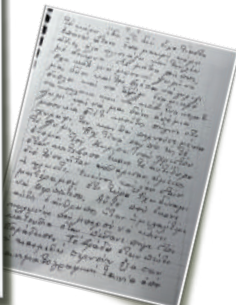
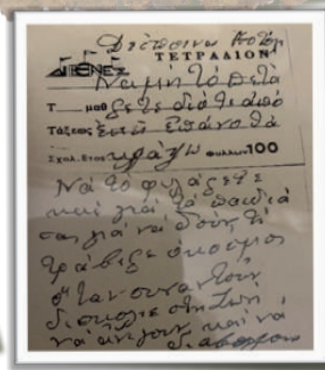
Ζούσαμε λοιπόν ονειρικά και ευτυχισμένα μέχρι το 1914 που μας έδιωξαν οι Τούρκοι. Αφήσαμε σπίτι, νοικοκυριά και με ό,τι μπορούσαμε να κουβαλήσουμε, με παιδιά στην αγκαλιά και άλλα στο χέρι, μας ανέβασαν σε δυο μεγάλα τούρκικα πλοία που θα μας έφερναν στη Θεσσαλονίκη.

Όταν φτάσαμε στη Θεσσαλονίκη, στριμωχτήκαμε όπως όπως σε σχολεία και σε διάφορα μεγάλα κτήρια. Ένα από αυτά, το λέγαν «Βουλγαρικό Γυμνάσιο» και το λέγαν έτσι, γιατί το 1912 κλείστηκαν μέσα Βούλγαροι στρατιώτες, δήθεν να ξεκουραστούν, με σκοπό όμως να καταλάβουν την πόλη, και επειδή δεν έβγαιναν άρχισε από τους Έλληνες το τουφεκίδι. Το κτίριο αυτό ήταν απέναντι από την Αχειροποίητο και τώρα είναι πάρκο.

Η κατάσταση λοιπόν για τους πρόσφυγες ήταν αφόρητη, για αυτό αναγκάστηκε το κράτος να παραχωρήσει έναν χώρο απέναντι από τη Θάσο, το λέγαν «Παράλια Ελευθερών». Στην αρχή βάλαν σκηνές, μετά όμως και σε σύντομο διάστημα κτίστηκαν σπιτάκια και άρχισε μια κανονική όμορφη ζωή, γιατί οι πρόσφυγες όπου και να πήγαν πρόκοψαν.

Τρία χρόνια μετά, το 1917, κηρύχθηκε ο Βαλκανικός Πόλεμος. Τούρκοι και Βούλγαροι συμάχησαν και μας απέκλεισαν από παντού. Άρχισε η μεγάλη πείνα και η εξαθλίωση. Άνθρωποι πεθαίνουν από πείνα και κανείς δεν είχε τη δύναμη να σκάψει για να τους θάψει... Έριχναν λίγο χώμα από πάνω τους και το βράδυ έρχονταν τα ψακάλια και οι λύκοι και τους έτρωγαν. Στη συνέχεια μας πήραν ομήρους και θα μας πήγαιναν

στη Βουλγαρία. Ξεκινήσαμε με τα πόδια, οκτώ ώρες περπατούσαμε θεονήστοι. Όσοι μείναμε, σχεδόν ο μισός πληθυσμός, φθάσαμε στο Πράβι, τη σημερινή Ελευθερούπολη. Διανυκτερεύσαμε στην ύπαιθρο, κοιμηθήκαμε

Η προγιαγιά μου από τη Μήδεια της Ανατολικής Θράκης, Δέσποινα Ποτόλη, με τον σύζυγό της.

πάνω σε πέτρες με τον φόβο των σκυλιών, των λύκων και των Τούρκων. Άνθρωποι ξεψυχούσαν και τους έθαβαν ζωντανούς ακόμη, γιατί το καραβάνι των προσφύγων έπρεπε να προχωρήσει. Μία μανά σκελετωμένη έριξε το παιδί της σε ένα χαντάκι, ευτυχώς πρόλαβε μια άλλη γυναίκα και το έσωσε.

Φτάσαμε τελικά στον Αετό, μια πόλη της Βουλγαρίας, και αρχίσαμε να ζητιανεύουμε για ένα κομμάτι ψωμί. Άλλοι μας έδιωχναν και άλλοι μας έδιναν ένα κομμάτι μπουμπότα, ένα ξερό ψωμί με χοντροαλεσμένο καλαμπόκι.

Το 1920 ελευθερώθηκε η Θράκη και πήγαμε στην πατρίδα μας, στη Μήδεια. Εκεί αρχίσαμε με πολύ κόπο να στήνουμε πάλι το νοικοκυριό μας. Όμως το 1922, με την ανταλλαγή των πληθυσμών, μας έδιωξαν πάλι από τη Θράκη. Μας φόρτωσαν άρον άρον σε ανοιχτά βαγόνια, σε εκείνα που κουβαλούσανε τα ζώα. Είμαστε τόσο στριμωγμένοι, που δεν μπορούσα να βγάλω τα χέρια μου για να σκεπάζω τα αυτιά μου που ήταν παγωμένα. Φτάσαμε λοιπόν στη Θεσσαλονίκη παγωμένοι, βρεγμένοι και νηστικοί.

Εδώ ήταν η κατάληξη. Στην αρχή μάς περίμενε ένα εχθρικό, πολύ εχθρικό περιβάλλον, σιγά σιγά όμως, με πολλή υπομονή και εργατικότητα, απέδειξαν οι πρόσφυγες ότι ήταν μία δύναμη που ενσωματώθηκε γρήγορα και ωφέλησε πολύ το ελληνικό κράτος που τους δέχτηκε και τον ελληνικό λαό που τους αγκάλιασε...».

Η γιαγιά μου Φωτεινή Παγώνη

Κωνσταντίνος Φιλιππόπουλος

Για το «δικό μου '22» επιλέγω τη γιαγιά μου, Φωτεινή Παγώνη. Η απώλειά της, το 2022, μου έδωσε την ευκαιρία να ανακαλύψω πόσο σημαντική φυσιογνωμία υπήρξε, εκτός από δική μου γιαγιά, στον χώρο όπου εργάστηκε και πρόσφερε.

Γεννήθηκε στη Θεσσαλονίκη από πρόσφυγες γονείς. Και οι δυο γονείς της, κατάγονταν από την Ανατολική Θράκη. Ο πατέρας της, Αναστάσιος Παγώνης, από τη Ραιδεστό και η μητέρα της, Κατίνα, από το Άξας. Όταν ήρθαν ως πρόσφυγες στη Θεσσαλονίκη, ήταν ακόμη παιδιά και έτυχε να μένουν και οι δύο στην Κάτω Τούμπα, όπου είχε συγκεντρωθεί μεγάλος αριθμός προσφύγων. Δούλεψαν σε αγορές με τρόφιμα αλλά και με κεντήματα. Με αυτόν τον τρόπο γνωρίστηκαν και παντρεύτηκαν. Η οικογένειά της, παρά τις δυσκολίες που αντιμετώπισε, κατάφερε με υπομονή, σκληρή δουλειά και πάντα καλή διάθεση, να προκόψει.

Η γιαγιά μου, φοίτησε πρώτα στην Ιδιωτική Σχολή της Μαρίας Ανανιάδου, όπου πολλοί πρόσφυγες έστελναν τα παιδιά τους αν και τα δίδακτρα ήταν ιδιαίτερα ακριβά, συνέχισε στο Γυμνάσιο και έπειτα πέτυχε την εισαγωγή της στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο, όπου ολοκλήρωσε τις σπουδές της. Έκτοτε, ξεκίνησε να εργάζεται στην Οικοκυρική Σχολή Θεσσαλονίκης. Όταν το 1973 η σχολή μεταφέρθηκε στα κτήρια της Φιλεκπαιδευτικής Εταιρίας στους Ελαιώνες Πυλαίας, η γιαγιά μου συνέχισε να εργάζεται εκεί, αφιερώνοντας τη ζωή της στη δημιουργία και στην ανάπτυξη του Αρσακείου Γυμνασίου και αργότερα του Αρσακείου Λυκείου Θεσσαλονίκης. Υπήρξε Γυμνασιάρχης και από το 1989, με την ίδρυση του Αρσακείου Λυκείου, Λυκειάρχης ως τη συνταξιοδότησή της το 2004.

Μαθαίνοντας αυτές τις πληροφορίες για τη γιαγιά μου, συγκινούμαι και νιώθω περήφανος που είμαι εγγονός της. Αν και δεν πρόλαβα να τη ρωτήσω ποτέ αυτοπροσώπως, οι υπόλοιποι συγγενείς μου με βοήθησαν στη συγκέντρωση των πληροφοριών. Αν ζούσε σήμερα, θα ήθελα πολύ να μου εξιστορούσε με τον δικό της τρόπο αυτά τα γεγονότα.

Η γιαγιά μου, Φωτεινή Παγώνη, την ημέρα των αρραβώνων της

Η ιστορία της εικόνας από την Ηράκλεια της Βιθυνίας

Αλέξανδρος Φραγκίδης

-Παππού, παππού! Τι είναι αυτή η εικόνα που έχετε πάνω από το τζάκι;

-Αυτή η εικόνα, παιδί μου, είναι οικογενειακό κειμήλιο. Την είχε φέρει η γιαγιά μου από τη Μικρά Ασία, όταν έγινε η Μικρασιατική Καταστροφή και, πριν πεθάνει, την έδωσε σε εμένα.

-Πω, πω... Φαντάζομαι τι έχει περάσει αυτή η εικόνα μέχρι να φτάσει στην Ελλάδα· μια πραγματική Οδύσσεια!

-Δίκιο έχεις. Η γιαγιά μου μού είχε εξιστορήσει πολλές φορές αυτή την ιστορία, όταν ήμουν μικρός, και είναι πράγματι καθηλωτική.

-Μπορείς να τη διηγηθείς και σε μένα, παππού; Υπόσχομαι ότι θα είμαι πολύ προσεκτικός. Πεθαίνω από περιέργεια!

-Καλώς. Η ιστορία, λοιπόν, αρχίζει κάπως έτσι:

Πολλά χρόνια πριν τη Μικρασιατική Καταστροφή, σε ένα χωριό κοντά στην Ηράκλεια, ζούσε μια νεαρή γυναίκα που ονομαζόταν Ζωή (αυτή ήταν η η προγιαγιά μου) και ήταν πολύ πιστή. Μια μέρα όμως στο χωριό κυκλοφόρησαν φήμες ότι οι Τούρκοι σκόπευαν να κάψουν την εκκλησία του χωριού, για να χτίσουν στη θέση της ένα τζαμί. Η Ζωή, λοιπόν, μαζί με άλλους χωριανούς και με τη βοήθεια του Παπαϊμαράκη, που ήταν αδερφός της, έκαναν ένα μυστικό σχέδιο, να μπουν νύχτα στην εκκλησία και να σώσουν τις εικόνες και τα σημαντικότερα κειμήλια. Όλα κύλησαν αρχικά βάσει σχεδίου, αλλά μάλλον κάποιος τους είχε προδώσει, γιατί οι Τούρκοι κατέφτασαν, άρπαξαν τις εικόνες και τις έκαψαν μπροστά τους. Συνέλαβαν, επίσης, τον Παπαϊμαράκη ως υπαίτιο. Πρόλαβε όμως και εκμυστηρεύτηκε στη Ζωή ότι είχε προβλέψει την εξέλιξη αυτή, γι' αυτό και είχε προλάβει να διασώσει εδώ και καιρό την πιο σημαντική εικόνα της εκκλησίας, που την είχε θάψει στον κήπο του σπιτιού του κάτω από τις τριανταφυλλίες. Την συμβούλεψε, επίσης, να την ξεθάψει μόνο σε περίπτωση ανάγκης, γιατί η εικόνα αυτή είναι θαυματουργή και δεν έπρεπε να πέσει σε λάθος χέρια.

-Απ' ό,τι φαίνεται όμως, η Ζωή δεν τήρησε την υπόσχεσή της...

-Αντιθέτως! Η Ζωή όχι μόνο δεν ξέθαψε την εικόνα, αλλά δεν είχε μιλήσει σε κανέναν για την ύπαρξή της, εκτός από τη μικρή της κόρη, την Ειρήνη, στην οποία εξιστορούσε πολλές φορές αυτή την ιστορία, αν και το κοριτσάκι δεν μπορούσε να καταλάβει.

-Και τότε γιατί η εικόνα βρίσκεται εδώ και όχι θαμμένη σε έναν κήπο στην Τουρκία;

-Η Ζωή ξέθαψε, βέβαια, την εικόνα, αλλά όχι γιατί δεν ήταν πιστή στον αδερφό της, αλλά επειδή ήθελε να την προστατεύσει. Όταν έγινε η Μικρασιατική Καταστροφή και οι Τούρκοι κυνηγούσαν τους Έλληνες, όλες οι οικογένειες του χωριού έπρεπε να εγκαταλείψουν τα σπίτια τους παίρνοντας μόνο τα απαραίτητα. Έτσι, η Ζωή, πριν φύγουν, ξέθαψε την εικόνα, για να τη φέρει μαζί της στην Ελλάδα. Όταν την είδε για πρώτη φορά εξεπλάγη, γιατί δεν έμοιαζε με καμία από τις εικόνες που είχε δει ως τότε στη ζωή της! Στο

Πολυπρόσωπη εικόνα από την Ηράκλεια του Πόντου. Στο κέντρο απεικονίζεται η Αγία Τριάδα και γύρω της άλλοι Άγιοι, όπως ο Άγιος Κωνσταντίνος με τη μητέρα του, την Αγία Ελένη, οι Τρεις Ιεράρχες, οι Τέσσερις Ευαγγελιστές, ο Άγιος Μηνάς, ο Άγιος Χαράλαμπος, ο Άγιος Νήφων και ο Άγιος Νικόλαος

κέντρο απεικονιζόταν η Αγία Τριάδα και γύρω της άλλοι Άγιοι, όπως ο Άγιος Κωνσταντίνος με τη μητέρα του, η Αγία Ελένη, οι Τρεις Ιεράρχες, οι Τέσσερις Ευαγγελιστές, ο Άγιος Μηνάς, ο Άγιος Χαράλαμπος, ο Άγιος Νήφων και ο Άγιος Νικόλαος. Πήρε, λοιπόν, η Ζωή μία μεγάλη πετσέτα, την τύλιξε γύρω από την εικόνα και έτσι άρχισε το μεγάλο ταξίδι.

-Και τι έγινε με τους Τούρκους; Τους άφησαν απλώς να φύγουν;

-Όχι, φυσικά· τους κυνηγούσαν μάλιστα. Για αυτό αναγκάζονταν οι χωριανοί να προχωράνε τη νύχτα, που ήταν πιο δύσκολο να τους εντοπίσουν, και τη μέρα κρύβονταν για να μην τους βρουνε.

-Περπατούσαν τη νύχτα; Τότε πώς μπορούσαν να προσανατολιστούν και να βρουν τον δρόμο για την Ελλάδα;

-Σε αυτό τους βοήθησε η εικόνα! Όπως είχε πει ο Παπαϊμαράκης στη Ζωή· η εικόνα ήταν θαυματουργή και έλαμπε στο σκοτάδι για να τους δείχνει τον δρόμο!

Με αυτόν τον τρόπο πέρασαν πολλές εβδομάδες περιπλανώμενοι σε δάση για να καταφέρουν να ξεφύγουν από τους Τούρκους. Πολλές φορές αναγκάζονταν να κλέψουν από χωράφια ή ακόμα και σπίτια προκειμένου να ξεγελάσουν –έστω για λίγο– την πείνα τους. Όλοι ήταν εξουθενωμένοι, και ειδικά η Ζωή, που βρισκόταν πλέον σε αρκετά μεγάλη ηλικία και κουραζόταν πάρα πολύ να περπατήσει μέσα στο σκοτάδι. Μετά από περίπου συνολικά έναν μήνα ταξιδιού, έφτασαν στα ελληνικά σύνορα και περίμεναν τη νύχτα για να μπορέσουν να μπουν στην ελεύθερη Ελλάδα. Όταν ο ήλιος έδυσε, όλοι ήταν έτοιμοι να συνεχίσουν το ταξίδι τους, εκτός από τη Ζωή, η οποία ήταν βαριά άρρωστη και καταπονημένη από τη μακρά διαδρομή. Όλη η οικογένεια ήταν στο πλάι της, της έδωσαν όσο νερό και φαγητό τούς περίσσευαν, ώστε να νιώσει καλύτερα, αλλά ήταν ανώφελο. Φαινόταν στα μάτια της ότι αυτές ήταν οι τελευταίες της στιγμές... Πήρε στα χέρια της την εικόνα, τη φίλησε και την παρέδωσε στην Ειρήνη, με την ευχή να την προστατεύει σε όλη της τη ζωή. Τότε άφησε την τελευταία της πνοή και ξεψύχησε. Την προσμονή της ελευθερίας σε μία στιγμή αντικατέστησε η θλίψη του θανάτου και η Ειρήνη, ρίχνοντας μια ματιά στην εικόνα, διαπίστωσε ότι και οι Άγιοι δάκρυσαν.

Αυτή είναι, λοιπόν, παιδί μου, η ιστορία της εικόνας και παράλληλα και της οικογένειάς μας. Μια μέρα θα περάσει και στα δικά σου χέρια και θα δώσεις και εσύ την υπόσχεση να την προστατεύεις, όπως οι πρόγονοί σου εδώ και τόσες γενιές!

Παραδοσιακό γιλέκο από τη Νίγδη της Καππαδοκίας

Χριστίνα Χαλκιοπούλου

Για το «δικό μου '22» επιλέγω μια παραδοσιακή μικρασιατική στολή της προγιαγιάς μου, η οποία γεννήθηκε στην Νίγδη της Καππαδοκίας. Σε ηλικία δέκα ετών αναγκάστηκε να αφήσει πίσω της την πατρίδα της, καταφέροντας παρόλα αυτά να διασώσει κάποια οικογενειακά κειμήλια. Η παραδοσιακή φορεσιά αποτελεί ίσως τη σημαντικότερη έκφανση της λαϊκής τέχνης των κατοίκων μιας συγκεκριμένης περιοχής και έναν από τους κυριότερους τρόπους έκφρασης των ιδιαιτεροτήτων τους. Το γιλέκο που φαίνεται στη φωτογραφία αποτελεί ένα τμήμα της παραδοσιακής μικρασιατικής στολής, την οποία φορούσαν οι γυναίκες σε τοπικές γιορτές και πανηγύρια (Το υπόλοιπο μέρος της στολής δωρίσθηκε στο Λαογραφικό Μουσείο Θεσσαλονίκης). Είναι χειροποίητο, κατασκευασμένο από σκούρο μωβ βελούδο και μπλε βαμβακερό ύφασμα, ενώ περιέχει και κάποιες λεπτομέρειες κεντημένες με χρυσό.

Η έννοια της παράδοσης, αποτελεί το συνεκτικό δεσμό μας με το παρελθόν και δίνει τη δυνατότητα στους πολίτες του σήμερα να σχηματίσουν μια εικόνα για τις ιδέες, τις απόψεις, τις αντιλήψεις και τα επιτεύγματα των προγόνων τους.

«Παρατηρούμε κτήρια, μνημεία, δρόμους εκατό χρόνια μετά» Εργαστήριο 3

Σοφία Γιωτοπούλου, Ελένη Καραπέδη, Ερμιόνη Παναγιωτίδου, Πωλίνα Σουντουλίδου,
Ελίνα Τάμπου, Βασιλική Τζιτζή, Σταύρος Τοκμακίδης

Η ενσωμάτωση σχεδόν ενός εκατομμυρίου προσφύγων σε ένα κράτος που δεν είχε κλείσει ούτε έναν αιώνα ύπαρξης, που ήταν φτωχό και αποδυναμωμένο μετά από περίπου μια δεκαετία πολέμων, έμοιαζε σενάριο επιστημονικής φαντασίας. Για τους ίδιους τους πρόσφυγες ήταν ένας νέος κύκλος σκληρής δοκιμασίας και περιπετειών, για να προσαρμοστούν σε αυτή την ιδιότυπη προσφυγιά· να είναι, δηλαδή, ξεριζωμένοι Έλληνες μέσα στην Ελλάδα και να πρέπει να στήσουν μια ζωή απ’ την αρχή. Στο Εργαστήριό 3 «Παρατηρούμε κτήρια, μνημεία, δρόμους εκατό χρόνια μετά» προσεγγίσαμε μία σημαντική πτυχή της αποκατάστασης των προσφύγων, τη στέγαση, μέσα από κτήρια, δρόμους και οικισμούς που, ενώ είναι παρόντα στο σήμερα, ταυτόχρονα μας “ταξιδεύουν” στο παρελθόν. Οι υπεύθυνοι καθηγητές του εργαστηρίου ήταν η φιλόλογος Αντωνία Βουλγαράκη, ο φυσικός Βασίλης Τεμπερεκίδης και η καθηγήτρια Τεχνολογίας Αθηνά Φουστέρη, η οποία επιμελήθηκε και το εισαγωγικό σημείωμα.

Παρουσίαση του Εργαστηρίου

Η εισαγωγή της ομάδας μας στο θέμα το Εργαστηρίου, έγινε από τον επίκουρο καθηγητή του τμήματος Αρχιτεκτόνων Μηχανικών Α.Π.Θ., Σοφοκλή Κωτσόπουλο, ο οποίος μας παρουσίασε το υλικό της έκθεσης «1922-2022: Από τη Μικρά Ασία στη Θεσσαλονίκη, η αναγέννηση της πόλης». Ο λογοτέχνης Γιώργος Ιωάννου δίνει στην πόλη μας το προσωνόμιο η «πρωτεύουσα των προσφύγων», συνδέοντάς την με τον μεγάλο αριθμό προσφύγων που εγκαταστάθηκε σε αυτήν. Πρόσφυγες οι οποίοι αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν τις πατρογονικές τους εστίες στη Μικρά Ασία, στον Εύξεινο Πόντο και στην Ανατολική Θράκη, με σκοπό να αρχίσουν μια καινούρια ζωή.

Η εγκατάσταση των προσφύγων έγινε τόσο σε αστικές, όσο και σε περιαστικές ή αγροτικές περιοχές, όπου μεταφέρθηκαν αυτούσια χωριά όπως, για παράδειγμα, τα Νέα Μουδανιά, τα Νέα Μάλγαρα και η Νέα Φώκαια, με τρόπο αυθαίρετο, με ανταλλάξιμα ακίνητα ή σε οργανωμένες συνοικίες. Εμείς ασχοληθήκαμε κυρίως με το αστικό τοπίο και τις προσφυγικές κατοικίες στην πόλη της Θεσσαλονίκης, με κέντρο μελέτης μας την περιοχή της Καλαμαριάς. Η «κατοικία», ως λέξη δηλώνει κυρίως το κτίσμα, το οικοδόμημα, ενώ με τη λέξη «σπίτι» δηλώνουμε τόσο το κτίσμα, όσο και το περιεχόμενό του: την οικογένεια και τους ανθρώπους που κατοικούν σε αυτό. «Σπίτι» λοιπόν είναι μια λέξη που τη χρησιμοποιούμε συχνά, αλλά ποτέ δεν αναλογιζόμαστε τι είναι στα αλήθεια. Είναι απλώς δομικά υλικά τοποθετημένα τακτικά το ένα πάνω στο άλλο; Είναι απλώς ένας τόπος για να μπορούμε να ζούμε με ζεστασιά και ασφάλεια πλάι στους αγαπημένους μας;

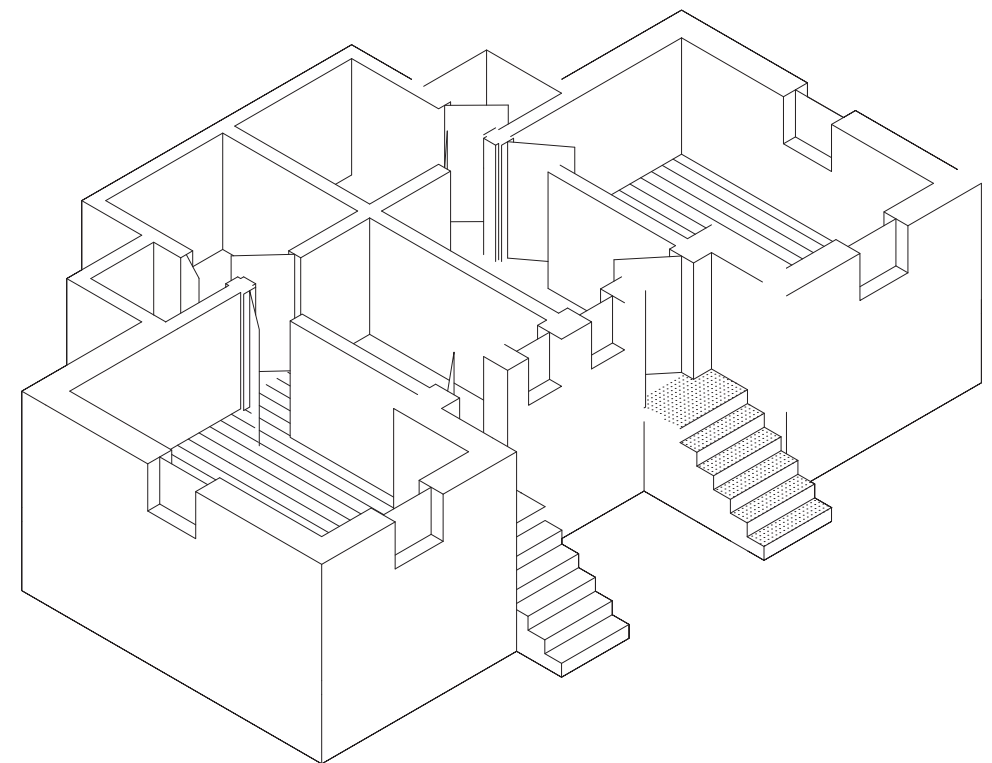
Σπίτι. Τι σημαίνει πραγματικά για μένα; Μια απλή στέγη; Ένα κτήριο; Ή μήπως τοίχοι; Ένα μέρος όπου νιώθω ασφάλεια. Εκεί που θα τρέξω κατευθείαν, μόλις νιώσω ευάλωτη. Το μέρος στο οποίο περνάω τις περισσότερες ώρες της μέρας μου. Από εκεί φεύγω το πρωί και εκεί επιστρέφω το βράδυ. Η οικογένειά μου. Αυτήν νιώθω σπίτι. Η αίθουσα χορού μου. Και αυτήν νιώθω σπίτι. Τι σημαίνει, λοιπόν, να χάνεις το σπίτι σου, τον χώρο σου, τους φίλους σου, την οικογένειά σου, οτιδήποτε αγαπάς; Ένα κενό... Αυτό το κενό το ένιωσαν κι όλοι εκείνοι οι άνθρωποι: διωγμένοι, κυνηγημένοι, κατατρεγμένοι, ανέστιοι.

Κυρίαρχο μέρος της ενασχόλησής μας, αποτέλεσε μια προσωπική και συλλογική διερεύνηση για την έννοια του σπιτιού, με αφορμή τη μελέτη των προσφυγικών κατοικιών. Τι σημαίνει για εμάς σήμερα να ζούμε σε ένα σπίτι, τι σημαίνει για κάποιον να χάνει το σπίτι του; Μέσα από αυτά τα ερωτήματα και μελετώντας αρχαικό υλικό, κατορθώσαμε να έρθουμε πιο κοντά στην ιστορική μνήμη. Χωριστήκαμε σε τέσσερις επιμέρους υποομάδες εργασίας και δουλέψαμε με εκφραστικά μας εργαλεία τη γραφή, το σχέδιο και την τρισδιάστατη κατασκευή· με στόχο, τέλος, την καλύτερη διάδοση των αποτελεσμάτων, προχωρήσαμε και στη δημιουργία μιας ιστοσελίδας.

Στο εργαστήριο της γραφής, οι πληροφορίες μετατράπηκαν σε αισθήματα και συναισθήματα. Ασχοληθήκαμε με την αγροτική αποκατάσταση των προσφύγων και αναζητήσαμε πληροφορίες, χάρτες, μαρτυρίες, φωτογραφίες. Αναζητήσαμε πληροφορίες και τις βρήκαμε αποτυπωμένες σε μια περιοχή πολύ οικεία, πολύ κοντινή: τη χερσόνησο της Χαλκιδικής. Αντλώντας από το αρχαικό φωτογραφικό υλικό, φτιάξαμε ηλεκτρονική παρουσίαση, βρήκαμε τα προσφυγικά χωριά, βρήκαμε τις περιοχές απ’ όπου ήρθαν οι πρόσφυγες και τα τοποθετήσαμε σε χάρτη.

Μόνο που αυτή τη φορά, η Χαλκιδική εμφανίστηκε μπροστά μας όπως δεν την είχαμε ξαναδεί ποτέ. Κι όσο προχωρούσαμε στην έρευνα, τόσο μεγαλύτερη η αποκάλυψη. Και όσο η αποκάλυψη έπαιρνε συγκεκριμένες μορφές μέσα από τα κελύφη που έκρυβαν μέσα τους τον ξεριζωμό και το καινούργιο ριζωμα των ανθρώπων εκείνων, τόσο περισσότερο νιώθαμε την ανάγκη να εκφραστούμε. Αρχίσαμε να καταγράφουμε τις ιδέες μας για το τι είναι «σπίτι» και πολύ γρήγορα καταλήξαμε στην αποτύπωση αναμνήσεων, ονείρων και φόβων. Τι έχουμε. Τι θέλουμε. Τι φοβόμαστε μήπως χάσουμε. «Τι είναι ένα σπίτι που χάνεται;».

Για το εργαστήριο του σχεδίου αξιοποιήσαμε ως πηγή το φωτογραφικό υλικό από το ψηφιακό αποθετήριο του Ιστορικού Αρχείου Προσφυγικού Ελληνισμού του Δήμου Καλαμαριάς και παρατηρήσαμε φωτογραφίες σπιτιών, ελάχιστα από τα οποία υπάρχουν και σήμερα στην πόλη μας. Τα κτίσματα που

απέμειναν από εκείνη την εποχή, λειτουργούν πλέον ως αφηγητές της ιστορίας που έχει πια παρέλθει· ισόγεια δωμάτια και αυλές που παραβιάζονται χωρίς προσπάθεια. Κτήρια που έχουν εμφανή επάνω τους τα σημάδια της φθοράς. Σπίτια με έναν διαφορετικό χαρακτήρα –πολύ διαφορετικά από τα σύγχρονα σπίτια που εμείς μένουμε, πολύ μακριά από ό,τι εμείς σήμερα αντιλαμβανόμαστε ως έναν τόπο για να είμαστε ασφαλείς και προστατευμένοι.

Έτσι λοιπόν με ρυζόχαρτο, μολύβι και μελάνι και έμπνευσή μας τη συλλογή σχεδίων «Τα προσφυγικά» του ζωγράφου Γιώργου Μανουσάκη, είχαμε την ευκαιρία να δώσουμε τη δική μας ματιά, “ζωντανεύοντας” εκείνα τα σπίτια. Δώσαμε τη δική μας τρυφερή φροντίδα στη μνήμη του παρελθόντος. Περιποιηθήκαμε με τα πενάκια μας, τα δέντρα, τα λουλούδια και τα φυτά στις αυλές και τους κήπους, επιδιορθώσαμε με μικρές μολυβιές ένα σπασμένο παράθυρο ή συμπληρώσαμε μια σειρά από κεραμίδια που έλειπε. Η τρίτη ομάδα εργασίας, με εκφραστική γλώσσα αυτήν της τρισδιάστατης απεικόνισης, μελέτησε τα σχέδια των κατόψεων και των αξονομετρικών από τις τρεις επικρατέστερες τυπολογίες προσφυγικών κατοικιών, οι οποίες μας παραχωρήθηκαν από τον καθηγητή Σοφοκλή Κωτσόπουλο. Παρατηρώντας τις οι κατοικίες αυτές, διαπιστώσαμε ότι αποτελούνταν από δύο κύρια δωμάτια, με βοηθητικούς χώρους και μικρούς κήπους. Τα ανοίγματα μικρά και με έντονο το στοιχείο της συμμετρίας. Η κλίμακα που επιλέξαμε ήταν 1:20, κρίνοντας ότι το τελικό αποτέλεσμα θα είναι καλύτερα αντιληπτό, για να εκτεθεί σε κοινό. Τα υλικά μας, ξύλο balsa και λευκό μακετόχαρτο, αποδίδουν αφαιρετικά τους χώρους.

Δουλεύοντας για αυτές τις μακέτες και ουσιαστικά βλέποντάς τις να γεννιούνται μέσα στα χέρια μας, οδηγηθήκαμε σε ορισμένα συμπεράσματα: Με μια λιτή αρχιτεκτονική, τα σπίτια αυτά ήταν σχεδιασμένα να λειτουργήσουν ως απλά καταφύγια. Χώροι μικροί, όπου οι οικογένειες ζούσαν σφιχτά μαζί, χωρίς πολλές ανέσεις, με τον ιδιωτικό χώρο να είναι ανύπαρκτος, αλλά τα αισθήματα της προστασίας και της επικοινωνίας εμφανή.

Η τέταρτη ομάδα εργασίας δημιούργησε τον ψηφιακό χώρο, στον οποίο αναρτήθηκε τελικά όχι μόνο το υλικό του Εργαστήριου 3, αλλά όλων των Εργαστηρίων από το Αρσάκειο (Γυμνάσιο και Λύκειο) Θεσσαλονίκης. Το πρώτο θέμα που μας απασχόλησε ήταν το πού θα φιλοξενηθεί το ιστολόγιο. Επιθυμία μας ήταν να βρίσκεται σε ένα ασφαλή χώρο, ο οποίος θα μας έδινε όλες τις βασικές λειτουργίες για τη δημιουργία του. Σημαντικότεη η δυνατότητα να αναρτάται υλικό από εμάς τους μαθητές με ασφάλεια, χωρίς τον κίνδυνο της διαγραφής υλικού που έχει, ήδη, αναρτηθεί λόγω κάποιας εσφαλμένης επιλογής. Δεύτερο θέμα, η επιλογή του domain. Θα έπρεπε να γίνεται ξεκάθαρο από το domain, ποιοι είμαστε και ποιο το θέμα του ιστολογίου. Για τους λόγους αυτούς επιλέχθηκε το arsakeiothess 1922. Το τελευταίο και ίσως το σημαντικότερο για αυτόν που θα πλοηγηθεί στο Ιστολόγιο, ήταν η δομή που θα έχει. Δημιουργήσαμε μία αρχική σελίδα με τον πυρήνα του θέματος του 9ου Παναρσακειακού Συνεδρίου και ένα μενού επιλογών για τα δρώμενα (θεατρικό και μουσικό) και για τα πέντε Εργαστήρια ξεχωριστά, έτσι όπως οριοθετήθηκαν από την προκήρυξη του Συνεδρίου. Ζητήσαμε από τις ομάδες των Εργαστηρίων να μας προωθήσουν το υλικό που είχαν δημιουργήσει σε ψηφιακή μορφή. Αφού συγκεντρώσαμε το υλικό ξεκινήσαμε την ανάρτησή του, την οποία έχουμε ολοκληρώσει.

Σήμερα πολλά από τα προσφυγικά σπίτια της Θεσσαλονίκης, έχουν κατεδαφιστεί και εγκαταλειφθεί, σε βαθμό που η προσφυγική ταυτότητα της πόλης μας να είναι δυσδιάκριτη. Όμως, όπως έχει γράψει και ο αρχιτέκτονας Τάσης Παπαϊωάννου, «Τι απομένει σε μια πόλη, αν αφαιρέσεις την ιστορική της μνήμη; Όταν της κόψεις κάθε τι που τη συνδέει με το παρελθόν της, αυτό που συγκροτεί την πρόσφατη ιστορία της: Χάνεται τότε ό,τι πολυτιμότερο τη χαρακτηρίζει και τη νοηματοδοτεί. Η ταυτότητά της, η μαγεία της, το μυστήριό της, οι μνήμες που φτερουγίζουν πάνω της κι άλλες που φώλιασαν μέσα σε χαλάσματα, ξεθωριασμένα χρώματα και ερειπωμένες στέγες.». Μέσα λοιπόν από αυτήν τη βιωματική μας επαφή με την αρχιτεκτονική, συνδεθήκαμε με το παρελθόν και την ιστορική μας μνήμη, δίνοντας μέσα από αυτά νόημα στο παρόν αλλά και στο μέλλον μας.

Τι είναι για εμένα σπίτι;

Γιώργος Αυγερίου, Αλεξάνδρα Γκέκα-Γρίβα, Θωμάς Παναγιωτίδης, Αλκμήνη Παπαντωνοπούλου, Νάγια Σκιαδά, Έλενα Μαντέλα, Ανδρέας Μανωλόπουλος, Ηλέκτρα Μπακίδου, Νικολέττα Παπαβασιλείου, Πωλίνα Σουντουλίδου

Υπό τους ήχους τού «Σμυρνέικου Μινόρε», σε μια σύγχρονη μουσική του εκτέλεση με θέρεμιν από την May Roosevelt, η ομάδα κλήθηκε να καταγράψει τις ιδέες της για την έννοια του σπιτιού, συμπληρώνοντας τη φράση «Σπίτι για εμένα είναι...»:

«Ένας αγαπημένος άνθρωπος, ένας χώρος όπου νιώθω άνετα, ασφαλής και ελεύθερη, μια ομάδα ή οικογένεια ανθρώπων, που με ενθαρρύνουν να είμαι η καλύτερη εκδοχή του εαυτού μου, χωρίς να φοβάμαι. Σπίτι είναι, όπου νιώθω χαρά με τον εαυτό μου και το περιβάλλον μου.»

«Ένας χώρος χαλάρωσης, ένας χώρος όπου νιώθω ασφάλεια και προστασία. Ένας χώρος με την οικογένειά μου και τα αγαπημένα μου πρόσωπα.»

«Ένα μέρος που ο άνθρωπος μπορεί να είναι ο εαυτός του και να αισθάνεται όμορφα και με ασφάλεια.

Σπίτι μπορεί να είναι και ένα πρόσωπο που το αγαπάμε πολύ.»

«Κάπου να μείνω, να μη βρέχομαι, να έχω ένα μέρος να κοιμηθώ και να φάω.»

«Ένας χώρος να εκφράζομαι ελεύθερα, χωρίς να ντρέπομαι. Σπίτι, επίσης, είναι οι αναμνήσεις που έχω δημιουργήσει μέσα σε αυτό κατά τη διάρκεια των χρόνων. Τέλος, σπίτι για εμένα είναι οι άνθρωποι με τους οποίους νιώθω πιο άνετα να είμαι μαζί απ’ όλους τους άλλους, που με στηρίζουν και με αγαπούν.»

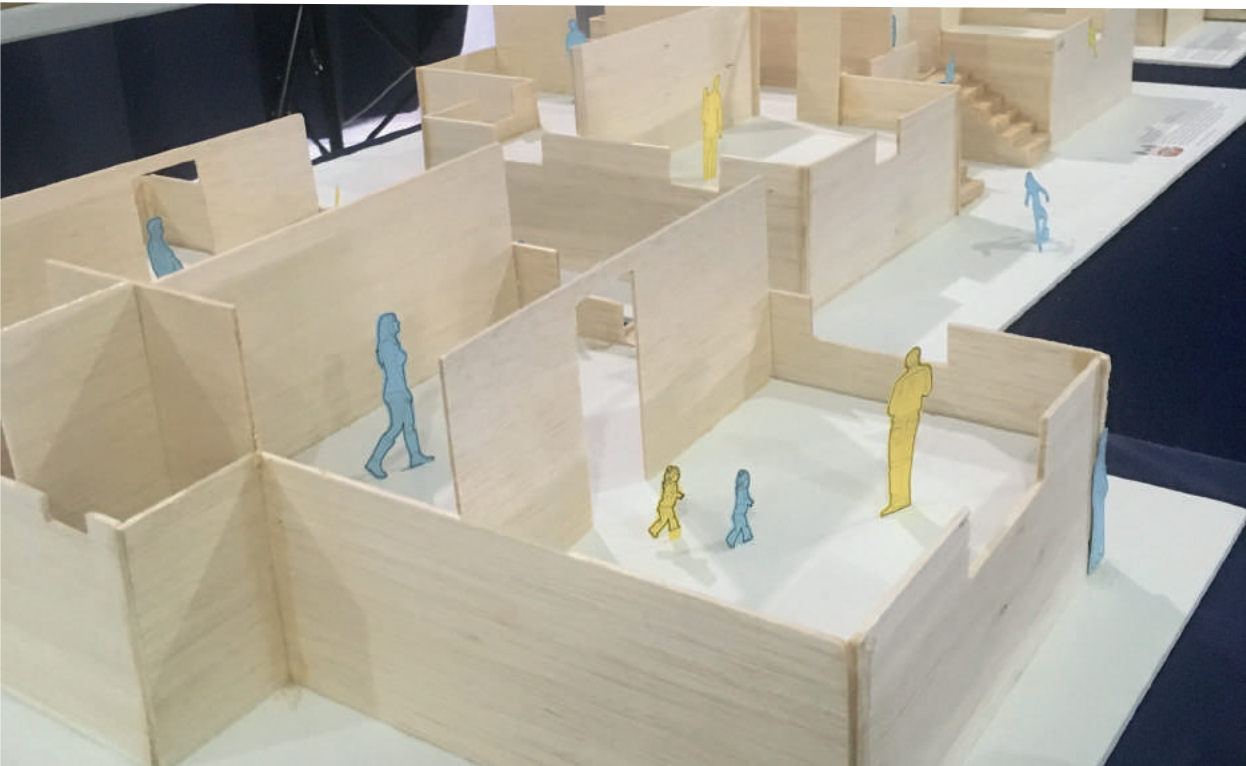
«Το αίσθημα της γαλήνης και της ασφάλειας που νιώθω όταν βρίσκομαι εκεί. Η οικογένειά μου και τα άτομα που αγαπώ.»

«Ο χώρος, ο προσωπικός, όπου μπορώ να αισθάνομαι άνετα.»

«Ένας χώρος που μας προφυλάσσει από το οτιδήποτε κακό συμβαίνει στον έξω κόσμο.»

«Δεν είναι μόνο το κτήριο που μας στεγάζει. Σπίτι μπορούν να γίνουν και οι άνθρωποι, η οικογένεια και οι φίλοι μου· αλλά, πάνω από όλα, σπίτι για εμένα είναι τα άτομα που μπορώ να είμαι ο εαυτός μου, χωρίς να αγχώνομαι ότι θα με κρίνουν.»

«Σπίτι είναι μια λέξη που τη χρησιμοποιούμε συχνά, αλλά ποτέ δεν αναλογιζόμαστε τι είναι στα αλήθεια. Είναι απλώς δομικά υλικά τοποθετημένα τακτικά το ένα πάνω στο άλλο; Είναι απλώς ένας τύπος για να μπορούμε να ζούμε με ζεστασιά και ασφάλεια πλάι στους αγαπημένους μας;»

«Συνομιλούμε με σύγχρονους δημιουργούς για τη Μικρά Ασία και το '22» - Εργαστήριο 4

Στο πλαίσιο της προετοιμασίας για το 9ο Μαθητικό Παναρσακειακό Συνέδριο με τίτλο «Μνήμη Μικρασιατικού Πολιτισμού» 17 μαθητές του Αρσακείου Γυμνασίου και Λυκείου Θεσσαλονίκης, που συμμετείχαν στο Εργαστήριο 4 «Συνομιλούμε με σύγχρονους δημιουργούς για τη Μικρά Ασία και το '22», ξεναγήθηκαν από τον μουσικό φιλόλογο Γιώργο Φραντζολά στις ατραπούς της ποιητικής δημιουργίας του σε τρεις διαδοχικές συναντήσεις. Την ευθύνη του Εργαστηρίου 4, όπως και την επιμέλεια του εισαγωγικού σημειώματος, είχαν οι φιλόλογοι Ιφιγένεια Αναγνώστου και Παναγιώτα Νανά, ο μαθηματικός Αλέξης Μάντζιος, η βιολόγος Όλγα Ντίνα και η καθηγήτρια Οικιακής Οικονομίας Στέλλα Σαρμή.

Παρουσίαση του Εργαστηρίου

«Πώς γεννιέται ένα έργο τέχνης;» θα μπορούσε να είναι ο τίτλος της πρώτης συνάντησης με τον Γιώργο Φραντζολά, που πραγματοποιήθηκε την Πέμπτη 8 Δεκεμβρίου 2023. Πώς ένα ποίημα – τραγούδι, που είχε αρχικό σκοπό να διαμαρτυρηθεί για την περιβαλλοντική καταστροφή, κατέληξε τελικά να εκφράζει τον πόνο του πρόσφυγα και έγινε «Η φωνή του Ξένου», του ξεριζωμένου ανθρώπου που αναγκάζεται να αφήσει τον τόπο του; Ποιος είναι ο ρόλος τυχαίων συναντήσεων και αφηγήσεων στην τελική μορφή που θα πάρει ένα έργο τέχνης; Πώς ωριμάζει ένα έργο τέχνης, μέσα από την πρόσθεση ή την αφαίρεση; Και πώς η Μορφή υπηρετεί κι επαληθεύει ή όχι την Αλήθεια του έργου της τέχνης;

Σε όλα αυτά τα ερωτήματα ο δημιουργός έδωσε τις δικές του απαντήσεις, με αναφορές σε μεγάλους δημιουργούς όπως ο Διονύσιος Σολωμός, ο Ντελακρουά ή ο Λεονάρντο Ντα Βίντσι, καταγράφοντας τις προσωπικές του εμπειρίες με γλαφυρότητα και κρατώντας αμείωτο το ενδιαφέρον των συμμετεχόντων μαθητών και καθηγητών καθ' όλη τη διάρκεια του τριώρου εργαστηρίου. Οι ερωτήσεις των παιδιών πολλές και η συζήτηση συναρπαστική, ιδιαίτερα για την έμπνευση και τα στάδια από τα οποία διέρχεται (από την πρώτη ιδέα μέχρι την τελική δημιουργία). Στο περιθώριο –ή, μάλλον, στον πυρήνα– του εργαστηρίου, μαθητές με μουσικά χαρίσματα (οι Αντώνης Ατζέμης και Νικόλας Ιωσηφίδης στο βιολί, η Αλκμήνη Μπακαλιού στο φλάουτο και οι Σταυρούλα Αλεξίου, Κατερίνα Αραμπατζή, Δάφνη Καλογήρου, Αναστασία Καπέλη και Ρωξάνη Κατσάνου στα φωνητικά) ερμήνευσαν με τη συνοδεία του δημιουργού στην κιθάρα το τραγούδι του Γιώργου Φραντζολά «Η φωνή του Ξένου». Το επόμενο ραντεβού δόθηκε για την πρώτη εβδομάδα μετά τις γιορτές των Χριστουγέννων, ενώ τα παιδιά ανέλαβαν και μια μικρή εργασία: να καταγράψουν την πορεία της καλλιτεχνικής δημιουργίας αλλά και να δημιουργήσουν τα ίδια το δικό τους έργο τέχνης, εμπνεόμενα από τη «Φωνή του Ξένου».

Η φωνή του Ξένου

Στίχοι, μουσική: Γιώργος Φραντζολάς

Ήταν η φωνή του ξένου και του ναυαγού
Κι ένα βλέμμα που αντικρίζει σύρματα παντού
Σ' ένα δρόμο δίχως τέρμα, δίχως γυρισμό
Ούτε θέλω να θυμάμαι ούτε να ξεχνώ

Καραβάνια με τους μπόγους πάνω στα βουνά
Στη φωτιά παραδομένοι, χάνονται παιδιά
Ο καπνός ανηφορίζει πάνω και ψηλά
Και ο ήλιος ταξιδεύει μ' αναφιλητά

Μες στου κόσμου την αρένα
Ένα βλέμμα σκοτεινό
Σύννεφο χωρίς σταγόνα
Κόκκινη βροχή στο χώμα

Δίχως τα χαρτιά στα χέρια πάνω στις γραμμές
Μέσα σ' ένα σκυλοπνίχτη τέσσερεις γενιές
Απ' τον Ίστρο* στον Ευφράτη μια βαθιά πληγή
Είναι η φωνή του ξένου απ' την Ανατολή

Ένα ρεύμα που τινάζει και αιμορραγεί
Είναι η φωνή του ξένου απ' την Ανατολή

* «Ίστρος» είναι ο ποταμός Δούναβης, αρχαία ονομασία. Το τραγούδι γράφτηκε τη δεκαετία του '90. Για τους πρόσφυγες της Μικρασιατικής καταστροφής. Κι όχι μόνο γι' αυτούς. Ήταν τον καιρό που πρωτοείδαμε στις ειδήσεις ανθρώπους να περπατούν πάνω στις σιδηρογραμμές με τα παιδιά στους ώμους και άλλους να τους στοιβάζουν μέσα σε καράβια σκυλοπνίχτες... [σημείωση Γ.Φ.]

Γυναικείο πορτρέτο, 2020, Ακουαρέλα, 17X15 εκ.

Η δεύτερη συνάντηση πραγματοποιήθηκε την Τετάρτη 11 Ιανουαρίου 2023. Ο Γιώργος Φραντζολάς ξεκίνησε με μία ανασκόπηση του πρώτου εργαστηρίου, διαβάζοντας και σχολιάζοντας εργασίες μαθητών που αφορούσαν στα στάδια της καλλιτεχνικής δημιουργίας, όπως τα παρακάτω:

Η δημιουργία ενός έργου τέχνης

Στοϊμενίδου Ελευθερία

Η δημιουργία ενός έργου τέχνης δεν αποτελεί μία απλή διαδικασία, αλλά περιέχει πολλά στάδια τα οποία την καθιστούν περίπλοκη και χρονοβόρα. Όπως συνέβη άλλωστε και με το τραγούδι «Η φωνή του ξένου» σύμφωνα με τον κύριο Φραντζολά, τον συνθέτη του, που τόνισε πως χρειάστηκαν αρκετά χρόνια, ώστε τελικά να ωριμάσει και να ολοκληρωθεί το δημιούργημά του. Πρέπει να επισημανθεί πως ο κάθε καλλιτέχνης λειτουργεί με διαφορετικό τρόπο και ακολουθεί διαφορετικά βήματα στην πορεία για τη γέννηση ενός έργου, πράγμα που προσδίδει στην τέχνη μοναδικότητα. Ωστόσο, στην προκειμένη περίπτωση θα περιγραφεί αυτός ο δρόμος όπως μας τον παρουσίασε ο κύριος Φραντζολάς.

Πρωτίστως, αξίζει να σημειωθεί ότι αρχικά δημιουργείται η μελωδία, δηλαδή το μοτίβο που θα ακολουθήσει το τραγούδι και στη συνέχεια προκύπτουν οι στίχοι και δεν γίνεται το αντίθετο, όπως θα περίμενε κανείς. Δηλαδή, το θέμα του τραγουδιού δεν είναι προκαθορισμένο, αλλά εξαρτάται από τον τρόπο με τον οποίο εκλαμβάνει ο συνθέτης τη μουσική του κάθε φορά. Μάλιστα, είναι πιθανό το θέμα να αλλάξει κατά τη διάρκεια της διαδικασίας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το τραγούδι «Η φωνή του ξένου» το οποίο, όπως το γνωρίζουμε σήμερα, αναφέρεται στην Μικρασιατική Καταστροφή. Ωστόσο, αρχικά αναφερόταν σε μία νεράιδα. Έτσι, είναι φανερό ότι τα βιώματα του καλλιτέχνη διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση ενός έργου και αυτό είναι το στοιχείο που με εντυπωσίασε. Το γεγονός ότι ένα συμβάν της ζωής τού κυρίου Φραντζολά (δηλαδή, η επαφή του με τους ανθρώπους της Ξάνθης που έχουν άμεση σχέση με τη Σμύρνη και την καταστροφή της), μετέβαλε εντελώς την οπτική του για το τραγούδι και αποφάσισε πως μετά από αυτή την αλλαγή στη ζωή του δεν θα μπορούσε να γράφει πλέον για μία νεράιδα. Και έτσι γεννήθηκε ο στίχος: «Ήταν η φωνή τού ξένου καὶ τού ναυαγοῦ». Κατά αυτόν τον τρόπο συνεχίστηκε και το υπόλοιπο τραγούδι.

Αυτό, φυσικά, δεν ισχύει μόνο στη μουσική, αλλά και σε όλες τις μορφές τέχνης γενικότερα. Στη ζωγραφική, για παράδειγμα, ο ζωγράφος μπορεί να δημιουργήσει μία πληθώρα διαφορετικών σχεδίων, το καθένα εκ των οποίων δίνει έμφαση σε διαφορετικά στοιχεία τού πίνακα (χρησιμοποιεί πιο ψυχρά ή πιο θερμά χρώματα, έχει μεγαλύτερες ή μικρότερες αντιθέσεις κ.ά.). Επιπλέον, στην ποίηση, ακόμη και σε ένα μόνο δίστιχο, ο ποιητής συνθέτει πολλές εκδοχές, χρησιμοποιώντας κάθε φορά διαφορετική σύνταξη, γραμματική ή ακόμη και νοήματα, που αλλάζουν το τελικό αποτέλεσμα.

Θα ήθελα σε αυτό το σημείο να τονίσω πως είναι θαυμαστή η ικανότητα του κυρίου Φραντζολά να προκαλεί μέσω του τραγουδιού του τόσο έντονα συναισθήματα, χωρίς αυτά να διατυπώνονται με λέξεις. Καταφέρνει με τη βοήθεια εικόνων και ήχων να δημιουργήσει συναισθήματα συμπίναξης, θλίψης ή οργής, χωρίς να επιβαρύνει το έργο του με υποκειμενικές λέξεις που δηλώνουν άμεσα συναισθήματα. Με αυτή την τεχνική, λοιπόν, δίνεται στον αναγνώστη η δυνατότητα να αντιληφθεί το τραγούδι με τον τρόπο που τον εκφράζει.

Από μια λευκή σελίδα σε ένα έργο τέχνης: Τα στάδια της δημιουργίας

Κωνσταντίνα Οικονόμου

1ο Στάδιο: Όλα ξεκινούν από μια στιγμή έμπνευσης. Ένα δίστιχο, μία πινελιά, μια συγχορδία που αποτελούν το έναυσμα για την μετέπειτα δημιουργία του έργου σαν σύνολο. Στην πραγματικότητα, πολλοί θεωρούν πως ο Θεός φυτεύει έναν σπόρο στο μυαλό του καλλιτέχνη με τη μορφή μιας αφηρημένης ιδέας, η οποία μετέπειτα, ανάλογα με τη φροντίδα που θα της δοθεί, είτε θα ανθίσει είτε θα μαραθεί.

2ο Στάδιο: Η έμπνευση έρχεται ως ένα ακατέργαστο κομμάτι ύλης, το οποίο μετέπειτα ο καλλιτέχνης καλείται να επεξεργαστεί με προσωπικό κόπο. Σε αυτό το στάδιο απαιτείται η προσωπική προσπάθεια και επιμονή του καλλιτέχνη, σε συνδυασμό με τα βιώματα, τα συναισθήματα, τις αναμνήσεις, τα ακούσματα, τις μυρωδιές και τις γεύσεις που έχει ήδη στην κατοχή του. Σε αυτό το στάδιο αρχίζει και λαμβάνει μορφή και έκφραση η πρώτη έμπνευση, ενώ παράλληλα το έργο τέχνης αρχίζει να αποκτά την πρώτη του ταυτότητα. Πολλές φορές η πρώτη μορφή του έργου τέχνης μπορεί να απέχει αρκετά από την πρώτη ιδέα, αλλά και άλλο τόσο από το τελικό αποτέλεσμα.

3ο Στάδιο: Ένα έργο τέχνης δεν ολοκληρώνεται γρήγορα. Αφού λάβει την πρώτη του όψη, υφίσταται πολλές αλλαγές μέχρι να πάρει την πολυπόθητη τελική του μορφή, η οποία θα πρέπει να ικανοποιεί πλήρως τις ανησυχίες του καλλιτέχνη. Σε αυτό το τρίτο στάδιο, η ιδέα που οδήγησε στην δημιουργία αλλά και η μορφή που αυτή έχει λάβει ωριμάζουν, καθώς ο καλλιτέχνης κατασταλάζει, χτενίζει το έργο του και τροποποιεί κάποιες λεπτομέρειες ώστε να μπορεί να μεταδώσει με πιο παραστατικό τρόπο τις σκέψεις του. Η αλλαγή μιας λέξης, μιας νότας, μιας πινελιάς, μπορούν να μοιάζουν αμελητέες λεπτομέρειες για έναν απλό παρατηρητή, ωστόσο σε αυτό το στάδιο, για τον καλλιτέχνη η λεπτομέρεια είναι αυτή που μπορεί να κάνει την διαφορά, και να ικανοποιήσει τις ανησυχίες του.

Στη συνέχεια, ο κύριος Φραντζολάς πέρασε στις πρωτότυπες δημιουργίες των παιδιών που είχαν ως έναυσμα τους στίχους του τραγουδιού «Η φωνή του Ξένου», καταλήγοντας –με αφορμή και τη συνέντευξη του Διονύση Σαββόπουλου στην εκπομπή «Πρόσωπα» του Χρίστου Βασιλόπουλου για το τραγούδι του «Ζεϊμπέκικο»– στο συμπέρασμα ότι τα προσωπικά βιώματα συνυφαίνονται με τη συλλογική μνήμη.

Μέσα στο καΐκι
Ελευθερία Στοϊμενίδου

Μέσα στο καΐκι τρέμουν τα μικρά παιδιά
κι ένα αγόρι ψιθυρίζει κάτι στην κυρά
«Φοβάμαι μη σε χάσω», λέει και τη φιλά.
Πώς άραγε να παρηγορήσεις την αθώα αυτή καρδιά;

Η ζωή ένας αγώνας αβέβαιος και μακρύς,
γιατί δε γνωρίζεις πλέον μήτε πού θα κοιμηθείς.
Για έναν ύπνο δίχως όνειρα δίχως ηρεμία
έχει στερήσει η ελπίδα και η ψυχραιμία.

Μέσα στον σάκο μόνο εικόνες και χώμα της πατρίδας.
Της πατρίδας που είναι πια παραδομένη στην μαυρίλα.
Ένα στοιχείο όμως ενώνει τον κόσμο παντού:
«είναι η φωνή του ξένου και του ναυαγού»

Είναι η φωνή του ξένου η σπαρακτική
Γιάννης Τζίμας

Έχασαν περιουσία κι όμορφα αρχοντικά
Και πλέουν με κουρέλια σε εχθρικά νερά.
Πατρίδα αρχαία αφήσαν με στάχτες και φωτιά
Και πάνε σε μια νέα που δεν τους αγαπά.
Την ένδοξη ιστορία σε μπόγο κουβαλούν
Και όλες τις αναμνήσεις που την καρδιά τρυπούν.

Ένα στόμα πικραμένο σιωπηλά θρηνεί
Μία μελωδία ωραία μα πολύ πικρή.
Μια ψυχή που σιγοκλαίει για ό,τι έχει χαθεί.
«Είναι η φωνή του ξένου» η σπαρακτική.

Ένα ζευγάρι γαλανών ματιών

Βασιλική Τσιτσιλιάνου

Στις φωτογραφίες των ερειπίων
και στα μηνύματα των τοιχογραφιών
ένα ζευγάρι γαλανών ματιών
και μια παρέα μικρών παιδιών
αναζητούν μια φιλανθρωπία αληθινή,
όχι τη λύπηση των ανθρώπων στη χλιδή.
Τη φιλανθρωπία τους δεν την αξίζεις,
αν ακριβή κολόνια δεν αξιώθηκες να μυρίζεις,
πόσο μάλλον
αν αναγκάστηκες τον κόσμο να γυρίζεις.
Ίσως κερδίσεις μια ανάρτηση,
ίσως και κανένα δάκρυ.
Η φήμη είναι πλέον η εξάρτηση
και οι αληθινές προθέσεις πια στην άκρη.
Τα γαλανά τα μάτια βρίσκουν στα πλούτη αγένεια
και αναρωτιούνται πώς η φτώχεια έχει τόση φωτογένεια.
Φοράμε στάμπα τον πρόσφυγα σε μια φανέλα
κανένας όμως από εμάς δεν μένει σε φαβέλα.

Ο δρόμος του φόβου

Δέσποινα Μπάτσιου

Μέσα μου φοβάμαι όσο τρέχω,
μα δεν το δείχνω, συνεχίζω να τρέχω.

Ακόμα δεν το ξέρω,
αλλά ο δρόμος στον οποίο τρέχω,
δεν έχει τερματισμό.

Όταν νιώσω ήρεμη, θα πάω να γυρίσω,
αλλά αυτός ο δρόμος, ο δρόμος του φόβου,
δεν έχει ούτε τερματισμό ούτε γυρισμό.
Γιατί όποιος από τον φόβο τραυματιστεί,
δύσκολο θα είναι να γυρίσει υγιής.

Το σεργιάνι ενός αθώου γέλιου

Κωνσταντίνα Οικονόμου

Στα βουνά τα φαγωμένα, στις πιο απόκρημνες κορφές,
στα καΐκια που διψούσαν για κρυμμένες αμμουδιές,
σεργιανίζαν ιστορίες, αναμνήσεις, μυρωδιές..
Τριγυρνούσαν με τους μπόγους αγκαλιά τόσες γενιές

Σε έναν κόσμο πληγωμένο απ' τ' αγκάθια του ισχυρού.
Σε μια θάλασσα θαμμένη μες στα δάκρυα του καιρού,
πνίγεται αποπλισμένη η φωνή ενός παιδιού,
με τη φύση να σωπαίνει για το εδώ και το αλλού...

«Ήταν η φωνή του ξένου και του ναυαγού,
κι ένα βλέμμα που αντικρύζει σύρματα παντού.»
Ήτανε το στόμα εκείνο με το πιο γλυκό φιλί,
και δυο χέρια που αγγίζαν την αδόμαστη οργή.

Ήταν δυο γαλάζια μάτια, μια ψυχή με δυο φτερά,
και δυο όνειρα που θάφτηκαν στη στάχτη της φωτιάς.
Ήταν ένα γέλιο αθώο, μια αγκαλιά μόνο στοργή.
Και τώρα μέινανε δυο χέρια κρύα κι άδεια στη βροχή...

Τα χώματα άγρια, καμένα και ο αέρας φονικός
Τα σύννεφα μαύρα, ματωμένα και ο πόνος οδηγός
έσερνε ένα ανήσυχο ποτάμι με ανθρώπινη θωριά
που έσβηνε ό,τι είχε γράψει ο καιρός στην αμμουδιά.

Σύρματα παντού

Αλίκη Καλλία

Αλλάζαμε εικόνες. Δεν ήταν ευχάριστες. Αρχικά ήταν φωτιά... Αργότερα τα μάτια πλημμύρισαν με δάκρυα. Βλέπαμε ανθρώπινα σώματα να καίγονται και άλλα να τρέχουν να σωθούν. Άραγε θα σωθεί κανείς; Ο φόβος εξουσίαζε τα μάτια. Ένιωθα αυτό το κάψιμο της φωτιάς. Δεν μπορούσα να αναπνεύσω. Όλες μου οι αισθήσεις είχαν παραλύσει.

Τα βαπόρια μάς οδήγησαν στην άλλη μας κόλαση. Σαν κύματα περάσαμε στην απέναντι όχθη! Αργότερα άλλαξε το χρώμα των ματιών μας... Έβλεπαν πια «σύρματα».

Κουρασμένα μάτια. Πρησμένα μάτια. Και το μόνο που αντίκρισαν είναι η ανθρώπινη απόρριψη. Ήμασταν ξένοι. Αυτοί που νομίζαμε ότι θα μας δεχτούν, τελικά μας περιόρισαν και το τελευταίο μας βλέμμα αντίκριζε «σύρματα παντού»...

Μέσα σ' ένα σκυλοπνίχτη τέσσερις γενιές

Άννα Λέτσα

Δεν υπάρχουν πλέον χρώματα. Ο κάποτε μπλε ουρανός μοιάζει γκριζος και το πράσινο της φύσης δημιούργημα της φαντασίας. Το κόκκινο όμως φαίνεται πως εξουσιάζει τον κόσμο, το κόκκινο της φωτιάς, του αίματος. Ούτε θέλω να θυμάμαι, ούτε να ξεχνώ. Οι αναμνήσεις άλλωστε μας κρατάνε ζωντανούς. Αυτές δείχνουν την ιστορία μας, την ύπαρξή μας. «Μέσα σ' ένα σκυλοπνίχτη τέσσερις γενιές». Είμαστε φυλακισμένοι στην ίδια μας τη σκέψη. Αλυσοδεμένοι χωρίς τρόπο διαφυγής. Τα λουριά τραβάνε τα αισθήματα του φόβου που πάντα θα είναι αποτυπωμένα στις ψυχές μας. Η εικόνα των νεκρών αδερφών, των βασανισμένων παιδιών μας, θα παραμείνει χαραγμένη πίσω από τα βλέφαρά μας.

Κι ένα βλέμμα που αντικρίζει σύρματα παντού

Αλκμήνη Μπακαλιού

«Ήταν η φωνή του ξένου και του ναυαγού...» Αυτοί οι στίχοι ηχούσαν στα αυτιά της όσο έτρεχε στο δάσος. «Κι ένα βλέμμα που αντικρίζει σύρματα παντού...». Λαχανιασμένη σωριάστηκε στο νωπό χώμα και προσπαθούσε να ανασάνει. Βρεγμένη ως το κόκαλο από τη δυνατή νεροποντή προσπαθούσε να μαζέψει όσο κουράγιο της απέμενε, για να απομακρυνθεί από τη φυλακή της. Αν και μια τέτοια λέξη δεν ταιριάζει, για να χαρακτηρίσει το σπίτι της, αυτό ήταν για τη Ν.: μία φυλακή από την οποία πάσχιζε να δραπετεύσει.

Ο πατέρας της ήταν εξαφανισμένος και η μάνα της έκανε καταχρήσεις και πουλούσε κάτι μικρά σακουλάκια με άσπρη σκόνη. Μικρή νόμιζε πως ήταν νεραϊδόσκονη, όπως στα παραμύθια που τους διάβαζαν στο νηπιαγωγείο. Μακάρι να παρέμεινε για πάντα αυτή η σκόνη μαγική και η μητέρα της η καλή νεράιδα της ιστορίας. Ωστόσο αυτό δε συνέβη ποτέ. Στο γυμνάσιο τα παιδιά τη φώναζαν «πρεζάκι» και «ορφανό». Η σκόνη έγινε ναρκωτικό και η νεράιδα μία εθισμένη, αυταρχική γυναίκα που της απαγόρευε να βγει από το σπίτι παρά μόνο για να πάει στο σχολείο. Μόλις τελείωσε το γυμνάσιο, η Ν. δεν ξαναπάτησε εκεί. Έμεινε κλεισμένη στη φυλακή της, υπάκουγε στις εντολές του φύλακα και μάθαινε τη δουλειά. Όσπου μία μέρα πήρε την απόφαση και ξέφυγε από τον εφιάλη της. Δίχως ρούχα, δίχως άλλο συγγενή ή σπίτι να μείνει. Απλώς έτρεχε για να γλιτώσει.

Ήταν βράδυ, είχε χάσει την αίσθηση του χρόνου και το μόνο που την καθοδηγούσε ήταν η πανσέληνος που φώτιζε το μονοπάτι. Μέσα στην πсуχία της νύχτας ακούστηκε ήχος μηχανών και πέρα από τον σκουριασμένο φράχτη που χώριζε το δάσος από τον δρόμο, ακνοφάνηκαν άσπρα, μπλε και κόκκινα φώτα. Ταραγμένη σύρθηκε σαν ερπετό πίσω από έναν θάμνο. Τώρα πια φαίνονταν καθαρά. Τα οχήματα είχαν σταματήσει λίγα μέτρα μακριά από τα κάγκελα. «Μπάτσοι», μурμουούρισε μέσα από τα δόντια της. Εκείνη τη στιγμή άκουσε ξανά τα λόγια της μάνας της: «Αν τολμήσεις και φύγεις, θα σε καταγγείλω εγώ η ίδια!». Έδιωξε αυτές τις σκέψεις από το μυαλό της και έκανε να τραβηχτεί σε ένα σκοτεινό σημείο του δάσους. Ξάφνου ακούστηκε πάλι ένα δυνατό βουπό και μέσα σε λίγα δευτερόλεπτα πρόβαλαν δύο μοτοσικλέτες στο ξέφωτο.

Προσπάθησε να κρατήσει την ανάσα της και να παραμείνει κουλουριασμένη κοντά σε μία κουφάλα. Το κακό όμως δεν άργησε να συμβεί. Μέχρι να αντιληφθεί τι είχε συμβεί, βρίσκονταν ήδη στο πίσω κάθισμα του περιπολικού.

Ο αποχαιρετισμός μιας ζωής

Μάρτα Σουπίλα

Ήταν αργά το βράδυ, όταν φτάσαμε στην Ελλάδα. Μας έδωξαν από τις πόλεις μας, φύγαμε για να μπορέσουμε να επιζήσουμε. Αποχαιρέτησαμε τη ζωή μας όπως την ξέραμε, είπαμε και επίσημα «αντίο» στις κατοικίες και τις γειτονιές όπου ζούσαμε όλα αυτά τα χρόνια. Όταν μου ανακοίνωσε η μητέρα μου ότι φεύγουμε, μου είπε να πάρω μόνο λίγα και απαραίτητα μαζί μου. Στην πόλη επικρατούσε πανικός: άνθρωποι σκοτώνονταν καθημερινά, οικογένειες και σπίτια χάνονταν. Γι’ αυτό και εμείς φύγαμε μαζί και μόνο με τα αναγκαία για την επιβίωσή μας πράγματα. Θυμάμαι ξεκάθαρα τη στιγμή που φεύγαμε εγώ, η μητέρα και τα αδέρφια μου. Αντίκρισα τη στεριά της πόλης που αφήναμε. Επικρατούσε η εικόνα του καπνού, της φωτιάς και οι φωνές του κόσμου. Η λύπη που χαρακτήριζε τη στιγμή αυτή με στιγμάτισε για πάντα. Όταν φτάσαμε στην Ελλάδα ένιωθα φόβο για το μέλλον, γιατί δεν ήξερα τι μας επιφύλασσε και ήξερα ότι –όσο και αν θέλαμε να γυρίσουμε στο σπίτι μας– δεν γινόταν. Κοίταζα τη μητέρα μου και έβλεπα τον φόβο μέσα στα μάτια της, όμως αυτή μου έλεγε: «Θα τα καταφέρουμε, είμαστε ασφαλείς τώρα».

Στη μέση της Θάλασσας, σε μια ξύλινη βάρκα, δυο άνθρωποι

Κωνσταντίνα Οικονόμου

Κάποιες στιγμές η ιστορία πονάει, γυρνάει την πλάτη της, κλείνει τα μάτια της και προσεύχεται να γυρίσει σύντομα σελίδα. Προσεύχεται το αίμα που χύνεται μπροστά της, να μη μουλιάσει τις επόμενες σελίδες και σκιστούν. Προσεύχεται να μπορούσε να κλέψει το μολύβι από τους ανθρώπους, για να δώσει μια συνέχεια που θα γεννηθεί από τη ζωή και όχι από τον θάνατο, μια συνέχεια που θα αναστηθεί από το χαμόγελο και όχι από το κλάμα, μια συνέχεια που θα μορφώσει τον κόσμο με την αγάπη και όχι με το μίσος. Και σε εκείνες τις στιγμές που η ιστορία πονάει, ο άνθρωπος πονάει ακόμη περισσότερο. Πονάει και σκέφτεται. Και κάποιες στιγμές δεν προλαβαίνει ούτε να σκεφτεί, γιατί απλούστατα η καρδιά του φοβάται, αγωνιά και χτυπά τόσο δυνατά, που θολώνει το μυαλό.

Ξεκινάω και τρέχω, για να αναζητήσω μια τέτοια στιγμή, και με μια δρασκελιά καλύπτω εκατό χρόνια και φτάνω σε μία νύχτα, που άλλαξε τη ζωή δύο ανθρώπων. Δεν έχει σημασία το πότε, το ποιος, το πού, αλλά το τι έγινε, γιατί μια επανάληψη θα μπορούσε να διαλύσει το σήμερα, να βομβαρδίσει το χθες και πάνω από όλα να γκρεμίσει το αύριο. Μια νύχτα του Σεπτέμβρη του 1922 στη μέση της θάλασσας σε μια ξύλινη βάρκα, αν θα μπορούσε να την αποκαλέσει κανείς έτσι, δυο άνθρωποι... Η ιστορία δεν μπόρεσε να μιλήσει για αυτά τα γεγονότα, γιατί ακόμα ψάχνει τον τρόπο να επουλώσει τις χαρακίες στο στήθος της από τότε· όμως ένας διάλογος που άνησε στο σκοτάδι, που επικρατούσε εκατό χρόνια πριν, αξίζει επιτέλους να αναπνεύσει και να τυφλωθεί από το ακριβοθώρητο φως...

Γλυκιά μου αγάπη με πνίγουν οι σκέψεις

Μείνε μαζί μου μην με πονέσεις

Το κορμί σου αγγίζω η φύση σωπαίνει

Ο χρόνος μαζί σου τώρα ανασαίνει

Κάνε κουράγιο, μην κλείσεις τα μάτια

Η ψυχή μου έχει σπάσει σε χίλια κομμάτια

Μαύρος ο ουρανός το φεγγάρι ματώνει

Το κρύο νερό την καρδιά μου παγώνει

Σε θέλω κοντά μου την πνοή σου να νιώθω

Τα δικά σου τα μάτια με βυθίζουν στον πόθο

Τα αστέρια μονάχα εμένα ζηλεύουν

Από τα χέρια μου τώρα θε να σε κλέψουν

Εγώ όμως δεν τους αφήνω

Νέα ζωή μαζί σου θα χτίσω

Κι ακόμα και αν στην Ελλάδα δεν φτάσω

Θα σου δώσω φτερά και εγώ θα βουλιάξω

Και ακόμη και αν τώρα στο κύμα πνιγούμε

Στην άμμο αγκαλιά θα παραδοθούμε

Το χαμόγελό σου φωτεινό να κρατήσεις

Στο όνειρο μέσα σου αξίζει να ζήσεις

Φωτιές και σφαγές θα διώχνω μακριά σου

Για όσο ακόμα ακούω την καρδιά σου.

Ακολουθώς, ο Γιώργος Φραντζολάς συνέδεσε τα έργα των μαθητών με ποιητικά έργα όπως «Ο Κρητικός» του Διονύσιου Σολωμού ή τις θαυμαστές αφηγήσεις προσφύγων από το ντοκιμαντέρ «Αγέλαστος Πέτρα» του σκηνοθέτη Φίλιππου Κουτσαφτή. Η συνάντηση έκλεισε με ανάγνωση αποσπασμάτων από το βιβλίο του Γιώργη Παπάζογλου «Αγγέλα Παπάζογλου: Τα χαίρια μας εδώ» και την καθηλωτική προσευχή του Φώτη Κόντογλου από το «Θρηνητικό συναξάρι του Κωνσταντίνου Παλαιολόγου» στον τόμο «Πονεμένη Ρωμιοσύνη». Κοινό στοιχείο όλων αυτών; Η αγάπη που υπερβαίνει τα σύνορα του εγωισμού. Ο πόνος του πολέμου και του ξεριζωμού αλλά και η συμπόνια προς (και μαζί με) τον συνάνθρωπο που πάσχει, όπως μας δείχνει η ιστορία, μπορούν να είναι κοινά για όλους τους ανθρώπους. Για τον λόγο αυτόν, το να δείχνουμε συμπαραστάση ακόμα και προς τους εχθρούς και να συγχωρούμε, είναι ο μόνος δρόμος για να προχωρήσουμε μπροστά στη ζωή μας.

Το τρίτο και τελευταίο εργαστήριο πραγματοποιήθηκε την Τρίτη 31 Ιανουαρίου 2023. Η συνάντηση ξεκίνησε με την ανάγνωση του διηγήματος «Πορεία προς Ανατολάς» από τον ίδιο τον δημιουργό του, τον κύριο Φραντζολά.

Πορεία προς Ανατολάς

Γιώργος Φραντζολάς

Είναι μια αλυσίδα, μια αρμαθιά. Σ’ ένα δρόμο δίχως τέρμα. Είναι ένα τσούρμο. Συρφετός. Σωρός. Σχεδόν δεν είναι άνθρωποι. Είναι ένα караβάνι ληστεμένο που περπατάνε στο δάσος. Μετά περνούνε τη γέφυρα που ταλαντώνει τον άνεμο. Ξαναμπάνουν στο δάσος. Μέρα νύχτα βρέχει. Άμα πλησιάεις κοντά, ακούς μурμουρητά και προσευχές. Κάτω στο ποτάμι βουίζουν τα νερά. Προχωρούν μηχανικά κι εξαντλημένοι. Τα παιδιά ανέκφραστα. Πάνω στα δέντρα πέφτει η ομίχλη. Μετά η νύχτα. Ένας τέντζερης γλιστράει από τα χέρια του κοριτσιού με τη μαντήλα. Ο αντίλαλός του γκρεμίζεται βαθιά στη χαράδρα. Τους ξανατυλίζει το σύννεφο, έτσι που να μη βλέπεις μπροστά σου. Κι ανηφορίζουν. Δεν ξέρουν ποιος έμεινε πίσω. Στο τέλος μετριούνται. Και μένουν όλο και πιο λίγοι.

Άλλος κόσμος... ή στον άλλον κόσμο;

Χαράματα. Σο χνώτο του χιονιού συναντάει την προσευχή του παλιού πεχλιβάνη.

__ Ήρα τούς ὀφθαλμούς μου εἰς τὰ ὄρη, ὅθεν ἦξει ἡ βοήθειά μου. Ἡ βοήθειά μου παρὰ Κυρίου τοῦ ποιήσαντος τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. Μὴ δώῃς εἰς σάλον τὸν πόδα σου...

__ Ἐ, παπάζ, τι μурμουράς; Κλωτσάει τ’ ἄλογο και πάει μπροστά...

Άμα στύψεις το χῶμα θα βγάλει αίμα. Όχι μόνο εδώ. παντού. Σ’ όλον τον κόσμο. Ποιος ήταν που ρωτούσε γιατί ο Κάιν σκότωσε τον αδερφό του; Μήπως ξέρεις γιατί ο Κάιν σκότωσε τον αδερφό του;

Μετά, ξερά βουνά. Άνθρωποι σαν τα πουλιά. Ξεγελούν την πείνα τους με το τίποτα. Μια πηγή στάζει για χίλιους νοματαίους. Κι αυτοί, ακούσιοι νομάδες, σπέρνουν τα παιδιά τους μέσα στο ξερό το χῶμα και το ποτίζουν με τα δάκρυά τους. Εκεί χάσανε τέσσερα παιδιά. Κι ύστερα αναχωρούν για τα μέρη που λένε πως ήταν κάποτε Παράδεισος. Εκεί που γίνονται τώρα οι φασαρίες. Κι όταν γυρίζουν πίσω είναι σα να ’ρχονται απ’ τον άλλον κόσμο. Όταν μιλάνε, νομίζεις πως βγαίνουν χρησμοί απ’ το στόμα τους. Κι όταν νύφες, παιδιά κι εγγόνια μιλάνε για χίλια δυο, ο παπα-Γιώργης σωπαίνει. Κι εκεί που δεν το περιμένεις, βγαίνει από μέσα του ένα «Δόοοξα Σοι ο Θεός» και ξανά βυθίζεται στη σιωπή του. Παρακαλούσε το Θεό, μόλις σχωρέθηκε η παπαδιά του, να τον πάρει κι εκείνον. Έζησε άλλα δέκα χρόνια σ’ αυτόν τον κόσμο. Και σε κάθε προσκομιδή βγάζει μερίδες και μνημονεύει:

Έλισάβετ, Σοφίας, Εὐανθίας, Βενιζέλου, Λαμπαδοῦ, Δέσποινας... μετὰ τῶν ἁγίων ἀνάπαυσον Χριστὲ τὰς ψυχὰς τῶν κεκοιμημένων... ἐν ὄρεσι καὶ σπηλαίοις καὶ ταῖς ὀπαῖς τῆς γῆς... ἐν ὁδῷ, ἐν τάφοις, ἐν ἐρήμοις, τὸν βίον καταλῦσαι, μοναδικούς τε, μιγάδας, νέους, πρεσβύτας, μετὰ ἁγίων Χριστὲ σκήνωσον... Οὓς περ πόλεμος ἐθέρισε, καὶ ἔκτειναν φονῶντες, τοὺς ἐξ ἀγχόνης τοῦ πέλας, πίστει σοι λατρεύσαντας ἀνάπαυσον... καὶ πῦρ οὓς ἐτέφρωσε, τῶν πιστῶν, Ἐλεῆμον, ἐν μερίδι, τάξον τῶν Δικαίων...

Όταν τους πάντρεψαν, εκείνος δεν ήξερε γρυ τουρκικά κι η Αναστασία σχεδόν καθόλου ελληνικά. Στο δρόμο εκείνη τους θύμιζε συνέχεια πως είναι παπάς, να μη τον πάρουν στο στρατό, που θέλανε φαντάρους. Πολλές φορές τον γλύτωσε. Μια άλλη φορά που έπεσε στα πόδια τους έφαγε πολύ ξύλο. Μέσα απ’ τα χέρια της τον πήρανε... Σον παπα-Γιώργη τον σύρανε μακριά. Η μάνα με τρία παιδιά, ό,τι απόμεινε απ’ τη φαμελιά, γυρίσανε με τα καράβια στην Ελλάδα. Βγήκανε Πειραιά και τέλος σταθήκανε στα χωριά του Κιλκίς. Μέσα στις λάσπες. Χειμώνα καιρό. Εκεί, σε μια αχερώνα, σχωρέθηκε και το πέμπτο παιδί, ο Λαμπαδός, που τον φωνάζανε Χάμπτο.

Ο παπάς, μετά που τους αφήσανε, πήρε το δρόμο για την Πόλη. Δίχως χαρτιά, χωρίς τίποτα. Τον είδανε στο Φανάρι με τα κουρέλια και δεν τον πιστεύανε. Βρήκε κάτι γνωστούς και αυτοί μαρτυρήσανε για την ιεροσύνη του. Του δώσανε χαρτιά καινούρια απ’ το Πατριαρχείο και ρώτησε την Παναγία πού να πάει. Πειραιά ή Θεσσαλονίκη; Πήρε το βαπόρι για Θεσσαλονίκη. Ρωτώντας και μαθαίνοντας έφτασε στα χωριά στο Κιλκίς. Εκεί, λέει, είναι οι δικοί του.

Ένας συντοπίτης του τον είδε στα πρώτα σπίτια του χωριού. Τρέχει να τους προφτάσει το νέο, βρίσκει

τον γιο του τον Αναστάση και τη Μαρία και τους το λέει. Τ’ ακούει από μέσα η παπαδιά και βγαίνει έξω θυμωμένη.

__ Τι λόγια είν’ αυτά, του λέει, δε ντρέπεσαι να κοροϊδεύεις τα παιδιά;

Πάνω στην ώρα φάνηκε κι ο παπα-Γιώργης και συνάντησε την Αναστασία μπροστά στο κατώφλι της καλύβας. Απ’ το βλέμμα της έμαθε ότι το άλλο το παιδί το πήρε ο Θεός στο δρόμο.

Σε ένα χειρόγραφο ο παπα-Γιώργης έγραψε μονάχα τα εξής:

Τὸ 1892 ἐγεννήθην εἰς τὸ χωρίον Καρά-Καγιά ἢ Γιαγπασάν τῆς ὑποδιοικήσεως Κάβζας, ἐκκλησίας ἐπαρχίας Ἀμασειᾶς καὶ Ἀμισσοῦ τοῦ Πόντου.

Ἐσπούδασα στὸ ἴδιο χωρίον, μετὰ τὸ δημοτικὸν σχολεῖον καὶ σχολαρχεῖο, ἄνευ ἀπολυτηρίου λόγῳ τῆς φρικτῆς καταστροφῆς μας.

Διὰ τὸ χωρίον Γιάριμτζα, ἱεροῦ ναοῦ Ἀγίου Γεωργίου ἐξελέγην τακτικὸς ἐφημέριος.

Ἐχειροτονήθην ἐν Τσαῖρ-Ὀζοῦ τῆς ἐν λόγῳ Ἐπαρχίας ὑπὸ τοῦ ἀειμνήστου ἐπισκόπου Ἀριστείας κ. Ἱεροθέου, τῇ μὲν 29 Σεπτεμβρίου 1919 εἰς διάκονον, τῇ δὲ 30ῃ τοῦ αὐτοῦ μηνὸς καὶ ἔτους εἰς πρεσβύτερον. Κατόπιν ἐδιορίσθην εἰς τὸ χωρίον Καράμεσε, ἱερὸν ναὸν ἁγίου Θεοδώρου.

Ἀπ’ τὸ χωρίον Καράμεσε το 1921 —9 Ἰουλίου— ἐκτοπίσθην οἰκογενειακῶς καὶ με τοὺς ἐνορίτας μου μέσῳ νομοῦ Σεβαστείας ἕως Χαρπούτης Ν. Διαρβεκίρ Ν. Βιτλῖς τῆς Μεσοποταμίας τῇ 18ῃ Ὀκτωβρίου ἐγκατέστησάν με. Το 4.6 τῖς 1922 με ἐστρατολόγησαν καὶ ἐστάλην μέσω Ν. Βὰν Ν. Ἐρζουρούμ εἰς Ἐμρτσᾶν, κι ἐκεῖ μέσου Ἐρζουρούμ Σαρίκαμές.

Τὸ 22.8.23 ἔλαβα ἀπολυτήριον μέσου Τραπεζοῦντος Κων/πόλεως Θεσσαλονίκης Κιλκίς.

Τα υπόλοιπα εἶναι γραμμένα μέσα του.

Ακολούθησε ο σχολιασμός του, κατά τον οποίο δόθηκε ιδιαίτερη έμφαση στην πορεία της έμπνευσης για τη συγγραφή του, τις επιδράσεις που δέχθηκε και τα στοιχεία διακειμενικότητας που υπάρχουν. Στη συνέχεια, η συζήτηση στράφηκε στη βία και στις πραγματικές αιτίες των πολέμων: δηλαδή, σύμφωνα με τον Θουκυδίδη, στον φόβο για την ανωτερότητα του αντιπάλου, στην ανθρώπινη φιλοδοξία και στη μανία για κέρδος. Αναδείχθηκε, παράλληλα, ο ρόλος των ανθρώπινων παθών, όπως η εκδικητικότητα, η υπεροψία, η απληστία, τα λεγόμενα «θηρία» κατά τον Beaudelaire. Ο κύριος Φραντζολάς έκανε, επίσης, αναφορά στο έργο του René Girard «Η βία και το ιερό», σύμφωνα με το οποίο την έλλειψη ιεραρχίας και διαφορετικότητας ακολουθεί μία κρίση, ένας «λοιμός» που, αν δεν υπάρξει εγκαίρως ένα εξιλαστήριο θύμα για να θυσιαστεί, οδηγεί αναπόφευκτα στη τυφλή βία. Τέλος, ο Γιώργος Φραντζολάς επέλεξε να κλείσει αυτή τη συνάντηση και τον κύκλο των εργαστηρίων με μία σοφή ρήση («Να μην εύχεσαι να γίνει πόλεμος») του παππού του, ενός απλού και πολυβασανισμένου από τον πόλεμο και την προσφυγιά ανθρώπου, που περικλείει μέσα στην απλότητά της όλες τις συμφορές και τα δεινά που μπορεί να προκαλέσει ο πόλεμος σε οποιαδήποτε πτυχή της ζωής του ανθρώπου.

Από αυτή τη συνομιλία και το κείμενο «Πορεία προς Ανατολάς» γεννήθηκαν δύο ακόμη κείμενα παιδιών, που παρατίθενται πιο κάτω:

Σχεδόν άνθρωποι, σχεδόν παιδιά

Αθανασία Μπαλάση

«Σχεδόν δεν είναι άνθρωποι.». Να σου πω την αλήθεια, ούτε και στην όψη. Μέσα στα κουρέλια, την πείνα, την ταλαιπωρία και τις κακουχίες αμφιβάλλεις αν είναι άνθρωποι. Πιο πιθανό να ήταν κάποιο ζώο και μάλιστα όχι από τα καλά, εκείνα που πουλούσαν στις αγορές και που αντάλλαζαν για χρυσάφι, αλλά από εκείνα τα ξεχασμένα γαϊδούρια, αν, δηλαδή, υπήρχαν τέτοια «εκεί». «Εκεί» έλεγαν, και όλοι, με μία γλυκόπικρη έκφραση, καταλάβαιναν. Ένα ήταν το γλυκό, «το εκεί», που όλοι το αναπολούσαν και κανένας δεν το λησμονούσε και ο πλούτος του τους έκανε να αναρωτιούνται αν υπήρξε ποτέ κάποιο άσχημο, ξεχασμένο γαϊδούρι «εκεί». «Καλά, είχαμε ασχήμια εκεί;» έλεγαν και γελούσαν. Όχι, δεν γελούσαν, μόνο έκλαιγαν. Πού να διακρίνεις τη διαφορά, όταν δεν μπορείς καν να δεις ότι είναι άνθρωποι. Σχεδόν δεν είναι άνθρωποι...

Αλλά μην μπερδευτείς, κάποτε ήταν και όχι απλά άνθρωποι αλλά και κάτι παραπάνω, ήταν άνθρωποι περήφανοι. Είχαν ένα όνομα. Ξέρεις υπάρχουν κάποια ονόματα που μερικούς τους εντυπωσιάζουν και τους συγκλονίζουν ενώ για μερικούς άλλους είναι αδιάφορα. Ε, λοιπόν, το δικό τους το όνομα δεν περνούσε ποτέ και από κανέναν ως αδιάφορο. Τι να λέμε τώρα... Ήταν Σμυρνιοί.

Σήμερα πώς σου φαίνεται; Απλό, καθημερινό, ίσως και λίγο ξεχασμένο, για να λέμε την αλήθεια. Ίσως δεν είναι πια ανθρώπινο. «Μα καλά, ο παπούς μου είναι Σμυρνιός και μου έχει πει ένα κάρο ιστορίες!». Δεν είναι ανθρώπινο, γιατί το κουβαλάνε τόσοι λίγοι. Δεν είναι ανθρώπινο, γιατί έχει γίνει μόνο «ιστορίες». Δεν είναι ανθρώπινο, γιατί αυτές οι «ιστορίες» είναι κάθε άλλο παρά ανθρώπινες...

Κι όμως ήταν άνθρωποι και αυτοί. Κοριτσάκια που πήγαιναν στο σχολείο, θηλέων τότε, και μάθαιναν να είναι καλές και ευσεβείς και τίμιες και μάθαιναν και Θρησκευτικά και τους μιλούσαν για κάτι που το έλεγαν «παράδεισο» και κάτι άλλο που το έλεγαν «κόλαση». Και αγοράκια, που και αυτά πήγαιναν σχολείο, αρρένων, και τους έδειχναν να είναι γενναίοι και τολμηροί και τους έλεγαν για τους προγόνους και τους γενναίους πολεμιστές και για το γεγονός ότι ο πόλεμος ήταν η ιστορία τους. «Όταν μεγαλώσω θα γίνω τόσο γενναίος όσο και ο Κολοκοτρώνης!».

Όμως δεν πρόλαβε να μεγαλώσει. Δεν πρόλαβε να γίνει και γενναίος. Και εκείνη, εκείνη που μάθαινε να είναι καλή και όμορφη και τακτική τώρα λερώθηκε και έσκισε τα γόνατά της και έπαψε να ρωτάει για τα παιχνίδια, αλλά ρωτούσε κάτι άλλο, κάτι που της θύμιζε πολύ το μάθημα των Θρησκευτικών και όσο το θυμόταν τόσο έκλαιγε.

— «Μαμά πού πάμε; Σε έναν άλλο κόσμο ή στον άλλο κόσμο;». Άντε τώρα να καλύψεις τη σιωπή...

Ήταν «σχεδόν» άνθρωποι. Πέρα από τα κουρέλια, τις πληγές και τα κλαμένα χαμόγελα, ήταν σχεδόν άνθρωποι, όπως ήταν και σχεδόν παιδιά, παιδιά που χάνονται στη φωτιά του ατελείωτου αυτού δρόμου, παραδομένοι. Ποιο κοριτσάκι ρωτάει για τον άλλο κόσμο; Ποιο αγοράκι γνωρίζει πρώτα το ήθος του Κολοκοτρώνη πριν καλά καλά γνωρίσει το μουστάκι του; Και να ήταν μόνο ένα και δύο...

Η ιστορία, ένα μαύρο σεντόνι

Κωνσταντίνα Οικονόμου

Είμαστε όλοι άνθρωποι. Και ξαφνικά κάποιοι που νιώθουν ανώτεροι των υπολοίπων τραβούν ένα μαχαίρι από την τσέπη τους και κλέβουν τη ζωή από τον διπλανό τους. Είμαστε όλοι άνθρωποι. Και ξαφνικά ένας λαός αποφασίζει να μαζέψει όλη του την περηφάνια και να τη διοχετεύσει εις βάρος του γείτονά του. Είμαστε όλοι άνθρωποι. Και ξαφνικά ένας κυβερνήτης αποφασίζει να βασίσει τα σχέδιά του σε μία σφαίρα, η οποία θα τρυπήσει τον πολιτικό του αντίπαλο. Είμαστε όλοι άνθρωποι. Και ξαφνικά δυο αναίσθητες ψυχές αναζητούν την ευχαρίστηση στον βασανισμό άλλων ανθρώπων. Είμαστε όλοι άνθρωποι. Και παρόλα αυτά, δυο – τρεις – πέντε πολίτες, ψάχνουν το χαμόγελό τους στο κλάμα μιας μάνας, ενός παιδιού, ενός παππού, που χτυπήθηκαν ανελέητα και ξεψύχησαν στο έδαφος. Είμαστε όλοι άνθρωποι. Και παρ’ όλα αυτά, τρεις στρατιώτες ψάχνουν την ικανοποίηση στον καπνό της φωτιάς, που μεταφέρει στον ουρανό τις θαρραλέες ψυχές των αντιπάλων τους, αφήνοντας πίσω μονάχα μερικά αποκαΐδια.

Δεν περιγράφω τίποτα άλλο παρά μόνο ένα κομμάτι της ιστορίας, που αρχίζει, πορεύεται και τελειώνει με κύριο πρωταγωνιστή τη βία. Μια βία, η οποία καταφέρνει να κυριαρχήσει, καταφέρνει να παραγκωνίσει τις ηθικές αξίες, να πληγώσει τις αρχές και να πετάξει στο πηγάδι της λήθης την ανθρωπιά. Η ιστορία είναι περίεργη. Η ιστορία είναι ο πιο καλός ηθοποιός, ο πιο πειστικός ψεύτης, το πιο όμορφο θύμα, αλλά και ο πιο πληγωμένος άνθρωπος. Η ιστορία, αν και μας παρασύρει με τον χρυσό μανδύα που την περιτυλίγει, είναι μονάχα ένα μαύρο σεντόνι, κάτω από το οποίο κρύβονται όλες οι μύχιες πράξεις του παρελθόντος, διότι στην πραγματικότητα στην ιστορία ανήκουν και όλες οι παραπάνω εικόνες, οι οποίες μας κλέβουν τον θαυμασμό που τρέφαμε για αυτήν και μας αφήνουν με ένα μεγάλο ερωτηματικό.

Αλήθεια, γιατί ποτέ κανένας από εμάς δεν ήξερε για ένα από όλα αυτά τα περιστατικά; Γιατί η ιστορία ντρέπεται για τη βία και προσπαθεί να την καλύψει, κρύβοντας όλα αυτά τα γεγονότα πίσω από αριθμούς. 40.000 άνθρωποι σκοτώνονται στην Ελληνική Επανάσταση, 50.000 άνθρωποι θυσιάζονται για ένα ελληνικό κράτος, 30.000 άνθρωποι υποκύπτουν στο σπαθί του αντιπάλου. Είχαμε ποτέ σκεφτεί τι σήμαιναν στην πραγματικότητα αυτοί οι αριθμοί; Είχαμε ποτέ συνειδητοποιήσει τα αιματοβαμμένα μυστικά που κρύβονται πίσω από τις λέξεις; Όχι. Φυσικά και όχι, γιατί πλέον είμαστε τόσο συνηθισμένοι στη βία, που μόνο αν σε αυτούς τους αριθμούς άνηκε η γιαγιά μας, ο παππούς μας, ο κολλητός μας, ο αδερφός

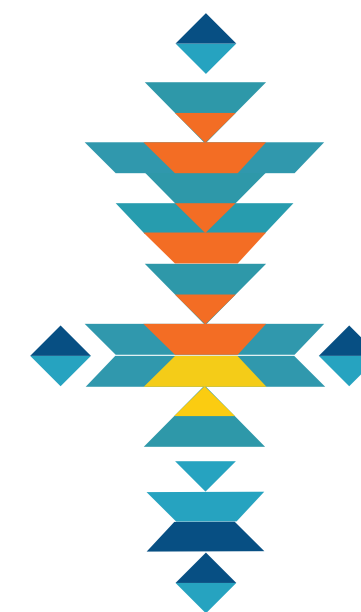

μας, ο μπαμπάς, θα συνειδητοποιούσαμε το μέγεθος των αριθμών, γιατί πλέον μόνο, αν το συναίσθημα ξυπνήσει, μπορούμε να δούμε τον κόσμο με τα «κανονικά του ρούχα».

Είναι τρομακτικός ο άνθρωπος. Είναι τρομακτικός, γιατί ενώ, όταν βλέπει ήρεμη τη θάλασσα, επιλέγει να κατακρίνει και να λιθοβολεί τη βία· ενώ, όταν ένα μονοπάτι οδηγεί σε αδιέξοδο, μοιάζει να είναι το εργαλείο που χρησιμοποιεί, μια προέκταση του χεριού του για να ανοίξει νέους δρόμους. Και αν ο άνθρωπος είναι μία φορά τρομακτικός, πόσο τρομακτικό μπορεί να είναι το μέλλον του πλανήτη, το οποίο αυτή τη στιγμή διαμορφώνεται από εκατομμύρια ανθρώπους που είναι ικανοί για τα πάντα;

Η αλήθεια πονάει, η αλήθεια πληγώνει, καταστρέφει, αλλά και τρομάζει σαν να είναι το πιο άγριο θηρίο, και αυτό γιατί ο άνθρωπος δυσκολεύεται να συνυπάρξει με την πραγματική του εικόνα. Σε αυτή την περίπτωση όμως, η αλήθεια πρέπει να ειπωθεί, όσο και αν προσπαθεί στη συνείδησή μας να υποσκιαστεί από το ψέμα και η κρισιμότητα της να υποβαθμιστεί. Σε αυτό το σύμπαν, η μόνη ιστορία που δεν στοιχειώνεται από τα γράμματα της βίας, είναι αυτή που δεν έχει γραφτεί ακόμη. Και αν αυτό δεν προκαλεί τρόμο, τότε πρέπει να αντικρύσουμε εκείνα τα μάτια που, βουρκωμένα και κόκκινα, θρηνούν για τις οικογένειές τους που χάθηκαν από τα χέρια της ατελείτητας, απρόσκλητης και παντοδύναμης βίας.

Όλες οι συναντήσεις της ομάδας με τον κύριο Φραντζολά υπήρξαν μία πραγματική «συν-ομιλία» με έναν σύγχρονο δημιουργό, από την οποία βγήκαμε πολλαπλά κερδισμένοι. Μαζί του περιδιάβηκαμε όλα τα στάδια της δημιουργίας ενός έργου τέχνης, μέσα από τις διηγήσεις του “ζωντάνεψαν” οι Μικρασιάτες πρόσφυγες που τον επηρέασαν στο έργο του και τέλος, προβληματιστήκαμε για τον ρόλο της βίας, τις αιτίες και τις επιπτώσεις της. Οφείλουμε ένα μεγάλο «ευχαριστώ» στον κύριο Γιώργο Φραντζολά, που μας ταξίδεψε στους δρόμους της προσωπικής του έμπνευσης, που μας έκανε να δούμε μέσα από τις διηγήσεις του να ζωντανεύουν οι μορφές των Μικρασιατών προσφύγων και, τελικά, αποτέλεσε το έναυσμα για να μπορέσουν τα παιδιά να γίνουν κι αυτά με τη σειρά τους λογοτέχνες και καλλιτέχνες.

«Χτίζουμε μουσικές γέφυρες και "σπάμε κούπες"» Εργαστήριο 5

Το Εργαστήριο 5 στο πλαίσιο του 9ου Παναρσασκειακού Μαθητικού Συνεδρίου, αφιερωμένο στα μουσικά ακούσματα της Μικρασίας, αποτέλεσε το όχημα για να ταξιδέψουμε στον χρόνο και να συνδεθούμε με το παρόν. Το ταξίδι μας μακρύ και ενθουσιώδες, γεμάτο γνώσεις, τέχνη και εμπνευσμένους ανθρώπους. Οι μαθήτριάς μας ήρθαν σε επαφή με τη ρεμπέτικη μουσική, την οποία υπηρέτησαν άνθρωποι του περιθωρίου, κατατρεγμένοι, που αναζητούσαν την παρηγοριά, τη δικαίωση και την κάθαρση στο μπαγλαμαδάκι και στο μπουζούκι τους. Μέσα από μια πληθώρα δραστηριοτήτων εισχωρήσαμε στο πολιτισμικό περιβάλλον της ρεμπέτικης και σμυρναϊκής μουσικής. Τραγούδια τού καπμού και της χαράς, πένθιμα και γιορτινά, αμανέδες και χορευτικά, όλα συνθέτουν τη μουσική κουλτούρα της Μικρασίας, που θα λειτουργήσει ως δεξαμενή καλλιτεχνικής παραγωγής στις μικροκοινότητες των νησιών του Βορειοανατολικού Αιγαίου, της Σύρου ιδιαίτερα, του Πειραιά και της Θεσσαλονίκης.

Οι δράσεις μας έδωσαν την ευκαιρία στα μέλη του Εργαστηρίου να γίνουν ερευνήτριες και να γνωρίσουν –όσο ήταν εφικτό– εμβληματικές μορφές της μικρασιατικής μουσικής. Αυτή η βιωματική μάθηση μοιραία έφερε σε επαφή τις μαθήτριες με τις προεκτάσεις, τις επιρροές και τις ανακλάσεις του ρεμπέτικου στα σύγχρονα μουσικά ρεύματα, όπως η ραπ, μέσα από νέα και δημιουργικά μουσικά σχήματα. Την ευθύνη του Εργαστηρίου 5, όπως και την επιμέλεια των κειμένων, είχαν οι φιλόλογοι Γιώργος Αντωνόπουλος, Βίκτωρ Βαβαρούτσος και Γιώτα Μυτακίδου.

Οι μουσικές ρίζες του ρεμπέτικου

Στέλλα Σερεμέτα

Οι μουσικές ρίζες του ρεμπέτικου τραγουδιού ανάγονται στη μουσική παράδοση της Ανατολής και ιδιαίτερα της Κωνσταντινούπολης. Η Κωνσταντινούπολη ήταν ένα εμπορικό σταυροδρόμι, μια πόλη με ανθηρή οικονομία και παράλληλα ένα μωσαϊκό εθνοτήτων, που καθεμιά έφερε τα δικά της πολιτιστικά χαρακτηριστικά και τη δική της μουσική παράδοση. Αποτέλεσε λοιπόν το πρώτο πολιτιστικό μουσικό χωνευτήρι, στο οποίο ζυμώθηκαν οι μουσικές, τα τραγούδια και οι χοροί των λαών της Ανατολής και όχι μόνο.

Σταδιακά και παράλληλα με την Κωνσταντινούπολη αναδύεται ένα άλλο σημαντικό εμπορικό και πολιτιστικό κέντρο, εκείνο της Σμύρνης. Η Σμύρνη είναι ένα σταυροδρόμι μεταξύ Ανατολής και Δύσης, όπου συναντιούνται τα αμέτρητα μεταναστευτικά ρεύματα του ελληνισμού και άλλων εθνών. Εκεί δημιουργήθηκαν μουσικά συγκροτήματα που παρουσιάζουν τον ίδιο πολυεθνικό χαρακτήρα όπως στην Πόλη.

Στα ρεμπέτικα τραγούδια κυριαρχεί ο χειμώνας και το κρύο. Ο άνθρωπος αναζητά τη ζεστασιά στην ψυχή και όχι στο εξωτερικό περιβάλλον. Για τον ρεμπέτη η μόρφωση αποτελεί απαξία, όχι όμως και η γνώση. Η μόρφωσή του είναι ελάχιστη. Το πολύ να ξέρει να γράφει και να διαβάζει. Ο ρεμπέτης μαθαίνει μέσα από τις εμπειρίες και τις δυσκολίες της ζωής. Αυτό είναι το δικό του «σχολείο». Τις περισσότερες φορές είναι περιπλανώμενος έξω από το σπίτι· στους δρόμους, στα καφενεία, στο λιμάνι, στη λεγόμενη «πιάσα». Ο ρεμπέτης, όταν αλτσει, στην ουσία ψάχνει την ταυτότητά του και την ανάγκη του για ελευθερία. Η περιπλάνηση σημαίνει ζωή. Μοναδική του συντροφιά σ' αυτή την κίνηση είναι το μπουζούκι και το κομπολόι του, όπως δηλώνουν γνωστά ρεμπέτικα τραγούδια («Εγώ μάγκας φαινόμουν» του Μιχάλη Γενίτσαρη, «Αλάνης μάνας γιος» του Παναγιώτη Τούντα, «Τράβα βρε μάγκα και αλάνι» του Κώστα Σκαρβέλη).

Η γυναίκα στα ρεμπέτικα τραγούδια

Στέλλα Σερεμέτα

Ο ρεμπέτικος λόγος είναι κυρίως ανδρικός, ωστόσο δομείται κατά ένα μεγάλο μέρος στη γυναικεία παρουσία. Ο ρεμπέτης τρέφει βαθιά αισθήματα για τη μάνα του, που αποτελεί το μοναδικό καταφύγιο και τη μοναδική παρηγοριά του αδικημένου, συμπάσχει μαζί του και του συγχωρεί την άστατη ζωή του. Στα ρεμπέτικα τραγούδια ακούμε διάφορους χαρακτηρισμούς για τη γυναίκα, όπως: μπολσεβίκα, σκανταλιέρα, αλάνισσα, μόρτισσα, μοντέρνα, τσακπίνα, που υποδηλώνουν τη θέση της γυναίκας μέσα στην κοινωνία. Τέτοιους χαρακτηρισμούς θα βρούμε σε πολλά ρεμπέτικα τραγούδια («Προσφυγούλα» και «Αρχοντογιός» του Παναγιώτη Τούντα, «Μαύρα μάτια μαύρα φρύδια», «Φραγκοσυριανή», «Τα ματόκλαδά σου λάμπουν» και «Τα ζηλιάρικά σου μάτια» του Μάρκου Βαμβακάρη).

Ρόζα Εσκενάζυ, η «Βασίλισσα» του ρεμπέτικου

Δανάν Καμπερίδη

Η Ρόζα Εσκενάζυ είναι μία από τις πιο γνωστές τραγουδίστριες του ρεμπέτικου τραγουδιού και της παραδοσιακής ελληνικής μουσικής. Στην Κωνσταντινούπολη, όπου γεννήθηκε, τη γνώριζαν ως Σάρα Σκιναζί και ήταν το μικρότερο μέλος μια εβραϊκής σεφαραδίτικης φτωχής οικογένειας. Στις αρχές του 1900 η οικογένεια μετακόμισε και εγκαταστάθηκε στη Θεσσαλονίκη, η οποία ήταν τότε υπό Οθωμανική κυριαρχία. Εκεί η Ρόζα έλαβε κάποια μαθήματα από μία νεαρή κοπέλα έμπιστη στην οικογένεια και αυτά αποτέλεσαν τη μόνη τυπική εκπαίδευσή της. Λίγα χρόνια αργότερα η Ρόζα, τα αδέρφια της και η μητέρα της έζησαν για λίγο στην Κομοτηνή, η οποία είχε μεγάλο αριθμό Τούρκων κατοίκων. Η περίοδος που έζησε στην Κομοτηνή διαδραμάτισε καθοριστικό ρόλο στη ζωή της αλλά και στην καριέρα της ως τραγουδίστριας, καθώς κάποιοι Τούρκοι την άκουσαν να τραγουδά, εντυπωσιάστηκαν και της ζήτησαν να τραγουδάει στο κέντρο της πόλης. Αν και η μητέρα της δε χάρηκε με αυτή την πρόταση, η ίδια τότε κατάλαβε για πρώτη φορά πως το όνειρό της είναι να ασχοληθεί με τον χώρο της μουσικής.

Η Σάρα δεν επρόκειτο να πραγματοποιήσει το όνειρό της, παρά μόνο μετά την επιστροφή της στη Θεσσαλονίκη. Την εποχή αυτή η οικογένειά της έμενε σ' ένα νοικιασμένο διαμέρισμα κοντά στο θέατρο «Grand Hotel». Εκεί ήταν που ξεκίνησε τελικά την καριέρα της ως χορεύτρια. Η καλλιτέχνιδα υιοθέτησε το όνομα «Ρόζα» το 1913 και με αυτό έγινε γνωστή. Μετά τον θάνατο του συζύγου της και την παράδοση του παιδιού τους σε οικοτροφείο, ώστε να συνεχίσει τη καριέρα της στον χώρο της μουσικής, η Ρόζα μετακόμισε στην Αθήνα με σκοπό να κάνει τα όνειρά της πραγματικότητα. Εκεί ήταν που την ανακάλυψε για πρώτη φορά ο Παναγιώτης Τούντας στα τέλη του 1920. Ο Τούντας κατάλαβε αμέσως το ταλέντο της και τη σύστησε στον Βασίλη Τουμπακάρη της εταιρείας Columbia Records. Οι δύο πρώτες ηχογραφήσεις της Ρόζας για τη Columbia (το «Μαντίλι Καλαματιανό» και το «Κόφτηνε Ελένη την Ελιά») σηματοδότησαν την αρχή μιας μεγάλης πορείας στη δισκογραφία, η οποία θα συνεχιζόταν σχεδόν χωρίς διακοπή μέχρι τη δεκαετία του 1960.

Έως τα μέσα της δεκαετίας του 1930 η Ρόζα είχε ηχογραφήσει σχεδόν τριακόσια τραγούδια στην εταιρεία, ενώ είχε γίνει πια μια από τις δημοφιλέστερες τραγουδίστριες της λαϊκής μουσικής. Ωστόσο, η σημαντικότερη συνεισφορά της στην τοπική μουσική σκηνή αφορούσε τις ηχογραφήσεις ρεμπέτικων τραγουδιών και, πιο συγκεκριμένα, της σμυρναϊκής σχολής του ρεμπέτικου τραγουδιού. Κατείχε ξεχωριστή θέση στη δημοτικότητα της μουσικής αυτής μέσα στη λαϊκή κουλτούρα της χώρας κι ακόμη και σήμερα η ιδιαίτερη φωνή της ταυτίζεται με το μουσικό αυτό είδος. Η Ρόζα άρχισε επίσης να εμφανίζεται στο κέντρο «Ταύγετος» στην Αθήνα. Καθώς εξελισσόταν η καριέρα της, η Ρόζα υπέγραψε αποκλειστικό συμβόλαιο με την Columbia Records το 1931 ή 1932. Σύμφωνα με τους όρους του συμβολαίου, έπρεπε να γραμμοφωνεί σαράντα τραγούδια τον χρόνο και να λαμβάνει 5% για καθένα δίσκο που πουλιόταν. Την εποχή εκείνη, ήταν η μοναδική τραγουδίστρια που είχε συνάψει συμφωνία για ποσοστά με μια δισκογραφική εταιρεία.

Η καριέρα της δεν άργησε να απλωθεί πέρα από τα σύνορα της Ελλάδας. Ταξίδεψε στην Αίγυπτο, την Αλβανία και τη Σερβία, μέρη στα οποία την υποδέχθηκαν με ιδιαίτερη θερμότητα και χαρά, όχι μόνο οι τοπικές ελληνικές κοινότητες αλλά και οι τουρκικές. Αξίζει να σημειωθεί πως η Ρόζα Εσκενάζυ υπήρξε η πρώτη γυναίκα στην Ελλάδα που τραγούδησε σε πάλκο. Άψογη ερμηνεύτρια, με ύφος, τεχνική και πάθος, αποτέλεσε σημείο αναφοράς και πρότυπο όλων των μετέπειτα τραγουδιστριών. Τραγική σύμπτωση, το ρεμπέτικο του τεκέ, που τόσο ιδανικά υπηρέτησε, έμελλε να σβήσει με αφορμή ένα δικό της τραγούδι: Το «Πρέζα όταν πιείς» στάθηκε η αφορμή για την επιβολή της μεταξικής λογοκρισίας, που άνοιξε τον δρόμο στη σχολή Τσιτσάνη, θέτοντας στο περιθώριο τους ρεμπέτες του μεσοπολέμου.

Τα τελευταία χρόνια της ζωής της τα πέρασε με γαλήνη και συγκίνηση, καθώς αναγνώρισε την πραγματοποίηση όλων των ονείρων και των στόχων της. Η ίδια απεβίωσε στις 2 Δεκεμβρίου του 1980 και το 2008 το πολιτιστικό σωματείο του χωριού Στομίου στη Κοζάνη συγκέντρωσε χρήματα και πρόσθεσε μια επιτύμβια στήλη στον τάφο της, που έγραφε «Ρόζα Εσκενάζυ, Καλλιτέχνης». Αν και η ίδια δεν είναι πια στη ζωή, τα τραγούδια της ακούγονται και λατρεύονται ακόμα και σήμερα.

Μπαγλαμαδοπαίχτης, 2002, Λάδι σε ξύλο, 110X92 εκ.

Μάρκος Βαμβακάρης, ο «Πατριάρχης» του ρεμπέτικου

Χριστίνα Πατέλη

Ο Μάρκος Βαμβακάρης ήταν Έλληνας τραγουδιστής, συνθέτης, στιχουργός και οργανοπαίκτης, ένας ιδιαίτερα σημαντικός μουσικός του ρεμπέτικου τραγουδιού. Θεωρείται ο «Πατριάρχης» του ρεμπέτικου, λόγω της μεγάλης επιτυχίας που είχαν τα δισκογραφημένα τραγούδια του. Ο Βαμβακάρης γεννήθηκε στις 10 Μαΐου 1905 στην Άνω Χώρα της Σύρου από οικογένεια Καθολικών και ποτέ δεν εγκατάλειψε ουσιαστικά τον τόπο του. Οι κάτοικοι του νησιού τον λατρεύουν σα θεό και βλέπουν στο πρόσωπό του έναν λαϊκό ήρωα. Οι γονείς του ήταν φτωχοί αγρότες και ήταν ο πρωτότοκος από έξι αδέρφια. Ο παππούς του έγραφε τραγούδια και ο πατέρας του έπαιζε ζαμπούνα, ενώ από μικρή ηλικία ο μικρός Μάρκος συνόδευε τον τελευταίο παίζοντας τουμπί σε πανηγύρια. Όμως λόγω της κακής οικονομικής κατάστασης που βρισκόταν η οικογένειά του, ο Μάρκος αναγκάστηκε να αφήσει το σχολείο και να εργαστεί ως λούστρος, εφημεριδοπώλης, εργάτης σε κλωστήρια και βοηθός σε οπωροπωλεία.

Το 1920 έφυγε από τη Σύρο σε μόλις ηλικία δεκαπέντε ετών και πήγε στον Πειραιά. Όταν έγινε δεκαοκτώ ετών, έκανε τον πρώτο του γάμο. Παντρεύτηκε την Ελένη Μαυρουδή. Εκείνη την εποχή άκουσε κατά τύχη τον Νίκο Αϊβαλιώτη να παίζει μπουζούκι, γεγονός που τον συνεπήρε και άλλαξε τη ζωή του. Έτσι άρχισε να μαθαίνει μπουζούκι και να γράφει τα πρώτα του τραγούδια. Η επιτυχία δεν άργησε να έρθει. Το 1933 ο Μάρκος φωνογράφησε το πρώτο εμπορικά επιτυχημένο τραγούδι με μπουζούκι στην Ελλάδα, το «Καραντουζένι», ερμηνεύοντάς το ο ίδιος παρ' όλες τις επιφυλάξεις που είχε για την ποιότητα της φωνής του. Η επιτυχία αυτής της ηχογράφησης σημάδεψε την ιστορία της ελληνικής δισκογραφίας, αφού τότε ξεκίνησαν πολλοί μεγάλοι συνθέτες του ρεμπέτικου (όπως ο Κώστας Σκαρβέλης, ο Σπύρος Περιστέρης και ο Παναγιώτης Τούντας) να κάνουν ηχογραφήσεις συνοδεία λαϊκής ορχήστρας με μπουζούκια. Ακολούθησαν πολλές επιτυχίες για τον Μάρκο.

Η περίοδος λίγο πριν τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο είναι ίσως η πιο παραγωγική του. Μεταξύ άλλων το 1935 έγραψε και φωνογράφησε τη «Φραγκοσυριανή». Ο γάμος του με την Ελένη δεν διήρκεσε πολύ, με το διαζύγιο να μην αργεί να εκδοθεί. Κατά την περίοδο του Μεταξά, ο Μάρκος αναδείχτηκε πολύ ως καλλιτέχνης. Για την ακρίβεια ήταν τόσο δημοφιλής, που στη μια από τις τρεις φορές που επισκέφτηκε τη Θεσσαλονίκη και έδωσε συναυλία, συγκεντρώθηκε 50.000 κόσμος για να τον ακούσει στην πλατεία του Λευκού Πύργου. Παντρεύτηκε το 1942 για δεύτερη φορά την Ευαγγελία Βεργίου, με την οποία απέκτησε πέντε παιδιά.

Μετά τον πόλεμο, ο Μάρκος Βαμβακάρης άρχισε να βγάζει ξανά δίσκους σε διάφορες εταιρείες και όλοι γίνονταν ανάρπαστοι. Το 1954 αρρώστησε με βαριά αρθρίτιδα και σταμάτησε να παίζει. Όταν θέλησε να επιστρέψει στο πάλκο, όλοι τον είχαν ξεχάσει. Η ελληνική μουσική βιομηχανία τον θεωρούσε ξεπερασμένο και δεν τον έπαιρνε κανένας σε κάποιο μαγαζί.

Η κατάσταση άλλαξε δραματικά το 1960, όταν –έπειτα από πρωτοβουλία του Βασίλη Τσιτσάνη– κυκλοφορούν από την Columbia παλιά και καινούργια τραγούδια του Βαμβακάρη, τραγουδισμένα από τον ίδιο και από καλλιτέχνες όπως ο Γρηγόρης Μπιθικώσης, η Καίτη Γκρέι, η Άντζελα Γκερέκα και ο Στράτος Διονυσίου. Το εγχείρημα σημείωσε τεράστια επιτυχία και ο Μάρκος είχε την ευκαιρία να ξαναδουλέψει στα λαϊκά πάλκα αλλά και να δώσει συναυλίες σε πρωτόγνωρους για τους ρεμπέτες χώρους. Το 1966 έκανε την εμφάνισή του σε μπουάτ στην Πλάκα, ενώ ακολούθησε η συναυλία στο θέατρο «Κεντρικόν» τον χειμώνα της ίδιας χρονιάς και στη συνέχεια πολλές εμφανίσεις στην Αθήνα και σε άλλες πόλεις της Ελλάδας. Στις 8 Φεβρουαρίου του 1972 σε ηλικία 67 ετών, στο διαμέρισμα όπου κατοικούσε στη Νίκαια, ο Μάρκος Βαμβακάρης πέρασε στην ιστορία, αφήνοντας μια τεράστια παρακαταθήκη. Μέχρι και σήμερα τα τραγούδια του Μάρκου τραγουδιούνται, δασκευάζονται και παραδίδονται στους νεότερους.

Μπουζουξής στο πάλκο, 2002, Ακρυλικό σε ξύλο, 110X93 εκ.

30102

Σωτηρία Μπέλλου, η τελευταία ρεμπέτισσα

Αγγελική Ζαχαριάδου, Στέλλα Σερεμέτα

Η αθυρόστομη, ιδιόρρυθμη, σπουδαία Σωτηρία Μπέλλου γεννήθηκε στις 22 Αυγούστου του 1921 σε ένα χωριό της Χαλκίδας και μεγάλωσε μέχρι τα έξι της χρόνια με τη γιαγιά και τον ιερέα παππού της. Οι γονείς της είχαν μπακάλικο και, επειδή δούλευαν πολλές ώρες, ανέθεσαν την ανατροφή της στους παππούδες. Ως παιδί περνούσε πολλές ώρες στην εκκλησία όπου έψελνε. Η ιδέα να γίνει τραγουδίστρια της γεννήθηκε όταν –μαθήτρια ακόμη– είδε στον κινηματογράφο την ταινία «Προσφυγοπούλα» με τη Σοφία Βέμπο. Οι γονείς της αντέδρασαν.

Παντρεύτηκε σε πολύ νεαρή ηλικία, το 1938, με έναν μέθυσο κακοποιοτικό άντρα και ο έγγαμος βίος της ήταν ένα μαρτύριο. Ο άντρας της ξενυχτούσε, έπινε και τη χτυπούσε. Κατά τη διάρκεια ενός καβγά, του έριξε βιτριόλι με αποτέλεσμα να συλληφθεί και να μείνει στη φυλακή για έξι μήνες. Είχε ήδη στιγματιστεί.

Γρήγορα οργανώθηκε στην Αντίσταση. Κατά την αντιστασιακή της δράση μετέφερε μηνύματα σε κρησφύγετα και συμμετείχε στην οργάνωση συσσιτίων και καλλιτεχνικών εκδηλώσεων. Τη συνέλαβαν το 1943, μετά από προδοσία, και τη μετέφεραν στα διαβόητα κρατητήρια της οδού Μέρλιν (Αρχηγείο της Γκεστάπο στην Αθήνα), όπου τη βασάνισαν για πολλές μέρες. Συμμετείχε ενεργά στην Εθνική Αντίσταση με το Ε.Α.Μ. και έλαβε μέρος στη Μάχη της Αθήνας, τον Δεκέμβριο του 1944, όπου τραυματίστηκε και στη συνέχεια φυλακίστηκε.

Όταν βγήκε από τη φυλακή γνώρισε τον Βασίλη Τσιτσάνη και αρχίσαν να συνεργάζονται σε πολλά και σημαντικά τραγούδια. Μπήκαν στο στούντιο και ηχογράφησαν μια σειρά τραγουδιών που έγιναν μεγάλες επιτυχίες, όπως τη «Συννεφιασμένη Κυριακή», «Τα καβουράκια», το «Όταν πίνεις στην ταβέρνα» και το «Κάνε λιγάκι υπομονή». Η Μπέλλου είχε αρχίσει να αποκτά φανατικό κοινό αλλά και εχθρούς. Το 1948 μια ομάδα φανατικών ακροδεξιών εισήλθε στο χώρο όπου τραγουδούσε και την ξυλοκόπησε.

Αργότερα συνεργάστηκε και με αρκετούς άλλους συνθέτες, μεταξύ των οποίων ο Γιάννης Παπαϊωάννου και ο Απόστολος Καλδάρας. Σύντομα αναγνωρίστηκε ως μία από τις καλύτερες ερμηνεύτριες στα ρεμπέτικα. Η καριέρα της γνώρισε κάμψη στις αρχές της δεκαετίας του 1960. Όμως τη δεκαετία του 1970 επανήλθε στο προσκήνιο μέσα από συνεργασίες με έντεχνους συνθέτες όπως ο Διονύσης Σαββόπουλος, ο Ηλίας Ανδριόπουλος και ο Δήμος Μούτσης. Συνέχισε να συνεργάζεται με τους σημαντικότερους Έλληνες συνθέτες της λαϊκής και της ρεμπέτικης μουσικής μέχρι το 1980.

Τον Μάρτιο του 1993 διαγνώστηκε με καρκίνο του φάρυγγα και απεβίωσε στις 27 Αυγούστου του 1997. Αντιμετώπιζε προβλήματα εθισμού με το αλκοόλ αλλά και με τον τζόγο. Πέθανε αφήνοντας πίσω τον θρύλο μιας μεγάλης ρεμπέτισσας που σφράγισε το ελληνικό τραγούδι.

Συνέντευξη με τον Θωμά Κοροβίνη:

«Όλα επιτρέπονται· ο αυτοξεχασμός όχι!

Αυτός ο δρόμος της έρευνας είναι η προσωπική μας ταυτότητα, η ιδιοπροσωπία.»

Αγγελική Ζαχαριάδου, Δανάη Καμπερίδη, Δανάη Νανούση, Δήμητρα Παναγιωτίδου, Ιουλία Παπαδοπούλου, Χριστίνα Πατέλη, Νεφέλη Πραλακίδη, Στέλλα Σερεμέτα

Την Τετάρτη 8 Μαρτίου 2023 στο πλαίσιο προετοιμασίας του 5ου Εργαστηρίου με τίτλο «Χτίζουμε μουσικές γέφυρες και "σπάμε κούπες"» για το 9ο Παναρσακειακό Μαθητικό Συνέδριο με θέμα «Μνήμη Μικρασιατικού Πολιτισμού», είχαμε τη χαρά να φιλοξενήσουμε τον Θωμά Κοροβίνη, συγγραφέα με πληθωρική παρουσία στα γράμματα, συνθέτη, στιχουργό και ερμηνευτή λαϊκών τραγουδιών.

Η συνέντευξη, χάρη στον προσκεκλημένο μας, πήρε μια συναρπαστική τροπή, καθώς με τη βοήθειά του ταξιδέψαμε στις γειτονιές της Πόλης, στα στενά της Σμύρνης αλλά και στα σοκάκια του Πειραιά, μέρη όπου γεννήθηκε και αναπτύχθηκε το ρεμπέτικο τραγούδι. Ο Θωμάς Κοροβίνης με τον μοναδικό τρόπο των παραμυθάδων, την ευρυμάθεια και τη βιωματική σχέση και γνώση για τη ρεμπέτικη μουσική, μας μετέφερε σε έναν κόσμο αλλιώτικο, σε μέρη όπου οι «ταπεινοί και καταφρονεμένοι» άνθρωποι του περιθωρίου γέννησαν μουσικές και στίχους, υμνολογώντας τον ατομικό αλλά και τον συλλογικό πόνο, τον έρωτα, την απώλεια και τα ανθρώπινα πάθη.

Την επιμέλεια της συνέντευξης είχαν οι καθηγητές του Εργαστηρίου, φιλόλογοι και οι τρεις, Γιώργος Αντωνόπουλος, Βίκτωρ Βαβαρούτσος και Γιώτα Μυτακίδου.

Χριστίνα Πατέλη: Γνωρίζουμε ότι έχετε ασχοληθεί εντατικά και αφοσιωμένα με την Ανατολή και τον τουρκικό λαϊκό πολιτισμό. Τι σας έκανε να ασχοληθείτε με τον πολιτισμό αυτόν;

Θωμάς Κοροβίνης: Αυτό που με έκανε να ασχοληθώ με την Ανατολή και τον τουρκικό λαϊκό πολιτισμό είναι το «αίμα» μου. Κατάγομαι από την Ανατολή, τη Μικρασία, και είμαι πρόσφυγας δεύτερης γενιάς. Το χαρακτηριστικό αυτό με καλούσε να επισκεφθώ, να γνωρίσω και να ασχοληθώ με τη Μικρασία και γενικότερα τον τουρκικό πολιτισμό. Όταν ήμουν νεαρός, βρέθηκα στο Αφιόν Καραχισάρ, μία πόλη στην Ανατολή, και ανέβηκα έναν λόφο γνωστό στην περιοχή εκεί. Στην κορυφή του συνάντησα κάποιους Τούρκους και με ρώτησαν: «Τι ψάχνει ένας Έλληνας στην Τουρκία;». Κι εγώ τους απάντησα: «Ήρθα να πατήσω το χώμα που γεννήθηκαν οι παπούδες μου.». Η καταγωγή, βέβαια, δεν είναι πάντα το εισιτήριο για το ταξίδι της ανακάλυψης της Ανατολής, αλλά στη δικιά μου περίπτωση ήταν.

Η Ανατολή για μένα είναι ένας ακαταμάχητος πόλος έλξης, βρίσκεται μέσα μου, είναι η μοίρα μου και γι’ αυτό θεωρώ πως θα ήταν αδιανόητο να μην ασχοληθώ με αυτήν. Ένα διάστημα της ζωής μου έζησα στην Κωνσταντινούπολη, εργάστηκα ως φιλόλογος στο Ζάππειο Παρθεναγωγείο, και εκεί έμαθα την τουρκική γλώσσα. Κατά τη διάρκεια αυτού του χρονικού διαστήματος ήρθα πιο κοντά με τον ανατολίτικο πολιτισμό. Βλέπω, μάλιστα, τη σχέση της Ελλάδας και της Τουρκίας σαν ένα «μοιραίο αρραβώνα», καθώς –παρόλο που οι Έλληνες είμαστε ιστορικά αδικημένοι από την Τουρκία, λόγω του ότι ήμασταν πολλά χρόνια υπό τον Οθωμανικό ζυγό– πρέπει να παραδεχτούμε πως ένα κομμάτι της ελληνικής ταυτότητας πηγάζει από την Ανατολή.

Η Κωνσταντινούπολη ήταν η «Βασιλίδα» των πόλεων, όπου ζυμωνόταν το χαρμάνι όλων των πολιτισμών της εποχής. Η Πόλη θεωρείται ο «ομφαλός της Γης» και είναι μία από τις σημαντικότερες πόλεις της παγκόσμιας ιστορίας, καθώς αποτελεί «μήτρα» του πνευματικού Ελληνικού πολιτισμού αλλά και «κοσμόπολη»· εκεί, δηλαδή, που γίνονταν σμίξεις πολιτισμών και ανταλλαγές. Γι’ αυτό και ο πόθος του Μωάμεθ να την κατακτήσει, ήταν τόσο ισχυρός. Όλα ξεκινούν από εκεί. Το ίδιο συνέβαινε και στη Σμύρνη –αναλογικά και στη Θεσσαλονίκη, στην Αλεξάνδρεια και στη Μασσαλία– η οποία είχε αστικό Ευρωπαϊκό πολιτισμό και εκεί ζυμώθηκε το ρεμπέτικο τραγούδι μέσα από τις συναντήσεις και συνομιλίες πολλών λαών και διαφορετικών και πολιτισμών. Η Σμύρνη τότε ήταν μια πολιτεία ολόκληρη: Εβραίοι και Τούρκοι, Έλληνες κι Εγγλέζοι, Λεβαντίνοι και Ρουμάνοι, πλούσιοι και φτωχοί. Όλοι αυτοί οι παράγοντες διαμορφώνουν το ρεμπέτικο τραγούδι. Όταν έρχεται η προσφυγιά λοιπόν, τα φέρνει όλα αυτά μαζί της.

Δανάη Καμπερίδη: Το ρεμπέτικο τραγούδι γνώρισε καθολική αποδοχή από την ελληνική κοινωνία;
Θωμάς Κοροβίνης: Επί Μεταξά διώχθηκε και λογοκρίθηκε. Υπάρχει, μάλιστα, η περίπτωση ενός ρεμπέτη, του Παπαϊωάννου, που τον συνέλαβαν και τον οδήγησαν στο δικαστήριο, γιατί έπαιζε ρεμπέτικα τραγούδια σε «κακόφημα» μαγαζιά. Στο δικαστήριο λοιπόν ο Πρόεδρος τον ρώτησε «γιατί παίζουν τέτοιου είδους τραγούδια, κλέβουν, ρημάζουν και πίνουν όλη την ώρα;». Ο Παπαϊωάννου απάντησε ότι πρέπει να ζήσουν, αυτό ξέρουν και δεν γνωρίζουν κάποια άλλη δουλειά. Στην προτροπή του Προέδρου να παίξει ένα τραγούδι, για να το ακούσουν, ο Παπαϊωάννου έπαιξε κάτι λυπητερό και, όταν ο Πρόεδρος τον ρώτησε «γιατί δεν παίζουν χαρούμενα;», ο ρεμπέτης απάντησε: «Γιατί έτσι είναι η ψυχή του Έλληνα· είμαστε βασανισμένος λαός, πώς θα παίξουμε χαρούμενα...;».

Στην πόλη μας αστυνομικός διευθυντής ήταν ο Μουσχουντής, ένας σκληρός άνθρωπος, διώκτης των κομμουνιστών. Εάν άκουγε ότι είσαι κομμουνιστής, θα έπαιρνε μια σουβλά και θα σε σουβλιζε! Αλλά, παράλληλα, προστάτευε τους ρεμπέτες και τους συνεργάτες τους. Ήταν ένα παράδοξο φαινόμενο... Δεν ήταν άγριος, απλά ήταν ένα «μυστήριο τρένο». Πάντρεψε και τον Τσιτσάνη. Ήρθε, λοιπόν, ο Βαμβακάρης εδώ στον παλιό Βαρδάρη, που είχε διάφορους τεκέδες, και παιζανε. Τους προστάτευε και βρήκαν καταφύγιο στη Θεσσαλονίκη. Έκτοτε έγινε η «αγία Θεσσαλονίκη» –η «αγία» του ρεμπέτικου δηλαδή– καθώς εδώ βρήκαν οι ρεμπέτες καταφύγιο και μπορούσαν να επιβιώσουν και να έχουν μεροκάματο.

Μετά ήρθανε όλοι: ο Απόστολος Καλδάρας και πολλοί άλλοι. «Νύχτωσε χωρίς φεγγάρι, το σκοτάδι είναι βαθύ κι όμως ένα παλικάρι δεν μπορεί να κοιμηθεί. Πόρτα ανοίγει, πόρτα κλείνει με βαρύ αναστεναγμό...», έτσι δεν έλεγε το τραγούδι; Έπεσε λογοκρισία. Δεν έπρεπε να δείχνει ότι ένα παλικάρι είναι φυλακισμένο στο Γεντί Κουλέ για λόγους πολιτικούς. Ωστόσο, μπόρεσαν οι άνθρωποι και κατάφεραν και έζησαν εδώ, στη Θεσσαλονίκη, που έγινε η «ανάδοχος του ρεμπέτικου». Λίγο μετά την Κατοχή γράφτηκε και η «Συννεφιασμένη Κυριακή», του νεαρού τότε Τσιτσάνη που ήταν μια πολύ ιδιοφυής περίπτωση καλλιτέχνη. Υπήρξε ασυναγώνιστα ιδιοφυής, διότι έδωσε άρτια και αξιοζήλευτα τραγούδια σε ηλικία 16 και 17 χρόνων.

Στέλλα Σερεμέτα: Θα μας πείτε τι σημαίνει ρεμπέτικο;

Θωμάς Κοροβίνης: Η λέξη «Ρεμπέτ» στα Τουρκικά σημαίνει ο ατίθασος, ο εκτός νόμου. Στα Ιταλικά «Ρέμπελος» είναι εκείνος που ανήκει σε ένοπλο αντάρτικο σώμα. «Ρεμπελιό» στη δική μας παράδοση σημαίνει επανάσταση. Το ρεμπέτικο τραγούδι έχει μία εσωτερικότητα μοναδική. Εκφράζει τις πιο βαθιές καταστάσεις της ανθρωπίνης ψυχής. Είναι τραγούδι παραπονιαρικό, συμπυκνωμένο και εκφράζει τα πιο αγνά, απλά συναισθήματα των ανθρώπων. Ο ρεμπέτης βιώνει την καθημερινότητα του πολύ έντονα. Η ζωή του αρχίζει και τελειώνει σε μια μέρα. Δεν προγραμματίζει, δε σχεδιάζει την επόμενη. Ο χρόνος για τον ρεμπέτη δεν είναι χρήμα. Η αίσθηση του χρόνου έχει να κάνει με το κομπολόι, αγαπημένο σύμβολο των ρεμπέτικων τραγουδιών. Σε αντίθεση με τον χρόνο των δημοτικών τραγουδιών, τα οποία είναι προγενέστερα και παράλληλα των ρεμπέτικων τραγουδιών και στα οποία οι άνθρωποι καίρονται το φως του ήλιου, ο ρεμπέτης ζει τη νύχτα. Το ρεμπέτικο είναι αναπόσπαστο κομμάτι του πολιτιστικού μας παρελθόντος.

Δήμητρα Παναγιωτίδου: Πρέπει να πω ότι έχετε απαντήσει σε πολλές ερωτήσεις από αυτές που δεν προλάβαμε να σας κάνουμε. Τι χάρισμα είναι αυτό; Συνεχίζουμε λοιπόν: Με ποια άλλα είδη μουσικής επικοινωνεί το ρεμπέτικο;

Θωμάς Κοροβίνης: Δεν είμαι σε θέση να απαντήσω με ευκρίνεια και απόλυτη σιγουριά... Θα προσπαθήσω να κάνω περισσότερο εμπειρικά.

Νεφέλη Πραλακίδου: Να κάνω λίγο πιο συγκεκριμένη την ερώτηση; Βλέπουμε από τη μουσική ραπ, ας πούμε, να ξεπηδούν νεανικά συγκροτήματα που, παίζοντας μεν ραπ κάνουν και μίξεις με γνωστά ρεμπέτικα τραγούδια ή δημιουργούν ρεμπέτικα τραγούδια πάνω σε σύγχρονους ρυθμούς και ακούσματα. Τι λέτε για όλα αυτά και πώς εξηγείτε το γεγονός ότι ακόμα και σήμερα αγγίζει η ρεμπέτικη μουσική τους νέους;

Θωμάς Κοροβίνης: Θα προσπαθήσω να δώσω μια εξήγηση γιατί γίνεται αυτό. Το ρεμπέτικο, με την αναβίωσή του μετά τη δικτατορία και τη μεταπολίτευση στη συνέχεια, έγινε κτήμα της νεολαίας. Το έμαθαν και οι μεγαλύτεροι, που μέχρι τότε το σνόμπαραν καθώς δεν το γνώριζαν, κι έτσι έγινε ένα κομμάτι της ζωής μας. Ο λόγος που αγαπήθηκε τόσο πολύ και ασκεί διαρκή και ακαταμάχητη έλξη στους νέους ανθρώπους, είναι γιατί με την αυθεντικότητα της μουσικής και της στιχοποιίας του πραγματεύεται θέματα που είναι αθάνατα και διαχρονικά. Δεν το βρίσκουμε πια εύκολα αυτό το πράγμα... Είναι σπάνιο για έναν νέο άνθρωπο σήμερα που ψάχνει τη μουσική, να ακούσει μια τραγουδίστρια ή ένα τραγουδιστή ρεμπέτη.

Το ρεμπέτικο είναι κάτι το ατόφιο. Δεν έχει τίποτα το πλαστό ή το... μαϊμουδίστικο. Ο ρεμπέτης τραγουδούσε για να επιβιώσει και για να βγάλει τον «νταλγκά» του, το μεράκι του. Δεν ήταν αυτό το σημερινό σόου (show), όπου το βάρος πέφτει στην εξωτερική εμφάνιση και στην επίδειξη. Και ο ρεμπέτης, βέβαια, ντυνόταν ωραία· σεβόταν την πελατεία. Ο Γιώργος ο Μητσάκης, για παράδειγμα, ανέβαινε στο πάλκο και ντυνόταν κομψά, ωραία· ήταν καθαρός, με κόντρα ξύρισμα κάθε μέρα.

Υπάρχει ένα βιβλίο, εξαντλημένο πια, του Στάθη Δαμιανάκου με τον τίτλο «Κοινωνιολογία του Ρεμπέτικου». Εκεί λοιπόν ο Στάθης Δαμιανάκος μελετά το φαινόμενο του λεγόμενου «συγκρητισμού». Εξετάζει σε παραλληλισμό τους μαύρους του Χάρλεμ και τους τεκέδες του Πειραιά, κοιτάζει την εποχή που άκμασαν τα είδη αυτά (δηλαδή η μαύρη τζαζ των Αφροαμερικανών και το δικό μας ρεμπέτικο), τι συγκλίνοντα στοιχεία έχουν και πού ταιριάζουν. Είναι κραυγή απελπισίας, διαμαρτυρίας ή ανάγκη έκφρασης των ανθρωπίνων παθών; Δεν είναι εύκολο, βέβαια, να απαντηθούν αυτά τα ερωτήματα, αλλά φωτίζονται κάπως με την έρευνα.

Αν μελετήσει κάποιος το έργο ενός σύγχρονου Έλληνα μουσικού ή τραγουδοποιού (για παράδειγμα του Ορφέα Περίδη ή του Σωκράτη Μάλαμα ή και προγενέστερων), θα διαπιστώσει ότι έχουν πάρει από το ρεμπέτικο πολλά στοιχεία. Σε νεότερους καλλιτέχνες και σε άλλα είδη μουσικής, όπως το ραπ, υπάρχουν και άλλα ζητήματα: στιχουργικά, μελωδικά αλλά και ενορχηστρωτικά (παραδείγματος χάριν, τι όργανο που προσιδιάζει θα βάλει ο καλλιτέχνης στο τραγούδι του). Πάντως, είναι θέμα έρευνας και δεν απαντώνται εύκολα αυτά. Πρέπει κανείς να τα αποδείξει εμπειρισταωμένα, έχοντας μελετήσει πράγματα αλλά και πρόσωπα. Να πραγματοποιήσει μια σειρά από συνεντεύξεις· να βρει, δηλαδή, σύγχρονους νέους που δεν παίζουν ρεμπέτικο τραγούδι –γιατί ρεμπέτικο δεν γράφεται πια, ούτε καν λαϊκό– και να τους ρωτήσει: πώς αισθάνονται, από ποιους καλλιτέχνες του ρεμπέτικου αντλούν την έμπνευσή τους, από πού κατάγονται, με ποιους συγγενεύουν.

Χριστίνα Πατέλη: Οι σύγχρονοι δημιουργοί επηρεάζονται από παλαιότερα είδη μουσικής ή ακολουθούν μια πορεία αυτόνομη;

Θωμάς Κοροβίνης: Μια συμφοιτήριά μου έκανε διδακτορικό για τα στοιχεία που δανείστηκε ο Διονύσης Σαββόπουλος, ώστε να γράψει τα δικά του τραγούδια –πράγμα που το παραδέχτηκε επανειλημμένα και ο ίδιος άλλωστε. Όταν την ρώτησα γιατί διάλεξε το θέμα αυτό για το διδακτορικό της, μου απάντησε πως το διάλεξε γιατί είχε πολύ υλικό να αντλήσει! Θέλω να πω ότι δεν αποτελεί μυστικό η επίδραση πάνω σε κάποιο καλλιτεχνικό δημιούργημα ή η υιοθέτηση μελωδικών και άλλων τεχνοτροπικών στοιχείων σε νεότερες μορφές τραγουδιού ή η εγκόλπωσή τους από τον σύγχρονο δημιουργό και η ωρίμανσή τους μέσα σε ένα τραγούδι. Δεν φτάνει μόνο η έμπνευση. Χρειάζεται βέβαια και η φαντασία, το ταλέντο που έχει κανείς, αλλά εξίσου σημαντικό είναι και το να έχει διαβάσει ποιητές και συγγραφείς, αφού από κάποιους πήρε αυτό που πήρε.

Αυτή η διαδικασία του δανεισμού μπορεί να μην είναι φανερή ούτε σε μένα τον ίδιο, γιατί δεν φαίνεται ότι έχει υποστεί επεξεργασία στον θάλαμο του εργαστηρίου του δημιουργού. Πριν από 30-40 χρόνια περίπου, οι γυναίκες κυρίως, σε χωριά περισσότερο αλλά και σε συνοικίες πόλεων, μιλούσαν ανταλλάσσοντας παροιμίες. Εγώ τώρα, που είμαι ένας σημερινός συγγραφέας, χρησιμοποιώ αρκετά την παροιμία. Ωστόσο, ο μέσος αναγνώστης μου, μεγαλύτερος στην ηλικία από εσάς, δεν καταλαβαίνει τι κάνω. Τι θέλω να πω; Έχει ξεθυμάνει το πράγμα. Η ταυτότητά μας αναλώνεται, χάνεται κάθε μέρα. Έτσι πάει και το τραγούδι. Το ρεμπέτικο στο μέλλον θα αποτελεί «μνημειακό είδος» και θα παίζεται βέβαια, επειδή μιλάει στις καρδιές των ανθρώπων, αλλά δεν θα έχει εξέλιξη.

Στέλλα Σερεμέτα: Το ρεμπέτικο τραγούδι έχει κοινωνική αναφορά;

Θωμάς Κοροβίνης: Νομίζω πως ναι. Δείτε για παράδειγμα αυτό το φρικτό γεγονός, το δυστύχημα των Τεμπών, που μας έχει προκαλέσει τόση απόγνωση μαζί και αγανάκτηση. Κάποιοι άνθρωποι, φωτισμένοι δημιουργοί, κάποιοι που τους πείραξε παραπάνω το γεγονός αυτό, θα έρθει η στιγμή και θα το περάσουν στη δημιουργία τους κι έτσι θα μετασχηματίσουν τα ρεμπέτικα τραγούδια.

Θωμάς Κοροβίνης: Μπορώ να κάνω κι εγώ μια ερώτηση; Εσάς, κορίτσια, σας μίλησαν τα ρεμπέτικα τραγούδια με κάποιον ιδιαίτερο τρόπο;

Αγγελική Ζαχαριάδου: Τα λόγια τους είναι πολύ άμεσα και λιτά, βγαίνουν από τις καρδιές των ανθρώπων και μπορείς, μόνο από τον τόνο της φωνής και τον τρόπο που τραγουδάνε, να καταλάβεις τα συναισθήματα που κυριαρχούν.

Θωμάς Κοροβίνης: Η συγκίνηση που προσφέρουν είναι άμεση...

Χριστίνα Πατέλη: Γενικά εκφράζουν πολλά συναισθήματα. Πρόσφατα επισκεφτήκαμε τον Σύλλογο Λόγιας Εκκλησιαστικής και Παραδοσιακής Μουσικής «Ρωμανός ο Μελωδός» και εκεί μας τραγούδησαν κάποια δημοτικά τραγούδια από τη Σμύρνη. Θυμάμαι ακόμα το τραγούδι «Ένα μικρό καράβι πίσω δεν γύρισε...». Είχα την αίσθηση, ακούγοντάς το, ότι και το ρεμπέτικο αντιλεί τα στοιχεία του από την παράδοση του λαού μας, συνεχίζοντας κατά κάποιο τρόπο την παράδοση του δημοτικού τραγουδιού.

Στέλλα Σερεμέτα: Και μόνο από τη χροιά της φωνής, από τα λόγια και τη μελωδία τους καταλαβαίνουμε ότι συμπεριέλαβαν πολύ πόνο.

Θωμάς Κοροβίνης: Αξίζει, βέβαια, να σκεφτούμε ότι ο πόνος της προσφυγιάς δεν αντανakλά κάποια απώλεια καθολική. Η απώλεια είναι κυρίως προσωπική. Ο δημιουργός, όμως, παίρνει το συναίσθημα και το κάνει γενικό· λέει ας πούμε: «Με πλήγωσες και δεν ξεχνώ που τόσα έχω πάθει» ή «Γεννήθηκα για να πονώ και να τυραννιέμαι».

Χριστίνα Πατέλη: Τι θεωρείτε ότι μπορούμε να αποκομίσουμε εμείς ως μαθήτριες από την ενασχόλησή

μας με το ρεμπέτικο τραγούδι;

Θωμάς Κοροβίνης: Τι να θεωρώ εγώ... Πώς μπορώ να απαντήσω; Είναι σαν να μου λες: «Μπορείς να μου πεις αν μου αρέσει το γιαούρτι;». Νομίζω πως εσείς πρέπει να απαντήσετε σε αυτήν την ερώτηση.

Νεφέλη Πραλακίδη: Εσείς τι κερδίσατε από το ρεμπέτικο;

Θωμάς Κοροβίνης: Δεν έχουμε τίποτα να κερδίσουμε. Εγώ μεγάλωσα τη δεκαετία του '60, μέσα σε ένα καφενείο στην Μηχανιώνα το οποίο είχε γραμμόφωνο. Αυτοί οι άνθρωποι, που τους ακούγαμε μέσα από το γραμμόφωνο, ήταν οι συγγενείς μου. Όπως ήταν για μένα οι γιαγιάδες μου και η μάνα μου, έτσι ήταν και ο Τσιτσάνης, ο Καζαντζίδης, η Μπέλλου και ο Μάρκος. Αυτοί ήταν οι άνθρωποί μου. Με αυτούς μεγάλωσα από μωρό. Τελείωνα από το σχολείο και άκουγα αυτούς. Εκ των πραγμάτων είναι σύμφυτο με την ύπαρξή μου αυτό το πράγμα. Δεν είναι ότι έγινα φοιτητής, το άκουσα και μου άρεσε. Στην περίπτωση μου, αποτελεί άμεση συγγένεια πρώτου –για να μην πω πρώτιστου– βαθμού. Γι' αυτό και μπορώ να γράψω ένα βιβλίο για έναν μπουζουξή –όχι επειδή έχω ταλέντο. Γιατί περιέχω βιωματικά τους ανθρώπους αυτούς ως δικούς μου. Είναι ειδική η περίπτωση μου... Όλη μου η ζωή είναι ένα λαϊκό τραγούδι, όλα μου τα βιβλία.

Αυτό που με ρωτήσατε προηγουμένως, θα πρέπει να το απαντήσετε εσείς. Τι να έχει να πει για εσάς το ρεμπέτικο; Τι έχει να σας πει ένα άλλο είδος τραγουδιού, έχει να πει κάτι; Θέλω να πω πως πρέπει κανείς να βρει τις συγγενειές του στη ζωή και να τις βρει μόνος του. Δεν μπορεί να του τις υποδείξει κάποιος άλλος· ούτε ο δάσκαλος, ούτε ο γονιός, ούτε ένα βιβλίο. Εσύ θα βρεις με τα πατήματά σου στη ζωή· τι σου ταιριάζει, χωρίς να σε εμποδίζει τίποτα. Έτσι μόνο ευχαρισιέται ο άνθρωπος. Και πάλι εγώ, που το έκανα σε μεγάλο βαθμό, πάλι δεν είμαι ευχαριστημένος. Έπρεπε να είμαι πιο επαναστατικός στις απόψεις μου. Γιατί οι άλλοι δεν μπορούν να σου πουν τι είσαι και τι θέλεις. Εσύ θα το πεις αυτό το πράγμα. Όπως λέει και ο Κάφκα: «Όλα επιτρέπονται· ο αυτοξεχασμός όχι!». Δεν πρόκειται για ναρκισσισμό, όχι. Όμως, δεν μπορείς να ξεχνάς τι είσαι και τι επιδιώκεις. Και αυτός ο δρόμος της έρευνας, για να ανακαλύψεις ποια στοιχεία που υπάρχουν στη ζωή σου ταιριάζουν με σένα, είναι η προσωπική μας ταυτότητα, η ιδιοπροσωπία. Ο πλούτος του πολιτισμού, έτσι κι αλλιώς, υπάρχει· το θέμα είναι τι θα σε τραβήξει, τι είναι πιο συγγενές με εσένα. Το τραγούδι υπάρχει και θα συνεχίσει να υπάρχει. Το ζητούμενο είναι να υπάρξουμε εμείς...

Νεογράφημα: Σας ευχαριστούμε, κύριε Κοροβίνη, πολύ!

Στη σκιά του ξεριζωμού... Τότε εκείνοι, πάντα εγώ.

Θεατρικό δρώμενο

«Το σκάνδαλο των χιλιάδων σκοτωμένων και ξεριζωμένων είναι βαρύ, όχι λόγω της αριθμητικής από μόνης της, αλλά γιατί με τον σαρωτικό θανατικό χάνονται γύρω από κάθε αναγκεμένο αυτοί που θα μπορούσαν να τον συνδράμουν». Θανάσης Παπαθανασίου

Το θεατρικό δρώμενο «Στη σκιά του ξεριζωμού... Τότε εκείνοι, πάντα εγώ» παρουσιάστηκε στο 9ο Παναρσακειακό Συνέδριο, καθώς και στο 2ο Φεστιβάλ Εφηβικού Θεάτρου Θεσσαλονίκης. Αυτό που επιχειρεί να ψηλαφήσει είναι το ανοιχτό τραύμα του ξεριζωμού, έχοντας ως αφετηρία τη Μικρασιατική καταστροφή αλλά και την προσφυγιά που ακολούθησε. Ατενίζει «το σκάνδαλο των χιλιάδων σκοτωμένων [και ξεριζωμένων]» κάθε εποχής και αναρωτιέται προς τα πού έκλινε τελικά η ζυγαριά: στον ίδιο τον ξεριζωμό ή στην παραδιπλανή μαρτυρία των ξεριζωμένων; «Εμείς είχαμε ξεριζωθεί από την πατρίδα και οι ντόπιοι μάς ξερίζωναν κι απ’ τον εαυτό μας». Ταυτόχρονα, ενώ οι μαθητές πάνω στη σκηνή διατυπώνουν φωναχτά την απορία τους («Πού βρισκόμαστε όλοι εμείς, όταν πάσχει ο άνθρωπος δίπλα μας;»), μας βοηθούν να συνειδητοποιήσουμε «πόσο πανανθρώπινα είναι τα ουσιώδη κάθε ανθρώπου: ο πόνος, η απώλεια, η αγάπη, η αλληλεγγύη» (Θανάσης Παπαθανασίου). Έτσι, μέσα από πέντε θεατρικά στιγμιότυπα (Γεννήθηκα, Το σπίτι, Ο δρόμος και η θάλασσα, Ξαναριζώνω και Πάντα εγώ) διαγράφεται η διαδρομή κάθε ξεριζωμένου αλλά και κάθε ανθρώπου.

Στο θεατρικό δρώμενο έχουν κωνευτεί αποσπάσματα από το λογοτεχνικό έργο των: Μανώλη Αναγνωστάκη, Κώστα Ανδριώτη, Οδυσσέα Ελύτη, Νίκου Καρούζου, Αντζέλ Κουρτιάν, Τάσου Λειβαδίτη, Γιάννη Ρίτσου, Γιώργου Σεφέρη, Γιώργου Σταυρίδη, Τατιάνας Σταύρου, Διδώς Σωτηρίου και Ντίνου Χριστιανόπουλου, καθώς και από το συλλογικό έργο «Η Έξοδος, Μαρτυρίες από τη Μικρασία». Την ευθύνη (σενάριο και σκηνοθεσία) του θεατρικού δρώμενου «Στη σκιά του ξεριζωμού... Τότε εκείνοι, πάντα εγώ» είχαν ο θεολόγος Αντώνης Νεονάκης, που είχε και την επιμέλεια του εισαγωγικού σημειώματος, και η φιλόλογος Τίνα Πλατσή –υπεύθυνοι και οι δύο της θεατρικής ομάδας του Αρσακείου Λυκείου Θεσσαλονίκης. Συμμετείχαν οι μαθητές Χρυσάνθη Αναγνωστοπούλου, Γλυκερία Βαρδοπούλου, Νεφέλη Γκουνέλα-Στράτα, Ειρήνη Ζαμπέτογλου, Ελισάβετ-Ευγενία Ζαχαροπούλου, Αλεξάνδρα Θάνου, Αριάδνη Κώστα, Ευάγγελος Νταόπουλος, Ελένη Ράλλη, Νικόλαος Στυλιανού, Ευτυχία Τολίδη και Μαρία Χαρίτου.

Γεννήθηκα...

Γεννήθηκα στη Σμύρνη το 1911. Γεννήθηκα στ’ Αϊβαλί.

Πού γεννήθηκες; Στο Αφίον Καραχισάρ το 1905. Στην Προύσα το 1882. Πατρίδα μου είναι η Πέργαμος.

Πού γεννήθηκες; Στην Καισάρεια το 1921.

Ποια είναι η Πατρίδα σου; Τα Βουρλά. Εμένα το Αϊδίνιο.

Πού γεννήθηκες; Στην Αρτάκη.

Ποια είναι η Πατρίδα σου; Το Ικόνιο. Γεννήθηκα στα Αλάτσατα. Εγώ είμαι από τον Κασαμπά της Σμύρνης.

Γεννήθηκα στην Κερασούντα. Πατρίδα μου είναι τα Μουδανιά. Κι εμένα το Δικελί. Γεννήθηκα στην Αλικαρνασσό. Στο Εσκίσεχir. Στα Άδανα. Στο Ερζερούμ. Στη Φιλαδέλφεια. Στην Κιουτάχεια. Στο Κορδελιό Σμύρνης. Στη Μπάλια. Στο Οδεμήςιο. Στο Προκόπιο. Στη Σινασό. Στο Τσανάκκαλε. Στο Τσεσμέ. Στο Αδραμύτι. Στην Κίο. Στην Αττάλεια. Στη Μάκρη. Στο Κουσάντασι. Στη Μενεμένη. Στην Τρίγλια. Στην Μπίγα. Στο Νεβχεσίρ. Στην Οινόη. Στη Ραιδεστό. Στις 40 Εκκλησίες.

Το σπίτι

«Σήμεραρον έμοϋ, αϋριον έτέρου καί ουδέποτε τινός»

Αυτές οι λέξεις ήταν σκαλισμένες εκεί πριν γεννηθώ. Σε μια μαρμάρινη πλάκα πάνω από την αυλόπορτα του σπιτιού μας. Επίμονα κελαηδίσματα με έκαναν να αφήσω το παιχνίδι και να πεταχτώ έξω στον πετροστρωμένο δρόμο. Σήκωσα τα μάτια μου, δυο χελιδόνια πετούσαν πάνω από το κεφάλι μου· ήταν τα πρώτα που έβλεπα εκείνη την άνοιξη. Είχαν αρχίσει να φτιάχνουν τη φωλιά τους κάτω από το γείσο της πόρτας μας. «Σήμεραρον έμοϋ, αϋριον έτέρου καί ουδέποτε τινός». Τα χελιδόνια με έκαναν να διαβάσω για πρώτη φορά τόσες πολλές παράξενες λέξεις μαζεμένες. Σχεδόν με τρόπο αναζήτησα τη μάνα μου σε όλα τα δωμάτια και στις αυλές. Τη βρήκα στο δώμα να απλώνει τα ρούχα μας...

Αχ παιδάκι μου, γράφει... γράφει... ότι τα χελιδόνια το φθινόπωρο θα φύγουν και θα αφήσουν τη φωλιά τους. Ξέρουν όμως ότι, όταν ξανάρθουν, την επόμενη άνοιξη θα τα περιμένει εκεί, για να φωλιάσουν πάλι μέσα...

Εκεί μεγάλωσα. Αυτό ήταν το σπίτι της απεραντοσύνης... της απεραντοσύνης των παιδικών μου χρόνων. Ο κόσμος του δεν είχε όρια και ήταν γεμάτος πρόσωπα, φωνές, γέλια, κλάματα, παιχνίδια, λουλούδια, πουλιά, μυρωδιές, γεύσεις, ήχους, μελωδίες, ήλιο και βροχή... Όλο το σύμπαν μου... το σπίτι μας και ο χώρος γύρω του.

Το σπίτι μας ήταν κρυμμένο πίσω από τα λουλούδια της αυλής του. Τις πολλές τριανταφυλλίες και γαρυφαλλίες, τους κρίνους και τις ορτανσίες, το μεγάλο πυράκανθο. Και μπροστά μπροστά οι μουριές, που το φύλλωμά τους μαλάκωνε τη σκληράδα του καλοκαιρινού ήλιου. Τα λουλούδια της αυλής στόλιζαν πολλές φορές και το μεγάλο ανθοδοχείο στο χολ.

Ένα διαρκές μουρμούρισμα σέρνονταν πάνω στους τοίχους του με τις φωτογραφίες και τις εικόνες, ανάμεσα στις γρίλιες των παραθύρων, στη σκοτεινιά του υπογείου, στις ψηφίδες του μωσαϊκού, στις αυλές, την ανατολική και τη δυτική, πάνω στο ρόπτρο, στις κλειδαριές, στο «σπιτάκι» και στη γούρνα της αυλής. Κι αυτό το μουρμούρισμα ήταν εκείνο που με έμαθε να ελπίζω και να απογοιτεύομαι, να αγαπώ και να θυμώνω, να ποθώ και να μάχομαι, να πλησιάζω ή και να απομακρύνομαι από τον άνθρωπο... το μουρμούρισμα εκείνο... η ίδια μου η ζωή. Τόση μοναδικότητα ανάμεσα στις πέτρες και στα ξύλα του! Μένεις στο σπίτι σου και αυτό ανήκει στη χώρα σου. Και συ τους ανήκεις. Δεν μπορείς να υπάρξεις δίχως τους, γιατί τότε θα ήσουν έρμαιο του κάθε αέρα. Και πόσο μπορείς ν’ αντέξεις στις θύελλες και στους σεισμούς, στη βροχή και στο χαλάζι; Πόσο; Δεν μπορείς ν’ αρνηθείς το σπίτι σου, δηλαδή τη πατρίδα σου, όπως δεν μπορείς να αρνηθείς τον εαυτό σου. Σ’ ακολουθεί παντού αυτό το σπίτι, όπου και αν πας. Η πατρίδα σου και το σπίτι σου είσαι εσύ.

Ο δρόμος και η θάλασσα...

Γιατί κοκκίνισε ο ουρανός προς την Ανατολή;

_ Πρέπει να φύγουμε.

_ Έπρεπε να είχαμε φύγει ήδη.

_ Πάρτε μόνο τα απαραίτητα.

_ Κάτι να φάνε τα παιδιά στο δρόμο και μια αλλαξιά ρούχα.

_ Πριν φορτωθούμε όσα μπορούσαμε να κουβαλήσουμε με τα χέρια, έβγαλα κι έδωσα στα παιδιά μου να φάνε. Εγώ είχα τρεις μέρες που δεν ήθελα να βάλω μπουκιά στο στόμα μου. Πριν φύγουμε όμως ο θεός με έβαλε με το ζόρι να φάω κάτι. «Τρελάθηκες;» «Τα παιδιά σου δεν τα σκέφτεσαι; Πρέπει να ‘χεις αντοχή».

_ Άσε τις φωτογραφίες.
_ Το εικόνισμα της μάνας μου μόνο θα πάρω. Ήταν το δώρο της στον γάμο μας. Δεν έχω κάτι άλλο από εκείνη.
_ Πιο γρήγορα! Καίγεται η Σμύρνη, δεν το βλέπεις;
_ Δε θα προλάβουμε... Θα μας σφάξουν ή θα μας κάψουν ζωντανούς.
_ Και τι ελπίζουμε φεύγοντας;
_ Δεν ξέρεις. Πολλά μπορούν να γίνουν.
_ Πήγαμε στην προβλήτα. Κόσμος χιλιάδες. Μάτια στεγνά, χείλη σφαλισμένα, θρήνος, αίμα και στάχτη.
_ Δε χωράνε άλλοι στη βάρκα! Θα πνιγούμε όλοι, δεν το καταλαβαίνετε;
_ Έκλεινα τα μάτια μου για να μη βλέπω τη δυστυχία του ανθρώπου!
_ Ξεκινήσαμε μέσα στις στριγκές των κάρων, το σούρσιμο των ποδιών των εξόριστων, τις αγριοφωνάρες και τις καμτσικιές που κατέβαιναν με μανία. Οι νεκροί στα πλάγια του δρόμου, βουνά.
_ Θεέ μου, πώς αντέχει ο άνθρωπος τόσο μεγάλο πόνο!
_ Όσοι ήμασταν πάνω σε κάρα νιώθαμε άσκημα, βλέποντας τόσους ανήμπορους να βαδίζουν με τα πόδια. Πολλοί πέταγαν τους μπόγους που κρατούσαν για να μπορούν να βαδίζουν πιο ελεύθερα.
_ Στις παλάμες και στο σώμα μου σου έδειξα τα σημάδια της άκρας ταπείνωσης!
Στο δρόμο βρήκαμε ένα παιδάκι πεθαμένο. Το κλάψαμε και σκάψαμε ένα λάκκο και το θάψαμε... Την άλλη μέρα βρήκαμε κι άλλο παιδάκι πεθαμένο και πιο κάτω άλλο κι άλλο. Πόσα απαντήσαμε κι εγώ δεν ξέρω. Το πρώτο το κλάψαμε και το θάψαμε· και το δεύτερο το ίδιο. Ύστερα όμως τα παρατούσαμε έτσι στη μέση του δρόμου, άκλαυτα και άθαφτα. Ούτε ένα κλαδάκι δε ρίχναμε επάνω τους να τα σκεπάσουμε.
_ Ας ήταν δυνατόν σε όλους αυτούς τους δρόμους και τις θάλασσες να αναφτούν καντήλια για τις ψυχές αυτών που χάθηκαν.
_ Έτσι είδα την ευτυχία μου να φεύγει. Σ’ ένα δρόμο δίχως τέρμα.

Το Ξαναρίζωμα

Είναι στιγμές που νοιώθω σαν να μην είμαι άνθρωπος, παρά γίνουμαι δέντρο.

Περάσαμε το Αιγαίο σαν τα χνουδωτά σπόρια. Σαν δέντρα που τα ξεριζώσανε άπονα για να τα φυτέψουνε σε πικρά χώματα και ξένα.

... τόσα φαρμάκια, τόση συφορά κι εμένα ο νους να γυρίσει θέλει πίσω στα παλιά! Να ‘ταν, λέει, ψέμα όλα όσα περάσαμε και να γυρίζαμε τώρα δα στη γη μας, στους μπαξέδες μας, στα δάση μας με τις καρδερίνες και τα πετροκότσυφα, στα περιβολάκια μας με τις μαντζουράνες και τις ανθισμένες κερασιές.

Τρεις μέρες μείναμε στο λιμάνι. Χάμω στις κρύες πλάκες και στα χώματα κοιμόμασταν. Την τέταρτη μέρα πήραμε τα έχοντά μας στον ώμο, τραβήξαμε νότια και πήγαμε σ’ ένα περιβόλι. Ο νοικοκύρης μας διώχνει, φοβήθηκε μη φάμε τα μανταρίνια. Πάμε σ’ έναν ελιώνα. Μας διώχνουν κι από κει. Εμείς δε φύγαμε.

_ Είμαστε διωγμένοι, πού θες να πάμε; Πού να στεγάσουμε τη δυστυχία μας;

_ Μείνετε, λοιπόν, και θα δούμε ποιος θα στεριώσει σ’ αυτή τη γη!

Μαγαζιά, σπίτια, πόρτες, παράθυρα, έκλειναν όλα μονομιάς. Το μωρό είχε έξι μέρες να τραφεί. Έκλαιγε, χαλνούσε τον κόσμο. Παρακαλούσα για νερό. Άνοιξε ένα παράθυρο: «Ένα φράγκο το ποτήρι», φώναξε κάποιος. Τι να κάνω; Έφτυσα μέσα στο στόμα του παιδιού για να το ξεδιψάσω.

Είναι στιγμές που νοιώθω σαν να μην είμαι άνθρωπος, παρά γίνουμαι δέντρο.

_ Το κλειδί... το κλειδί μου! Πού είναι το κλειδί του σπιτιού μου;

Τι κι αν μου λείπει ο μπαξές μου; Για φαντάσματα τώρα θα μιλάμε; Να ο μπαξές μου: αυτός ο τενεκές με το γεράνι κι η γλάστρα με τον βασιλικό. Σε δυο τρεις μήνες θα ξεσποριάσει ο βασιλικός θα τον βγάλω τότε και θα φυτέψω μια κόκκινη γαρυφαλλιά.

Μας φέρθηκαν χειρότερα κι από ζώα κι ας ήμασταν αδέρφια τους. Ευτυχώς όχι όλοι!

Για κάθε κακό που γινόταν εμάς τους πρόσφυγες κατηγορούσαν. Τα παιδιά μας τα χτύπαγαν, ενώ τα δικά τους τα φοβέριζαν. Το άκουσα με τ’ αφτιά μου μια μέρα που πήγαινα να πάρω το συσσίτιο: «Αν δεν είστε φρόνιμα, θα σας δώσω στους πρόσφυγες να σας φάνε!».

Οι ντόπιοι μάς φωνάζανε «ξένους» και μας καίγανε στην καρδιά. Εμείς είχαμε ξεριζωθεί από την πατρίδα και οι ντόπιοι μας ξερίζωναν κι απ’ τον εαυτό μας.

Ευτυχώς όχι όλοι!

Κάποιοι με προθυμία έτρεξαν να μας βοηθήσουν. Είδαν τον πόνο και την απόγνωσή μας οι γυναίκες του νησιού κι άρχισαν να κλαίνε μ’ αναφιλητά. Μας βόλεψαν όπως όπως στα παλιόσπιτα και στα παλιομάγαζα, στις καλύβες των κοντινών χωραφιών. Μας φέρνανε φαί, ρακί και καφέ να ψυχοπιάσουμε.

Είναι στιγμές που νοιώθω σαν να μην είμαι άνθρωπος, παρά γίνουμαι δέντρο.

Προσπαθώ κι αγκομαχώ να χώσω βαθιά όσο μπορώ τις ρίζες μου, να ρουφήξω με τα τρεμάμενα κλωσένια στόματά μου λίγη δροσούλα. Χρειάζεται αγώνας να μπηχτείς μέσα σε τούτη την άσπρη ξερή γη. Θέλει να σκάψεις με τα νύχια, με τα δόντια, με όλα σου τα δυνατά, για να στεριώσεις.

Είναι στιγμές που νοιώθω σα να μην είμαι άνθρωπος παρά γίνουμαι δέντρο.

Νοιώθω με φόβο και λαχτάρα πως εμείς θα είμαστε οι πρώτες ρίζες! Τα παιδιά μας, οι πρώτοι ανθοί. Θα λουλουδίσουν ή θα μαραζιάσουνε; Αν θα βαστάξουμε, αν δε μας τσουρουφλίσει ο ήλιος που καίει σα φοβέρα πάνω από τις χλωρές ζωές μας.

Είναι στιγμές που νοιώθω σα να μην είμαι άνθρωπος παρά γίνουμαι δέντρο.

Πάντα εγώ...

Κι εγώ, πού βρίσκομαι ανάμεσα στο τότε και το τώρα;

Κι εγώ, πού στέκομαι ανάμεσα στο ποτέ και στο πάντα;

Κι εσύ, πότε στέναξες για τις φλεγόμενες πόλεις και τα σωριασμένα κουφάρια στους δρόμους;

Κι εσύ, πού ήσουν όταν μάζευαν τα χιλιάδες κομμάτια τού κάθε ανθρώπου;

Κι εμείς, πότε μιλήσαμε για τις ξυπόλυτες μάνες που σέρνονται στα χαλάσματα και για τις ατέλειωτες νύχτες, όταν το φως λιγοστεύει τα ξημερώματα;

Κι εσείς, πότε φωνάζατε ότι όταν δεν πεθάνει ο ένας για τον άλλον είμαστε ήδη νεκροί;

Κι εσείς, γιατί δεν μάθατε ότι κάθε άνθρωπος έχει έναν ουρανό πάνω από την πληγή του;

Κι αυτός, πότε άνοιξε μιαν ομπρέλα πάνω από το δέντρο που βρέχεται;

Κι αυτοί, πώς και δεν άκουσαν ότι ο κόσμος μόνο όταν τον μοιράζεσαι υπάρχει;

Κι εσείς, αφού φτιάξατε τόσα, γιατί δεν φτιάξατε και λίγη αγάπη;

Κι εγώ, που βρίσκομαι ανάμεσα στο τότε και το τώρα, ποιο χέρι άπλωσα σ’ εκείνον και στον άλλον;

Κι εγώ, που αναρωτιέμαι για το ποτέ και το πάντα, γιατί δεν κράτησα ενός λεπτού σιγή για τους απελπισμένους;

Κι εγώ κι εσύ κι αυτός κι εμείς κι εσείς κι αυτοί...

Οδοιπορικό από την ιστορία στη μνήμη

Μουσικό δρώμενο

Μέσα από τη συμμετοχή τους με Μουσικό δρώμενο, οι νεαροί μαθητές-μουσικοί κλήθηκαν να ταξιδεύσουν νοερά σε προσφυγικούς τόπους και να βιώσουν την αγωνία, τη θλίψη, τον χωρισμό και την απογοήτευση των Ελλήνων που διώχθηκαν από τις πατρογονικές τους εστίες, αλλά και το θάρρος, την ελπίδα, την πίστη, την αγωνιστικότητα, τη σύνεση και την αρχοντιά τους, με τα οποία έχτισαν μία νέα ζωή, μεταλαμπαδεύοντας την πνευματική τους φλόγα στη νέα γενιά. Μέσα από την μουσική εκτέλεση, τις ζωντανές εικόνες και τις γλαφυρές περιγραφές των στίχων του Πυθαγόρα, οι μαθητές ήρθαν σε βιωματική επαφή με τις έννοιες της προσφυγιάς, της ιστορικής μνήμης και του Μικρασιατικού Πολιτισμού. Τραγουδώντας τις μαγικές μελωδίες του Απόστολου Καλδάρα και χορεύοντας τον χορό των ζεϊμπέκδων, άφησαν «Το όνειρο» να τους «πάρει» και να τους «φέρει στην Πέργαμο και στο Μαρμαρά», στις αλησμόνητες Πατρίδες. Τα τραγούδια που παρουσιάστηκαν στο πλαίσιο του 9ου Παναρσακειακού Συνεδρίου ήταν: «Η προσφυγιά», «Πέτρα, πέτρα χτίσαμε» και η «Γιορτή ζεϊμπέκδων».

Για την ενορχήστρωση και τη διδασκαλία των τραγουδιών, τη διεύθυνση του Μουσικού Συνόλου και τις προβολές υπεύθυνη ήταν η καθηγήτρια Μουσικής Αναστασία Γκίνη, ενώ για το συντονισμό του ορχηστρικού συνόλου υπεύθυνος ήταν ο χημικός Βασίλειος Μυλωνάς. Στο Μουσικό Δρώμενο συμμετείχαν οι μαθητές: Σταυρούλα Αλεξίου, Βασιλική Αποστολίδου, Κατερίνα Αραμπατζή, Αντώνης Ατζέμης, Φίλιππος Γιαννακόπουλος, Γιώργος Ζήσης, Θεανώ Ιωάννου, Δάφνη Καλογήρου, Αναστασία Καπέλη, Ρωξάνη Κατσάνου, Τάσος Κυριακίδης, Σωτήρης Μανταμόπουλος, Αλκμήνη Μπακαλιού, Παρασκευή Ντίνα, Γιάννης Ρεφανίδης, Μαριάννα Σεβιντικίδη, Μαριλένα Σκανδύλα, Βέρα Σονάυ, Κατερίνα Τεμπερεκίδου, Δήμητρα Τουτζιάρη, Πασχαλία Τουτζιάρη και Νίκη Χριστοφορίδου.

Ρεμπέτικα μουσικά όργανα, 2001, Μικτή τεχνική, 75X105 εκ.

Σώτος Ζαχαριάδης: «Το ρεμπέτικο σχετίζεται με τα βιώματά μου»

Νίκος Λυμπόπουλος, Λίζα Ντίντριχ, Κατερίνα Παπαδρόσου, Αλέξανδρος Σωφρονίδης

Ο ζωγράφος Σώτος Ζαχαριάδης, πατέρας των συμμαθητών μας Αγγελικής και Μάρκου, εδώ και σαράντα περίπου χρόνια δίνει σχήμα και μορφή σε μια εικαστική ατμόσφαιρα που η ανθρώπινη ζεστασιά είναι παρούσα, ακόμα κι αν απουσιάζουν οι άνθρωποι. Η πλούσια θεματική του γκάμα περιέχει –όχι τυχαία– μια ολόκληρη σειρά έργων με θέμα τους «Ρεμπέτες». Παραγωγικότατος ζωγράφος, γλύπτης και εικαστικός δημιουργός, έχει εκθέσει κατ’ επανάληψη έργα του σε Ελλάδα, Ευρώπη και Η.Π.Α. Εφαρμόζοντας πολλές τεχνικές και με αφομοιωμένες τις επιρροές από τη μοντέρνα τέχνη (Σεζάν, Ματίς, Μοντιλιάνι κ.ά.), ο Σώτος Ζαχαριάδης έχει βρει το δικό του προσωπικό ιδιόλεκτο αναπαράστασης του κόσμου. Σε αυτό μπορεί κανείς σχεδόν να αφουγκραστεί το καθημερινό βουητό από την αγορά της Θεσσαλονίκης, τις μελωδίες και τα τσακίσματα μιας πόλης υπόκωφης και υγρής, που όμως κοιτάζει κατάματα τη ζωή με τη γνησιότητα της λαϊκής ψυχής. Από το 1983 εργάζεται ως δάσκαλος ζωγραφικής στις Φυλακές του Επταπυργίου και αργότερα στο Ψυχιατρικό Νοσοκομείο Θεσσαλονίκης.

Το 27ο τεύχος του Νεογραφήματος κοσμείται με πίνακές του και ο ίδιος ο καλλιτέχνης είχε την καλοσύνη να μας παραχωρήσει στο Εργαστήριο Καλλιτεχνικών του Σχολείου μας τη συνέντευξη που ακολουθεί. Την ευθύνη της συνέντευξης είχε ο καθηγητής Εικαστικών Θοδωρής Σπανός και την επιμέλεια ο φιλόλογος Αλέξης Αλεξίου.

Νίκος Λυμπόπουλος: Ποιο ήταν το πρώτο έργο σας;

Σώτος Ζαχαριάδης: Στο σχολείο. Η γιαγιά μου είχε φέρει από το Ιεροσόλυμα μια μεγάλη αφίσα με την πόλη και τον Ναό του Σολομώντα. Την αντέγραφα πολύ προσεκτικά, και, επειδή την άρεσαν πολύ οι δάσκαλοι, την πήραν. Και ήταν έργο υπογεγραμμένο.

Κατερίνα Παπαδρόσου: Τι σας ώθησε να επιλέξετε τη ζωγραφική;

Σώτος Ζαχαριάδης: Ζωγράφιζα από μικρός, όπως κι εσείς. Έπιαναν τα χέρια μου, ήταν όμορφες οι ζωγραφιές μου. Μεγαλώνοντας γνώρισα έναν ζωγράφο, τον πατέρα ενός φίλου μου, και ζωγραφίζαμε παρέα. Έτσι άρχισα να βλέπω τη ζωγραφική με διαφορετικό βλέμμα και όχι ως παιχνίδι ή μόνο ως προσωπική έκφραση. Άρχισα να σπουδάζω Μηχανολόγος Μηχανικός, το οποίο εγκατέλειψα, για να ασχοληθώ με τη ζωγραφική.

Λίζα Ντίντριχ: Πώς ξεκινήσατε την καριέρα σας;

Σώτος Ζαχαριάδης: Μετά που εγκατέλειψα τη Μηχανολογία, έγινα μποέμ, με μακριά μαλλιά και γένια, ταξιδεύοντας την Ευρώπη με ότο στοπ, όπως πολλοί νέοι στις αρχές της δεκαετίας του ’80. Υπήρχε ακόμη η ιδεολογία του κοινοβίου. Πουλούσα πίνακες και ζούσα. Έκανα περισσότερα από δεκατρία ταξίδια στην Ολλανδία και, κυρίως, στη Γερμανία. Έχω κάνει παρουσιάσεις και στην Ιταλία. Αργότερα επέστρεψα στην Ελλάδα και έφτιαξα το εργαστήριό μου.

Λίζα Ντίντριχ: Με ποιες μορφές τέχνης ξεκινήσατε;

Σώτος Ζαχαριάδης: Με τη γραφή και τη ζωγραφική. Ακόμη συνεχίζω να γράφω, κυρίως για τη ζωγραφική· όχι μαθήματα και τεχνικές, αλλά κάποιες σκέψεις μου για τη ζωγραφική. Επίσης, στις αρχές της δεκαετίας του ’90, όταν άρχισα τη δουλειά μου στο ρεμπέτικο, έμαθα να παίζω μπουζούκι κι έτσι βρέθηκα στις τοπικές ορχήστρες. Η σχέση μου με το ρεμπέτικο παραμένει μέχρι σήμερα. Το 2001 έκανα την πρώτη μου μεγάλη ατομική έκθεση, με θέμα το ρεμπέτικο, στο Παλαιό Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης. Χρησιμοποίησα φωτογραφίες παλιών ρεμπετών, χωρίς, όμως, να θέλω να αναπαραστήσω ακριβώς τον Μάρκο, τον Παπαϊωάννου ή τον Τσιτσάνη. Τότε δούλευα και με φωτογραφία και με ζωντανό μοντέλο αλλά και χωρίς αυτά τα δύο. Πρώτη φορά ζωγράφισα πίνακες με θέμα το ρεμπέτικο το 1985, κυρίως ορχήστρες από μαγαζιά που πηγαίναμε με τους φίλους. Αυτοί οι πίνακες ήταν σποραδικοί. Το 2000, πολλά χρόνια αργότερα, άρχισα να ζωγραφίζω το ρεμπέτικο επισταμένως και αποκλειστικά. Αυτό διήρκεσε μέχρι το 2005. Συνήθως εξαντλώ ένα θέμα, πριν περάσω σε ένα επόμενο. Τους πίνακες του ρεμπέτικου τους συμπλήρωσα και με μία σειρά χαρακτηριστικών σε μια κυλινδρική πρέσα χάραξης που έχω στο εργαστήριο.

Θανάσης Νευροκοπλής: Τι είναι αυτό που σας συγκίνησε στο ρεμπέτικο;

Σώτος Ζαχαριάδης: Η θεματογραφία μου έχει να κάνει με τα βιώματά μου, με την προσωπική μου ζωή. Βιώματα εξωτερικά και εσωτερικά. Ήμουν τακτικός θαμώνας στα «Μπλε Παράθυρα» και στην «Όμορφη Νύχτα», όπως και στη «Στοά των Αθανάτων» στην Αθήνα, όπου αναβίωσε το ρεμπέτικο. Μέχρι τότε άκουγα ξένη, ροκ μουσική. Κάποτε, μετά την επιστροφή μου από την Ευρώπη, βρέθηκα με μια φίλη τραγουδίστρια στα «Μπλε Παράθυρα», το φθινόπωρο του 1984, και κατάλαβα πως ανήκω εδώ. Γνώρισα παλιούς ρεμπέτες, με τα χαρακτηριστικά σακάκια τους.

Νίκος Λυμπόπουλος: Έχετε εκθέσει δουλειά με τα έργα σας αρκετές φορές. Ποια είναι η πιο αγαπημένη σας έκθεση;

Σώτος Ζαχαριάδης: Δύσκολο να αποφασίσω. Κοιτάξετε· αρχίζεις με τα πρώτα σχέδια, περνάς στους μικρούς πίνακες, μετά στους μεγαλύτερους και στο τέλος έχει φτάσει η ώρα που έχεις έναν ικανό αριθμό έργων, για να τα εκθέσεις. Έτσι έγινε με την έκθεσή μου για το ρεμπέτικο, έτσι και με την πρώτη μου ατομική έκθεση, σε μία από τις δύο καλύτερες γκαλερί της Θεσσαλονίκης, νέο παιδί ακόμη, το 1984, όταν και εξέθεσα έργα που ζωγράφιζα από το 1982. Ούτε και μπορώ να ξεχάσω την πρώτη μου έκθεση, τον επόμενο χρόνο, στο Κολωνάκι της Αθήνας. Ένα νεαρό παιδί να εκθέτει πενήντα έργα και να παίρνει καλές κριτικές. Δεν μπορεί να αφήσεις απ’ έξω τις εκθέσεις σου στο εξωτερικό, όπως την πρώτη μου στη Γερμανία το 1990 ή την έκθεση στις Η.Π.Α. Συγκινητική ήταν και η στιγμή της επιτελεστικής δράσης (performance) «Ηχοδράσεις», που παρουσιάστηκε στο Βασιλικό Θέατρο της Θεσσαλονίκης το 1989. Οι εκθέσεις είναι σα να είσαι συγγραφέας και να γράφεις βιβλίο. Με όλες είμαι συναισθηματικά δεμένος, γι’ αυτό και δεν μπορώ να σου πω ποια είναι η πιο αγαπημένη μου.

Λίζα Ντίντριχ: Τι σας ενέπνευσε να κάνετε γλυτά;

Σώτος Ζαχαριάδης: Εγώ είμαι ζωγράφος του δρόμου· έβγαινα στον δρόμο και ζωγράφιζα. Εκεί, στο δρόμο, έβρισκα σίδερα ή άλλα πεταμένα αντικείμενα. Είχα μαζί μου μια πένσα και τα διαμόρφωνα και στο δρόμο ακόμη. Αργότερα τα έπαιρνα μαζί μου στο εργαστήριο. Τα γλυπτά μου δεν είναι από μάρμαρο. Είναι κατασκευές· ίσως υπάρχουν μέσα μου κάποια απωθημένα από τη Μηχανολογία. Παίρνω αυτό το αντικείμενο και το τοποθετώ μαζί με ένα άλλο. Όταν έρθετε στο εργαστήριό μου, μπορείτε να τα δείτε και να τα ακουμπήσετε, να τα πάρετε στα χέρια σας.

Κατερίνα Παπαδρόσου: Πιστεύετε πως είναι δύσκολο να επιβιώσει επαγγελματικά ένας καλλιτέχνης στις μέρες μας;

Σώτος Ζαχαριάδης: Δύσκολο. Το επάγγελμα του ζωγράφου έχει δύο μεγάλες προοπτικές: Πρώτα την εκπαιδευτική. Πρέπει κάποιος να αποφοιτήσει από τη Σχολή Καλών Τεχνών, για να μπορεί να διδάξει σε σχολείο ή σε κάποιο επίσημο φορέα. Η δεύτερη είναι το ελεύθερο επάγγελμα. Βιοπορίζεσαι από τις πωλήσεις των έργων σου. Μπορείς να συνδυάζεις, βεβαίως, τις επιλογές. Να ξέρετε όμως πως, είτε στην Ελλάδα είτε στο εξωτερικό, είναι πολύ δύσκολο να επιβιώσεις αποκλειστικά ως ελεύθερος επαγγελματίας.

Κατερίνα Παπαδρόσου: Εκτός από ζωγραφική τι άλλο μπορεί να κάνει ένας ζωγράφος;

Σώτος Ζαχαριάδης: Μπορεί να ασχοληθεί με την εκπαίδευση, όπως είπαμε, αλλά και με παραστάσεις (performance), με εικονογράφηση βιβλίων, με σκηνικά θεάτρου, με σχέδια σε υφάσματα κ.ά.

Αλέξανδρος Σωφρονίδης: Διδάσκετε ζωγραφική εδώ και τέσσερις δεκαετίες σε συνανθρώπους μας, που βρίσκονται έγκλειστοι σε ψυχιατρικά και σε σωφρονιστικά ιδρύματα. Τι θέματα τους αρέσει να ζωγραφίζουν και πώς τους βοηθά η ζωγραφική;

Σώτος Ζαχαριάδης: Η ζωγραφική βοηθά όλους τους ανθρώπους, από ενός έτους, μέχρι τους φιλοξενούμενους ενός γηροκομείου. Τη δεκαετία του '80 η πρώτη επαφή των φυλακισμένων του Επαυργίου με τον εξωτερικό κόσμο έγινε μέσω της ζωγραφικής. Μετά άρχισαν τα τμήματα των αναλφάβητων και άλλα εργαστήρια. Και για τους ασθενείς του Ψυχιατρικού Νοσοκομείου Θεσσαλονίκης η ζωγραφική ήταν κάτι πολύ βασικό. Η πρόσληψή μου ως ζωγράφου από το Ψυχιατρικό Νοσοκομείο ήταν η πρώτη που έγινε. Μέχρι τότε αυτό το έργο αναλάμβαναν εργοθεραπευτές. Ο ζωγράφος κάνει ένα πιο ολοκληρωμένο πρόγραμμα σε οργανωμένο εργαστήριο.

Σε ό,τι αφορά τη θεματική, χρησιμοποιούμε συχνά τη βιβλιοθήκη. Επειδή πολλοί ασθενείς δεν ξέρουν τι να ζωγραφίσουν, τους συμβουλεύω να δουν ένα βιβλίο και να πάρουν έμπνευση. Άλλοι ζωγραφίζουν αποκλειστικά από το μυαλό τους, σύμφωνα με τις επιθυμίες τους ή το παρελθόν τους. Μια νεαρή κοπέλα, πάνω από δεκαοκτώ χρονών, ζωγράφιζε τους φίλους της με κιθάρα μαζί και νύφες, επειδή ονειρεύονταν να παντρευτεί. Εγώ ως δάσκαλος, ως καθοδηγητής, βοηθώ ώστε τα σχέδια αυτά να γίνουν πίνακες: από τους μαρκαδόρους, να προχωρήσει σε χρώματα και να φτιάξει πίνακες. Άλλοι ζωγραφίζουν από το παρελθόν τους: ένας μαθητής, γιος στρατηγού (τρυφερό παιδί, πολύ καταπιεσμένο από τον πατέρα του) κατέληξε στο ψυχιατρείο και εκεί ζωγράφιζε συνέχεια τανκς και αεροπλάνα. Και μάλιστα γνώριζε όλες τις δυνατότητες των συγκεκριμένων τανκς και αεροπλάνων! Ένας άλλος, με καταγωγή από την Κωνσταντινούπολη, ζωγράφιζε πάντα θαλασσογραφίες και φρόντιζε πάντα να εμπεριέχουν και την Αγία Σοφία ή τον Φάρο της Κωνσταντινούπολης.

Λίζα Ντίντριχ: Πόσο καιρό δουλεύετε στο Ψυχιατρείο;

Σώτος Ζαχαριάδης: Από το 1986. Τότε η Νομαρχία Θεσσαλονίκης ξεκίνησε την προσπάθεια και στο Ψυχιατρείο και στις Φυλακές, μέσω των Νομαρχιακών Κέντρων Λαϊκής Επιμόρφωσης. Μετά τα εργαστήρια εντάχθηκαν στα ευρωπαϊκά προγράμματα και σήμερα είναι μόνιμα.

Αλέξης Αλεξίου: Μπορεί ο καθένας να ζωγραφίσει;

Σώτος Ζαχαριάδης: Να ζωγραφίσει μπορεί, να γίνει ζωγράφος όχι. Δεν μπορεί ο καθένας να γίνει

καλλιτέχνης, να γίνει Μότσαρτ, να γίνει Τσιτσάνης. Και ο καθένας μπορεί να γράψει, αλλά όχι να γίνει συγγραφέας. Και ο αγράμματος μπορεί να γράψει σκέψεις ή απομνημονεύματα –μας το έδειξε, εξάλλου, και ο Μακρυγιάννης αυτό.

Θανάσης Νευροκοπλής: Θα μας πείτε για την υποτροφία από το Ίδρυμα Φουλμπράιτ στο Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης του Σικάγου;

Σώτος Ζαχαριάδης: Αυτές οι υποτροφίες δίνονται συνήθως σε πανεπιστημιακούς: εγώ δεν ήμουν πανεπιστημιακός, δεν είχα τελειώσει τη Σχολή Καλών Τεχνών. Ο αδερφός μου ήταν στην Αμερική και οργάνωσε την πρώτη μου έκθεση στην Ατλάντα. Από το Αμερικανικό Κέντρο πήρα μια πρώτη υποτροφία για Νέα Υόρκη και Σικάγο. Στο Σικάγο γνώρισα τον Διευθυντή του Μουσείου Σύγχρονης Τέχνης, ενός εκ των τριών μεγαλύτερων ανάλογων Μουσείων, ο οποίος συνέβη να είναι στη Σαντορίνη την ίδια εποχή που ήμουν κι εγώ και να πηγαίνει στην ίδια ταβέρνα με εμένα και να γνωρίζουμε τον ίδιο παππού! Βρήκαμε, επομένως, μια συναισθηματική επαφή. Ένα χρόνο μετά επέστρεψα στην Ελλάδα και τότε μου είπαν «γιατί δεν κάνεις αίτηση για μια υποτροφία Φούλμπράιτ;». Για να κάνεις, όμως, αίτηση για μια υποτροφία, έπρεπε να έχεις μια πρόσκληση (affiliation letter) από ένα αμερικάνικο ίδρυμα. Τηλεφώνησα, λοιπόν, στον Διευθυντή στο Σικάγο και με προσκάλεσε. Το κύρος του ήταν τόσο μεγάλο, που έγινα κατευθείαν δεκτός, αν και δεν είχα πανεπιστημιακή μόρφωση.

Αλέξανδρος Σωφρονίδης: Αν υποθέσουμε πως έχετε τη δυνατότητα να σώσετε έναν πίνακα από μια μεγάλη καταστροφή, ποιον πίνακα από τα έργα σας θα σώζατε και ποιον από κάποιον άλλο ζωγράφο;

Σώτος Ζαχαριάδης: Θα διάλεγα έναν από το ρεμπέτικο, γιατί έχει να κάνει με την ιστορία της πατρίδας μου· ή... θα διάλεγα έναν με θέμα από την πόλη μου. Δε θα διάλεγα έναν πίνακα με προσωπική αναφορά. Από τους άλλους ζωγράφους... Δύσκολη ερώτηση... Θα διάλεγα έναν από τους δασκάλους μου· από τον Λουκά Βενετούλια, που ζωγράφισε τον Βαρδάρη, ή τον Κώστα τον Λούστα.

Νεογράφημα: Σας ευχαριστούμε πολύ, κύριε Ζαχαριάδη, και ανυπομονούμε να σας επισκεφτούμε στο εργαστήριό σας.

Κείμενα δημιουργικής γραφής για τη Μικρασιατική Καταστροφή και την προσφυγιά

Τα τελευταία ημερολόγια Μιχάλης Βασιλάκης

26 Ιουλίου 1922, Σμύρνη

Αγαπητό μου ημερολόγιο,
εδώ και λίγα εικοσιτετράωρα, κυρίως τις νύχτες, μέσα στην απόλυτη ησυχία, που μόνο μουσικές και φωνές από τα ανοιχτά καπηλειά ακούγονται, ακούω από μακριά τρένα να πηγαινοέρχονται με ασυνήθιστα μεγαλύτερη συχνότητα. Το πρωί οι στρατιώτες, που άλλοτε ήταν εύθυμοι και με το χαμόγελο στα χείλη, τώρα με το ζόρι τους αποσπás μια κουβέντα, έστω ένα «καλημέρα», και όταν μιλάνε μεταξύ τους μπορεί να ακούσει κάποιος να λέει «χαμένη υπόθεση είναι», «δεν έχουν καμία ελπίδα», «άντε να γυρίσουμε στη πατρίδα, γιατί δεν μας βλέπω καλά». Αγαπητό μου ημερολόγιο, ανησυχώ...

1 Αυγούστου 1922, Σμύρνη

Αγαπητό μου ημερολόγιο,
τις τελευταίες μέρες πλήθος ανοργάνωτων στρατιωτών καταφθάνει στην πόλη. Όλοι είναι σκυθρωποί. Όσοι είχαν φτάσει τη μέρα, φεύγουν κακήν κακώς με τα καράβια τη νύχτα, για να μην κινήσουν υποψίες. Πολύς κόσμος αρχίζει και φεύγει από τη Σμύρνη. Οι γονείς μου τα βράδια μαλώνουν για το αν πρέπει να φύγουμε τώρα ή να περιμένουμε –για την περίπτωση που έρθουν ενισχύσεις του ελληνικού στρατού. Η μητέρα μου κλαίει. Μέρα με τη μέρα όμως οι στρατιώτες που κάνουν περιπολίες ολοένα και λιγοστεύουν. Αυτοί δε θα είναι ικανοί να αντιμετωπίσουν ούτε την μικρότερη μεραρχία που διαθέτει ο τουρκικός στρατός, αν μας επιτεθούν.

12 Αυγούστου 1922, Σμύρνη

Αγαπητό μου ημερολόγιο,
ίσως είναι η τελευταία φορά που σου γράφω από τον τόπο στον οποίο μεγάλωσα, τη Σμύρνη. Οι γονείς μου αποφάσισαν πως καλύτερο για εμάς είναι να φύγουμε και να πάμε στην Ελλάδα. Δεν μπορώ να συγκρατήσω τα δάκρυά μου. Κλείνω τα μάτια και κάθε μυρωδιά που φέρνω στο μυαλό, είναι μια ανάμνηση γιορτής, χαράς, θαλπωρής· κάθε σοκάκι και ένα ξεχωριστό παιχνίδι με αγαπημένους φίλους, κάθε άνθρωπος μια ιστορία. Πάμε προς το άγνωστο, σε μια Ελλάδα που πάντα εξιδανικεύαμε και αγαπούσαμε και που ελπίζουμε να ανοίξει την αγκαλιά της και να μας δεχτεί. Άλλωστε δικά της παιδιά είμαστε και εμείς!

Μια ιστορία να θυμάσαι... Αγγελική Ζαχαριάδου

Ακόμα και τώρα, μετά από τόσα χρόνια, τρέμουν τα χέρια μου καθώς πάω να γράψω για το τρομερό γεγονός που συνέβη τότε στην οικογένειά μου. Μπορεί να ήμουν πολύ μικρός, όμως θυμάμαι τόσο καθαρά τη φωνή της μητέρας μου να μου λέει πως πρέπει να φύγουμε από το σπίτι. Αρπάξαμε ό,τι προλάβαμε και φύγαμε τρέχοντας.

Οι Τούρκοι είχαν εισβάλει στην πόλη και παντού επικρατούσε ο απόλυτος πανικός. Άνθρωποι να τρέχουν πασχίζοντας να ξεφύγουν, τσιρίδες μικρών παιδιών. Οι δρόμοι, που από το αίμα είχαν πάρει ένα βαθύ κόκκινο χρώμα, ήταν γεμάτοι πτώματα ή ανθρώπους τραυματισμένους να καλούν για βοήθεια. Φτάσαμε στο λιμάνι, όπου επιβιβάστήκαμε μαζί με καμιά τριανταριά ανθρώπους σ' ένα παλιό καΐκι. Ίσα που μπορούσαμε να κουνηθούμε. Ο πατέρας μου δεν πρόλαβε να γλιτώσει. Τον αποκεφάλισαν μπροστά μας στην προβλήτα και το αίμα του έγινε ένα με την ερυθρή πια θάλασσα.

Καθώς απομακρυνόμασταν, βλέπαμε την τυλιγμένη στις φλόγες Σμύρνη να απομακρύνεται πίσω μας. Μονάχα όταν η πόλη φάνταζε σαν μια μικρή φωτεινή κουκίδα στον ορίζοντα, γύρισα να κοιτάξω τη μητέρα μου, η οποία δεν είχα σταματήσει να κλαίει, όπως όλοι μας. Έγιναν όλα τόσο ξαφνικά. Δεν μας είχε απομείνει τίποτα πια. Τα είχαμε χάσει όλα...

Δεν αντέχω να συνεχίσω να γράφω για όλη αυτή τη φρίκη που βιώσαμε. Το μόνο που θέλω είναι να γυρίσω πίσω, να πω ένα τελευταίο «αντίο» στην πόλη που άφησα, στη ζωή που στερήθηκα μέσα σε μια στιγμή.

Κοινή προσφυγιά Αλκμήνη Μπακαλιού

Άνοιξε τα μάτια του λαχανιασμένος. Πάλι οι ίδιες εικόνες στοίχειωναν τα όνειρά του. Δεν μπορούσε να κοιμηθεί. Ανασπκώθηκε στο ράντζο του και περιεργάστηκε τον χώρο. Ακόμη αδυνατούσε να συνηθίσει το καινούριο του δωμάτιο. Στην πραγματικότητα ήταν εγκαταλελειμμένες εργατικές κατοικίες, που δόθηκαν σε όσους μπορούσαν να πληρώσουν. Αυτός και η οικογένειά του στάθηκαν τυχεροί και με τα χρήματα που κατάφεραν να αρπάξουν βρήκαν ένα μέρος να εγκατασταθούν.

Βγήκε από την ξεχαρβαλωμένη πόρτα στον δρόμο και προσπάθησε να πάρει μία ανάσα. Άκουσε πάλι τα ουρλιαχτά των βρεφών της γειτονιάς, τα κλάματα των γυναικών που δεν μπορούσαν να βρουν τα παιδιά τους. Ξαφνικά οι φωνές στο κεφάλι του σώπασαν. Τη θέση τους πήραν λίγες νότες και συγχορδίες και έπειτα μια βραχνή φωνή να τραγουδάει στην καινούργια γλώσσα. Πρώτη φορά άκουγε κάτι παρόμοιο.

Διστακτικά προχώρησε προς την κατεύθυνση του ήχου προσπαθώντας να βρει την πηγή του. «Ο πατέρας μου, ο Μπάτης, ήρθε απ' την Σμύρνη το '22...». Η φωνή σταμάτησε απότομα και ακολούθησε νεκρική σιγή. Στην επόμενη στροφή του στενού αντίκρισε έναν γέρο που κρατούσε ένα άγνωστο έγχορδο. Ήταν σκυμμένος και μία φθαρμένη ζακέτα κάλυπτε τους αδύνατους ώμους του. Το σώμα του τρανταζόταν από λυγμούς.

- «Έλα όμως που δεν πρόφτασε, δεν τα κατάφερε να έρθει», ψιθύρισε.
- «Λυπάμαι...», μουρμούρισε το παιδί.
- «Ποιος είσαι εσύ;», ρώτησε ο γέρος με ακόμη κρυμμένο το πρόσωπό του.
- «Μοχάμε», απάντησε το παιδί.
- «Από πού είσαι;», ξαναρώτησε ο γέρος.
- «Απ' τη Συρία. Έφτασα πριν από κάποιους μήνες. Ήταν καλοκαίρι τότε...».
- «Γνώρισες και εσύ τον εφιάλητη της προσφυγιάς. Δε βαριέσαι... Δόξα τω Θεώ εμείς μείναμε ζωντανοί, για να τιμήσουμε αυτούς που χάθηκαν. Ξέρω, δε με καταλαβαίνεις. Δεν πειράζει. Κάτσε και άκου την ιστορία».
- «Ιστορία...», πρόφερε αργά ο μικρός και κούνησε το κεφάλι του καταφατικά. Στους λίγους μήνες που είχε περάσει στην Ελλάδα, κατάφερε και έμαθε λίγες λέξεις και φράσεις για να συνεννοείται. «Μίλα αργά μόνο», παρακάλεσε τον γέρο.
- «Ωραία. Δεν ξέρω πώς άρχισε ή πώς συνέβη. Ήμουν πολύ μικρός τότε. Και ούτε θέλησα ποτέ να μάθω.

Θα σου διηγηθώ μόνο αυτά που έζησα· ό,τι θυμάμαι τουλάχιστον από τα πέντε μου χρόνια... Ζούσαμε σε μία ήρεμη γειτονιά, σε μία συνοικία της Σμύρνης. Τις Κυριακές πηγαίναμε στην εκκλησία και έπειτα στη συγχωρεμένη τη θεία μου για επίσκεψη. Εκεί έπαιζα με τα παιδιά της γειτονιάς και τα ξαδέρφια μου. Όλα μαζί. Αγόρια και κορίτσια, τουρκάκια και ελληνάκια. Δε μας χώριζε τίποτε. Ο αδελφός μου ο μεγάλος με την παρέα του τραγουδούσαν ανατολίτικους σκοπούς, μπλεγμένους με σμυρναίικους στίχους

και μελωδίες από τούρκικα πνευστά. Ώσπου μία μέρα τα όργανα σταμάτησαν· μαχαίρι! Την ημέρα που μύρισα τόσο αποπνικτικό καπνό για πρώτη φορά και τα μάτια της μάνας μου είχαν γεμίσει από φόβο...». Τότε έκανε μία παύση. Άναψε ένα τσιγάρο και κοίταξε κατά την ανατολή. Ο ήλιος είχε ήδη αρχίσει να αχνοφαίνεται.

«Από τότε και μετά, δε θυμάμαι και πολλά. Ρώτα τις μεγάλες δυνάμεις και τους πολιτικούς. Αυτό που ξέρω είναι πως χάθηκε η πατρίδα μου, οι γονείς μου και το μωρό, που κουβαλούσε στα σπλάχνα της η μάνα μου. Να πάνε στον διάολο και τα σπίτια και όλα. Μόνο να μη βλέπω πια εφιάλτες, με τον αδερφό μου να τον αρπάζουν οι Τσέτες και τους υπόλοιπους να τους καταπίνει η δίνη της θάλασσας... Και εγώ από θαύμα σώθηκα, μη νομίζεις. Πιάστηκα από το φουστάνι μιας γυναίκας, που με πέρασε για παιδί της. Ο Θεός έβαλε το χέρι του και έφτασα εδώ. Ε, τα υπόλοιπα τα ξέρεις κι εσύ. Λίγο διαφέρουμε. Μη με παρεξηγείς. Καταλαβαίνω τον πόνο σου και τον έχω νιώσει. Κοίτα όμως να ξεφύγεις από τους δαίμονες. Εσύ που μπορείς. Και είσαι νέος και ξύπνιος. Μην καταντίσεις σαν εμένα κολλημένος στο παρελθόν, να κατηγορείς τους εχθρούς.».

_ «Τι ξέρεις εσύ;», τον διέκοψε με φωνή που έτρεμε, «και μου λες πως δεν διαφέρουμε;».

_ «Η προσφυγιά, παιδί μου, είναι η ίδια. Δεν πα’ να ’σαι Έλληνας, Σύριος, Εγγλέζος ή Φραντσέζος... Το ίδιο ταλαιπωρείσαι, το ίδιο αδικημένος νιώθεις και το ίδιο απεγνωσμένος είσαι. Μην αφήσεις το μίσος να σου φάει την ψυχή. Για να μην επαναληφθούν τα ίδια».

_ «Και μου λες να ξεχάσω;»

_ «Όχι, να μην ξεχάσεις! Κράτα τη μνήμη της πατρίδας και της οικογένειάς σου ζωντανή στην καρδιά και στο μυαλό, και προχώρα μπροστά...».

Παράλληλοι ίσως και με το κύμα

Αθανασία Μπαλάση

Σμύρνη, 1921

«Και έτσι έγινε. Σηκώθηκε, αγνοώντας το χώμα στη φορεσιά της. Δίπλα της το ντουφέκι, όπως πάντα· το δικό της, των συντρόφων. Φεύγει. Πάει να κάνει συμφωνίες, να στείλει τα πλοία, να τρέξει και η ίδια να βοηθήσει. Τουρκαλάδες παντού εδώ και εκεί, πέρα από κάτι αμπάρια κρυμμένα στους λόφους και στα άγρια βουνά. Ναι, έτσι ήταν· άγρια τα βουνά, άγρια και η μέρα και το ξύπνημα ακόμη άγριο, αλλά και φινό. Μια γυναίκα με το ντουφέκι της. Όχι μια οποιαδήποτε γυναίκα, μια πολεμίστρια. Η Λασκαρίνα Μπουμπουλίνα.»

_ Ύπνο τώρα.

_ Αύριο, μαμά;

_ Τι αύριο, χρυσό μου;

_ Αύριο θα πάμε στην προβλήτα;

_ Εννοείται. Όπως κάθε Κυριακή. Έμαθα πως η κυρία Ευδοξία, η μοδίστρα, έχει κάτι νέα υφάσματα και μετάξια και λέει μπορείς να πας και να χαζέψεις και ό,τι θες το παίρνεις. Ύπνο τώρα.

_ Μαμά, και αν δω πάλι εφιάλτες;

_ Κατερινιώ, αφού στο έχω πει χίλιες φορές. Στην Σμύρνη είμαστε, κανείς δεν μας πειράζει, πάει καιρός από τα χρόνια της Μπουμπουλίνας.

Και πήγαν στην προβλήτα. Και εκείνη και την επόμενη και άλλες πόσες Κυριακές. Και κάθε μέρα έβλεπαν

τον Κώστα τον ψαρά, τη Σεβαστή, την αδερφή της Ευδοξίας, που όλο έτρεχε πάνω κάτω κάνοντας μικροδουλειές, τον παππού που μόνο το απόγευμα ευχαριστιόταν βόλτες με το εγγονάκι του, το Κατερινιώ, γιατί την υπόλοιπη μέρα «Με καίει το λιοπύρι» και όλους εκείνους που κάπου πήγαιναν, κάτι έκαναν, με τόση αγωνία αλλά και ηρεμία ταυτόχρονα. Ήταν Σμυρνιοί, τι να λέμε τώρα; Όλα αυτά άλλες πόσες Κυριακές. Πόσες όμως;

«Μια γυναίκα με το ντουφέκι της. Όχι μια οποιαδήποτε γυναίκα, μια πολεμίστρια. Η Λασκαρίνα Μπουμπουλίνα.»

_ Ύπνο τώρα.

_ Αύριο μαμά;

_ Εννοείται, αγάπη μου. Όπως κάθε Κυριακή.

Όχι. Σαν καμιά άλλη Κυριακή. Η τελευταία Κυριακή. Η τελευταία φορά που θα κάνουν τα συνηθισμένα, τα καθιερωμένα. Η τελευταία φορά που θα φώναζε ο ψαράς και θα έτρεχε η Σεβαστή και θα γκρίνιαζε ο παππούς και όλοι θα έκαναν ό,τι έκαναν με τόση αγωνία αλλά και τόσο κύρος ταυτόχρονα. Ήταν η πιο ωραία Κυριακή. Γιατί ήταν σαν όλες τις άλλες.

1821- 1922. 100 χρόνια μετά. 13η Σεπτεμβρίου και η Μπουμπουλίνα ξαναγεννήθηκε, με τη χειρότερη όμως αφορμή. Ή, τουλάχιστον, η Μπουμπουλίνα έπρεπε να ξαναγεννηθεί. Στις ψυχές αντρών και γυναικών, στις ψυχές αγοριών και κοριτσιών και καθενός που ήθελε να σωθεί. Μόνο μια Μπουμπουλίνα τους έσωζε. Αλλά και εκείνη, η μία, δεν είναι πάντα και για όλους αρκετή.

Έτρεξε να σωθεί το Κατερινιώ και η μάνα. Παιδάκι που μεγάλωσε γρήγορα. Παιδάκι που είδε τον κακό του παραμυθιού να ζωντανεύει, πριν προλάβει καλά καλά να καταλάβει την ιστορία. Παιδάκι που έπρεπε να γίνει ήρωας, χωρίς όμως κανέναν να του εγγυάται το αίσιο τέλος. Και μέσα στον όχλο από τις φωνές και τον χαμό από τις ντουφεκιές, και στη βιασύνη να πιαστεί από μία καλή κλωστή της μοίρας, στάθηκε. Στάθηκε και σώπασε. Γύρισε πλάτη στον όχλο και στο βουπτό. Έκλεισε τα αυτιά της και άνοιξε τα μάτια της ορθάνοιχτα και μέσα στις φλόγες και στις φωνές και στους οδυρμούς μπόρεσε να διακρίνει μία γνώριμη εικόνα. Κοίταξε την αποβάθρα όπως την κοιτούσε εκείνη, την τελευταία φορά. Και σα να τους είδε, σα να τους ξαναείδε όλους. Τον ψαρά, τη Σεβαστή, τον παππού και όλους εκείνους, που αναστέναζαν με αγωνία και κινούνταν με χάρη. Το μοναδικό της παραμύθι.

Αλλά όχι, ο ψαράς δε φώναζε πλέον, γιατί προσπαθούσε να πουλήσει τα ψάρια του. Αλλά όχι, η Σεβαστή δεν έτρεχε, για να γλυτώσει τις φωνές της αδερφής της. Όχι, ο παππούς δεν καιγόταν πια από τον ήλιο και ίσως τότε ο ήλιος φάνταζε σωτηρία. Όχι, οι άνθρωποι δεν αγωνιούσαν· έτρεμαν. Όσο για την ηρεμία, αυτή ήταν άφαντη. Ευτυχώς που το Κατερινιώ δε μπορούσε να δει αυτή την εικόνα.

Ελλάδα, 1932

Δέκα χρόνια από αυτή την τελευταία Κυριακή. Δέκα χρόνια από την τελευταία φορά που το Κατερινιώ άκουσε τα κατορθώματα της Μπουμπουλίνας, χωρίς να μπορεί να φανταστεί ότι η ανδρεία της θα ήταν το μόνο εφόδιο που θα έχει λίγες μέρες μετά. Η ανδρεία της Μπουμπουλίνας και λίγη –ή και περισσότερη– τύχη. Πλάσματα παράλληλα η Μπουμπουλίνα και το Κατερινιώ. Απλά, σε άλλο τόπο και με διαφορά εκατό χρόνων. Απλά, με άλλο είδος τέλους η κάθε ιστορία, και ας λέμε ότι πλέουν παράλληλα. Πλέουν. Και το ρήμα «πλέουν» είναι κοινό και στις δύο περιπτώσεις. Η Μπουμπουλίνα στον αγώνα με τα πλοία. Το Κατερινιώ στο άγνωστο, με βάρκα την ελπίδα και εφόδια τους προγόνους και λίγη –ή και περισσότερη– τύχη...

Ιστορίες μέσα από επτά μικρές βαλίτσες ή Οι βαλίτσες αφηγούνται τη δική τους ιστορία

Μαριέφη Χαβούζη-Δελλαπόρτα

Και πόνεσα και έχασα και έκλαψα,
τριγυρνούσα μόνη σε ένα βομβαρδισμένο τοπίο,
βομβαρδισμένη ήταν και η καρδιά μου.
Όταν κοίταξα ψηλά, ο ήλιος είχε χαθεί,
τα μάτια μου δυσκολεύονταν να συνηθίσουν,
τον σκοτεινό ουρανό,
για αυτό τα 'κλεισα και ονειρεύτηκα.
Ονειρεύτηκα τη μάνα μου, τον αδερφό μου,
παρακαλούσα τον Θεό να τους γυρίσει πίσω,
δεν γύρισαν.

Ήμουν χαμένη, ζαλισμένη
κι η βαλίτσα μου δεν έπαψε να σέρνεται δίπλα μου.
Την άφησα, τι να την κάνω;
Δεν είχα τίποτα άλλο σ' αυτή τη ζωή
Γι' αυτό και έπεσα...

Αντζελα Weng

Βρήκα τη βαλίτσα μου σε μια γωνιά του νέου σπιτιού μου. Μέσα της υπάρχει μια φωτογραφία της οικογένειάς μου. Αυτή τη φωτογραφία τη βγάλαμε στο παλιό μας σπίτι που καταστράφηκε από τον πόλεμο. Όταν είδα αυτήν την εικόνα, μου θύμισε την πατρίδα και τα αδέρφια μου που έπαιζαν στον κήπο του παλιού σπιτιού.. Αν δεν υπήρχε ο πόλεμος... Δε θα τους χάσω και θα είμαι πάντα μαζί τους.

Θεοχάρης Σπερελάκης

Ο πρόσφυγας ετοιμαζόταν να εγκαταλείψει την πατρίδα του με το ζόρι. Έπρεπε να σώσει τη ζωή του. Το μυαλό του θόλωσε. Ό,τι είχε καταφέρει στη ζωή του, έπρεπε να το αφήσει πίσω του και να φύγει. Όμως για πού, άραγε; Ένωσε τα μάτια του υγρά. Ήταν δάκρυα. Τα σκούπισε με την ανάποδη της παλάμης του. «Πρέπει να βιαστώ», σκέφθηκε. «Δεν έχω χρόνο. Μα πού πήγαν όλοι;» Γρήγορα γρήγορα μάζεψε όσα πράγματα μπορούσε σε μια βαλιτσούλα. Κατευθύνθηκε σε μια βάρκα για να φύγει για άλλο τόπο, ξένο και άγνωστο. Προσπαθούσε να κρατήσει τη βαλιτσούλα, να μην του φύγει από το χέρι, γιατί είχε ό,τι του είχε απομείνει. Ξαφνικά κάποιος τον έσπρωξε και η βαλίτσα έπεσε στη θάλασσα. Τότε χάθηκαν όλα... Πέρασε καιρός στον ξένο τόπο. Πάντα η θάλασσα του θύμιζε κάτι από την αγωνία της προσφυγιάς του. Και εκεί που περπατούσε, χαζεύοντας το κύμα που έσκαγε κοντά του, νάτην ξεπρόβαλε η μικρούλα βαλίτσα του. Δεν πίστευε στα μάτια του! Την άρπαξε, την άνοιξε και είδε να ξεπηδούν από μέσα της όλες οι αναμνήσεις του. Βρήκε τα παλιά του πράγματα, το τετραδιάκι του με τις ζωγραφιές του, κάποιες φωτογραφίες και γράμματα. Τότε η βαλίτσα άρχισε να του μιλάει:

_ Δικέ μου άνθρωπε, μετά από χρόνια σε ξαναβρίσκω, δεν το πιστεύω! Εγώ είμαι οι αναμνήσεις σου. Πόσα περάσαμε μαζί, θυμάσαι; Τι είδαν τα ματάκια μου, σκληρές εικόνες που δεν θα ξεχάσω ποτέ, ανθρώπινες ζωές που χάθηκαν και στιγμές που τις σκέπασε το κύμα. Μέσα μου έκρυψες τα πολυτιμότερα αντικείμενά σου. Να, εδώ έχω τις ζωγραφιές σου, θυμάμαι που έπαιρνες έμπνευση από οτιδήποτε: τη θάλασσα, τα λουλούδια και τον ουρανό. Κοίταξε λίγο πιο δεξιά. Φωτογραφίες με στιγμές, που σε έκαναν να χαμογελάς. Α! Και να μην ξεχάσω, το γράμμα από τον πατέρα σου που γρήγορα γρήγορα το είχε γράψει μόλις ξεκίνησε ο πόλεμος και το πήρες μαζί σου για να θυμάσαι κάτι από εκείνον. Το τοποθέτησες στη θκούλα μου, να εδώ· έκλεισες το φερμουάρ και κάπως έτσι ξεκίνησε το ταξίδι μας.

Με δάκρυα στα μάτια, ο δικός μου άνθρωπος, χαρούμενος πια που ξαναβρήκε τις αναμνήσεις του, με πήρε στο σπιτάκι του, για να έχει πάντα μαζί του ένα κομμάτι της παλιάς του ζωής από την πατρίδα του, και να με γεμίσει και με άλλες νέες στιγμές από τον τόπο που τώρα ζει.

Εύα Καραλή

Καθώς καθάριζα τη ντουλάπα μου, αντίκρισα κάτι που πίστευα ότι δεν θα ξαναέβλεπα: τη βαλίτσα με την οποία είχα φύγει από την Αθήνα πριν από δέκα χρόνια. Ο σταυρός που είχα φέρει, δεν είχε αλλοιωθεί με τη δεκαετία, όπως και το κινητό. Σε αντίθεση με το φαγητό και το νερό, που είχαν μουχλιάσει. Δεν ξέρω πώς άντεξαν τόσα χρόνια. Κάποια από τα φάρμακα που είχα στη βαλίτσα μου, μπορούσαν να καταναλωθούν ακόμα. Ξύπνησαν μέσα μου οι αναμνήσεις, που νόμιζα πως είχαν χαθεί με την εξαφάνιση της βαλίτσας. Οι δυσκολίες, η ταλαιπωρία, και η ελπίδα για μια νέα ζωή επέστρεψαν στη μνήμη μου. Πήρα τον σταυρό και τον τοποθέτησα στο γραφείο μου, για να μου δίνει ελπίδα καθημερινά, όπως εκείνη τη μέρα. Όλα με γύρισαν πίσω. Πριν αρχίσω να βουρκώνω, τοποθέτησα τα υπόλοιπα αντικείμενα πίσω στη βαλίτσα, την έκλεισα και την τοποθέτησα πίσω στο συρτάρι.

Δέσποινα Μπάτσιου

Έχουν περάσει δέκα χρόνια από τότε που ξεσπιτωθήκαμε. Χθες βρήκα τυχαία τη βαλίτσα που κουβαλούσα μαζί μου τότε. Όταν την άνοιξα, είδα πολλά πράγματα που σχεδόν τα είχα ξεχάσει. Τα λούτρινά μου ήταν ίδια· λίγο σκονισμένα, αλλά ίδια. Τα πήρα στην αγκαλιά μου και λίγο ένιωσα όπως τότε· περίεργο συναίσθημα... Έπειτα το μάτι μου έπεσε στην εικονίτσα του Αρχάγγελου Μιχαήλ. Τη φίλησα και έκανα τάμα να επιστρέψω και να ανάψω λαμπάδα στην εκκλησία του. Μετά είδα ένα κιτρινισμένο τετράδιο, «ΕΚΘΕΣΗ» έγραφε· μέσα τα κείμενα, οι ασκήσεις και οι βαθμοί. Πόσο με ένοιαζαν τότε! Και πόσο δε με νοιάζουν τώρα... Επίσης είδα και μια φωτογραφία της οικογένειάς μου. Όλοι δείχναμε τόσο ανέμελοι και χαρούμενοι...Τέλος, το μάτι μου έπεσε σε ένα παλιό κουτάκι. Αμέσως το αναγνώρισα: Ήταν το «Κουτί των αναμνήσεων». Μέσα είχε ζωγραφιές φίλων –άραγε, τι να κάνουν τώρα...;– γράμματα στον Άϊ Βασίλη και πολλά άλλα. Τα είχα πραγματικά ξεχάσει, αλλά ήταν αυτά που με έκαναν άνθρωπο: οι αναμνήσεις μου.

Βασιλική Παπαβασιλείου

Έχουν περάσει δέκα χρόνια και ακόμα περιμένω. Είναι σαν να έχω κάνει κάτι κακό, γιατί είναι σα φυλακή εδώ· όλα σκοτεινά και μαύρα. Ακόμα κρατάω φυλαγμένα τα πράγματα που μου έδωσε να κρατήσω. Περιμένω να ξαναέρθω πάλι στο φως και να με χρησιμοποιούν όπως παλιά. Αλλά, δυστυχώς, όταν θυμάμαι τα παλιά, μού έρχονται κακές αναμνήσεις. Όταν ξαφνικά άνοιξε η ντουλάπα, αντίκρισα το κοριτσάκι που είχα γνωρίσει πριν δέκα χρόνια, να κλαίει ή από συγκίνησή ή από χαρά. Δεν κατάλαβα τον λόγο, αφού είμαι απλώς μια βαλίτσα.

Νικήτας Παχούμης

«Δέκα χρόνια μετά το μεγάλο σεισμό», σκέφτηκα. «Νομίζω πως είναι ώρα να την ανοίξω», σιγοφιθύρισα στον εαυτό μου. Μόλις την άνοιξα, αντίκρισα μερικά αντικείμενα, όσα είχαν απομείνει από τον μεγάλο σεισμό. Πρώτο πρώτο αντίκρισα το κινητό μου, το οποίο ήταν σκονισμένο και τελειωμένο από μπαταρία. Ακόμα αντίκρισα το άδειο μπουκάλι κολόνιας, το οποίο μου είχε χαρίσει ο αγαπημένος μου φίλος στα τελευταία γενέθλιά μου πριν τον σεισμό και τα άδεια και σπασμένα κουτιά φαρμάκων, που είχα προμηθευτεί για περίπτωση ανάγκης. Το τελευταίο πράγμα που θυμάμαι ήταν ο ήχος που έκανε η βαλίτσα, όταν την έκλεισα, καθώς δεν άντεχε άλλο βάρος και λύπη. Ξαφνικά εμφανίστηκαν μέσα μου βαθιές αναμνήσεις ατόμων, που μάλλον δεν τα είχαν καταφέρει.

Επίκαιρα και παντοτινά

01

► Εφηβική λογοτεχνική αντίδραση στην έμφυλη βία | Χριστίνα Πατέλη, Μαρία Πολίτη, Μαριλένα Σκανδύλα, Ελίνα Τάμπου, Βάλια Τσιρά, Σταύρος Τοκμακίδης, Αλέξανδρος Φραγκίδης

02

► Μέσα κοινωνικής δικτύωσης και έφηβοι | Παϊσία Αθανασιάδου

03

► Ο πόλεμος στην Ουκρανία ένα χρόνο μετά | Θάνος Γιαντσιδης

04

► Συλλέγοντας παλιά νομίσματα | Φαίδων Δούκας

05

► Ο Λεμονοστήφτης υπερήρωας | Αγγελική Ζαχαριάδου

06

► Ποιήματα εν τάξει
ο Γέλιο Ανοιξιάτικο, Κύματα μέχρι τον ήλιο | Αγγελική Ζαχαριάδου
ο Ενός λεπτού σιγή | Νικολέττα Τσαβλή

07

► Young writers in action
ο The case | Αγγελική Γρατσία
ο A Night of Horror | Ευανθία Μπαργιώτα

Εφηβική λογοτεχνική αντίδραση στην έμφυλη βία

Χριστίνα Πατέλη, Μαρία Πολίτη, Μαριλένα Σκανδύλα, Ελίνα Τάμπου, Βάλια Τζιρά, Σταυρός Τοκμακίδης, Αλέξανδρος Φραγκίδης

Στο πλαίσιο της παρακολούθησης της μουσικοθεατρικής παράστασης «#Support_Hara», ανεβασμένης από τη θεατρική ομάδα «Μικρός Βορράς» για νέους, εφήβους και εκπαιδευτικούς με στόχο την πρόληψη και την αντιμετώπιση της έμφυλης βίας, οι μαθητές του Γ3 προβληματίστηκαν, αφουγκράστηκαν την απειλή, άνοιξαν μάτια και στόμα κι άρχισαν να αποτυπώνουν σκέψεις και συναισθήματα στο χαρτί. Τα τελευταία χρόνια, οι λέξεις «γυναικοκτονία», «σεξουαλική κακοποίηση», «revenge porn» κ.ά. βρίσκονται πλέον καθημερινά στις συζητήσεις των νέων ανθρώπων που βιώνουν την αυξανόμενη βία. Οφείλουμε, συνεπώς, να δώσουμε διέξοδο στη νέα γενιά και να αναπτύξουμε τρόπους αντιμετώπισης της έμφυλης βίας και των βαθιά εμπεδωμένων κακοποιητικών συμπεριφορών στην ελληνική κοινωνία. Τα παιδιά έδωσαν τις απαντήσεις τους με τον πιο ειλικρινή και καθηλωτικό τρόπο. Μετά από σχετική συζήτηση στο μάθημα των Νέων Ελληνικών με τη φιλόλογο Γιώτα Μυτακίδου, κι έπειτα από καταγραφή λέξεων και συναισθημάτων, έγραψαν ποιήματα, με τα οποία εξέφραζαν σκέψεις και πεποιθήσεις. Σε αυτά τοποθετούνται με σαφήνεια εναντίον οποιασδήποτε μορφής βίας και καταδικάζουν τη σιωπή ως μια μορφή συνενοχής.

Σταύρος Τοκμακίδης

Ζεις μια ζωή στην οποία επικρατεί ο φόβος και η ντροπή,
που νιώθεις ενοχή χωρίς να φταις σε κάτι.
Ζεις μια ζωή άδικη και σκληρή,
χωρίς να την έχεις μάθει έτσι.
Σε έναν κόσμο όπου ο κάποιος σε χειραγωγεί,
για να μην το μάθουν άλλοι.

Ελίνα Τάμπου

Φόβος.
Φόβος ότι δε θα τα καταφέρεις.
Φόβος ότι θα σε κρίνουν.
Φόβος ότι θα σου κάνουν κακό.
Φόβος ότι θα αποτύχεις.
Φόβος για το σήμερα.
Φόβος για το αύριο.
Φόβος, φόβος, φόβος...
Φόβος ότι θα φοβηθείς!
Ο φαύλος κύκλος του φόβου.

Μαρία Πολίτη

Η αλήθεια είναι άλλη.
Ψέμα είναι η πλάνη.
Πρώτα η σκέψη,
μετά η πράξη.
Δικαίωμα το «όχι».
Υποχρέωση ο σεβασμός.
Η λύση δεν είναι ο εκβιασμός.
Να μην σκεφτεί κανείς τον βιασμό.
Πόνος, δυστυχία προκαλείται.
Τον δισταγμό πρέπει να αποδεχθείτε.
Το δικαίωμά σας να διεκδικείτε.
Τον εαυτό σας υπερασπιστείτε.

Βάλια Τζιρά

Τύψεις, πίεση και ενοχές.
Γυρνάς σπίτι και νομίζεις ότι φταις.
Πώς να μιλήσεις, να εκφραστείς,
να σκεφτείς,
αν δεν νιώθεις άνετα να το παραδεχτείς,
στον καθρέπτη να κοιταχτείς.

Αλέξανδρος Φραγκίδης

Όλοι έχουν δικαιώματα, μα δεν τα απολαμβάνουν
Γιατί κάποιοι άνθρωποι που είναι πιο δυνατοί τα παίρνουν όλα
Χωρίς να τα ζητήσουν και χωρίς να μας ρωτήσουν
Όμως αυτό είναι αδικία και πρέπει να τελειώσει
Όστε μια μέρα ήσυχη και όμορφη να ξημερώσει
Δεν είναι όμως εύκολο αυτό για γίνει
Αλλά με πολύ προσπάθεια μπορεί και να πετύχει

Μαριλένα Σκανδύλα

Λίγη υποστήριξη σου ζήτησα,
ένα αποκούμπι να κρατηθώ, να αρθρώσω λέξη.
Μα εσύ φοβήθηκες, δείλιασες,
έτρεξες να κρυφτείς στη βόλεψή σου.
Δεν είδες; Δεν άκουσες;

Χριστίνα Πατέλη

Υποστήριξη δεν έχεις από όλους
μόνο από τον εαυτό σου.
Και αν ποτέ είσαι σε απόγνωση
μην κλειστείς στον εαυτό σου.
Πρέπει να είσαι δυνατή
και να μην έχεις τύψεις,
γιατί δεν είναι δικό σου λάθος,
μονάχα αυτού του ανθρώπου
που σε πλήγωσε σε βάθος.

01

02

03

04

05

06

07

01

02

Μέσα κοινωνικής δικτύωσης και έφηβοι

Παϊσία Αθανασιάδου

Τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης παίζουν ένα σημαντικό ρόλο στη ζωή των εφήβων. Σχεδόν όλοι τα έχουν στο κινητό τηλέφωνό τους. Τα ανήλικα παιδιά χρησιμοποιούν τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης για αρκετή ώρα τη μέρα. Αυτές οι πλατφόρμες χρησιμοποιούνται κυρίως για την επικοινωνία. Τα χρησιμοποιούν για να ξεφύγουν από την πραγματικότητα και να χαλαρώσουν λίγο. Τουλάχιστον έτσι λένε.

Οι έφηβοι πολλές φορές δεν καταλαβαίνουν τον κίνδυνο που διατρέχουν από τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Ακούγονται άπειρες ιστορίες για παιδιά που παρασύρθηκαν από μεγαλύτερους. Όμως τα περισσότερα παιδιά, με την ανωριμότητα της ηλικίας τους, σκέφτονται ότι δεν υπάρχει περίπτωση να τους συμβεί κάτι ή θεωρούν ότι μπορούν εύκολα να καταλάβουν, εάν κάποιος προσπαθήσει να τους παρασύρει. Όμως δεν είναι πάντα έτσι. Πρέπει να προσέχουμε πολύ τι γράφουμε, καθώς τα γραπτά μένουν, και τι ανεβάζουμε, καθώς μπορεί ο οποιοσδήποτε να αποθηκεύσει μια φωτογραφία μας, και με ποιον επικοινωνούμε.

Υπάρχει όμως και η άλλη πλευρά των μέσων κοινωνικής δικτύωσης. Μπορούμε να μιλήσουμε σε φίλους με γραπτά μηνύματα, φωνητικά μηνύματα, κλήσεις ακόμα και με βιντεοκλήσεις. Μπορούμε επιπλέον να ανεβάσουμε κάποια φωτογραφία ή βίντεο, για να αναδείξουμε κάποιο ταλέντο μας ή κάποιο ταξίδι μας εφόσον το επιθυμούμε.

Όμως τα παιδιά της γενιάς μας, τα οποία είναι η πρώτη γενιά που μεγαλώνει με τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, σπαταλούν παρά πολύ χρόνο στα μέσα αυτά, κάτι που τους αποτρέπει από το να είναι δημιουργικά στον ελεύθερο τους χρόνο. Υπάρχουν παρά πολλοί έφηβοι ανά τον κόσμο που είναι εθισμένοι στα κοινωνικά δίκτυα. Ένας έφηβος με εθισμό έχει ξεκάθαρα προτίμηση στον ψηφιακό κόσμο, γυρνώντας την πλάτη του στον πραγματικό. Αυτό μπορεί να οδηγήσει πολλές φορές στο να δυσανασχετούν με την πραγματικότητα και τις πραγματικές φιλίες, τις πραγματικές σχέσεις και υποχρεώσεις. Το 92% των εφήβων συνδέονται στο διαδίκτυο καθημερινά και το 50% από αυτούς πιστεύουν ότι είναι εθισμένοι στα κινητά τους τηλέφωνα.

Είναι πολύ εύκολο για έναν έφηβο να “κολλήσει” στα κοινωνικά δίκτυα, διότι ο ψηφιακός κόσμος των μέσων κοινωνικής δικτύωσης δίνει την αίσθηση στον έφηβο ότι μπορεί να ξεφεύγει από τα προβλήματα του πραγματικού κόσμου. Ακόμη, ένας έφηβος που είναι απομονωμένος από τους γύρω του, νιώθει πως δεν ανήκει πουθενά. Έτσι το βρίσκει εύκολο να ενταχθεί σε έναν πλασματικό κόσμο, όπου νιώθει ασφαλής, αποδεκτός και ότι τον αγαπούν. Ακόμα πιο ευάλωτοι στον εθισμό είναι οι ντροπαλοί έφηβοι, διότι υποφέρουν στις πραγματικές τους σχέσεις με τους άλλους και νιώθουν πιο σίγουροι πίσω από μια οθόνη.

Είναι αναμενόμενο ότι οι έφηβοι θα χρησιμοποιούν τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης· όμως επιβάλλεται προσεκτική χρήση και με μέτρο.

Ο πόλεμος στην Ουκρανία ένα χρόνο μετά

Θάνος Γιαντσίδης

Ο πόλεμος στην Ουκρανία συνεχίζεται περισσότερο από έναν χρόνο. Ξεκίνησε στα ξαφνικά για όλους μας στις 24 Φεβρουαρίου του 2022. Μέχρι και την προηγούμενη ημέρα, όλοι μας ελπίζαμε πως η εφιαλτική προοπτική ενός πολέμου στην Ευρώπη δεν θα πραγματοποιούνταν ποτέ και πως, έστω και την τελευταία στιγμή, η διπλωματία θα έβρισκε μια ειρηνική λύση στις διαφορές Ουκρανών και Ρώσων. Κανένας Ουκρανός ούτε και Ευρωπαίος πολίτης δεν ήταν προετοιμασμένος για έναν τέτοιο πόλεμο. Φαίνεται πως αυτό ισχύει και για τους Ρώσους στρατιώτες που άρχισαν τον πόλεμο, νομίζοντας πως συμμετέχουν σε μια άσκηση...

Όταν άκουσα στις ειδήσεις για τον πόλεμο, στενοχωρήθηκα πάρα πολύ. Τι πρώτες εβδομάδες παρακολουθούσα όλα τα δελτία ειδήσεων και ενημερωνόμουν για τους βομβαρδισμούς, τις μάχες και τις πολιορκίες των ουκρανικών πόλεων. Φοβόμουν μήπως ο πόλεμος προχωρήσει και φτάσει και στα δικά μας μέρη. Καταλάβαινα πως ο πόλεμος αυτός μπορεί να οδηγήσει στον Γ΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, αν δεν τελείωνε γρήγορα. Και η πραγματικότητα το αποδεικνύει πως δεν τελείωσε γρήγορα ούτε και φαίνεται πως θα τελειώσει...

Δεκατρείς μήνες μετά την έναρξή του, πολλοί συμπολίτες μας πλέον δείχνουν να τον έχουν ξεχάσει, αφού τα δελτία ειδήσεων δεν τον έχουν πρώτο θέμα και, συχνά, δεν αναφέρονται καθόλου σ’ αυτόν. Κάποιοι άλλοι δείχνουν να αδιαφορούν, θεωρώντας τον ένα γεγονός σαν πολλά άλλα που έχουν συμβεί στην ανθρώπινη ιστορία. Εγώ πιστεύω πως πρέπει όλοι οι πολίτες του κόσμου, όλη η ανθρωπότητα, να κινητοποιηθεί εναντίον του πολέμου. Για μια φορά ας δείξουμε τη δύναμή μας, ενωμένοι και διεκδικώντας το αυτονόητο: τη ζωή και το μέλλον μας.

04

05

06

07

Συλλέγοντας παλιά νομίσματα

Φαίδων Δούκας

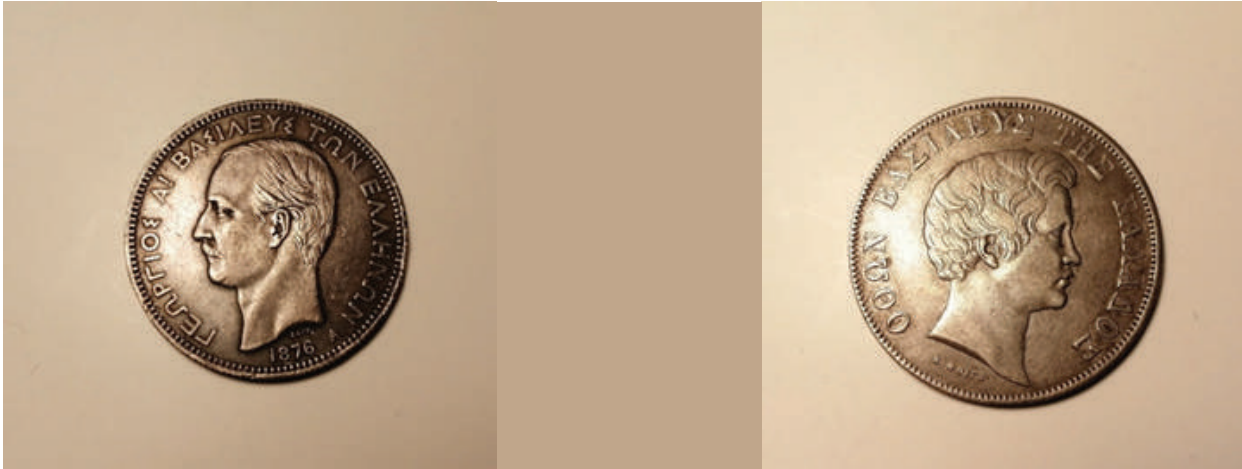
Πολλοί έφηβοι αρχίζουν να συλλέγουν αντικείμενα που τους ενδιαφέρουν και τα βρίσκουν γοπευτικά. Η συλλογή τους μπορεί να τους συντροφεύει αρκετές ώρες και να αποτελεί μέσο γαλήνης και εκτόνωσης. Πολλοί συλλέγουν γραμματόσημα, άλλοι φωτογραφίες και χαρτάκια ποδοσφαιριστών ή τραγουδιστών. Εμένα με κέρδισε η συλλογή νομισμάτων.

Αρχικά να αναφέρω πως μια οποιαδήποτε συλλογή νομισμάτων προϋποθέτει πρώτα από όλα θέληση. Τι εννοώ; Ένας σωστός συλλέκτης συλλέγει νομίσματα όχι για την οικονομική τους αξία, αλλά για την αγάπη που έχει προς το αντικείμενο της συλλογής του.

Όταν ξεκίνησα τη δική μου συλλογή ήμουν επηρεασμένος από τη συλλογή του πατέρα μου, η οποία εξειδικευόταν σε παλαιότερα ξένα νομίσματα και από έναν φίλο μου, ο οποίος είχε μια μικρή συλλογή από ευρώ. Τα πρώτα μου νομίσματα τους πρώτους δύο μήνες ήταν από ρέστα που έπαιρνα από καταστήματα της γειτονιάς! Αργότερα ξεκίνησα να πληροφορούμαι για διάφορες κατηγορίες νομισμάτων, κυρίως διεθνή νομίσματα και, κατά δεύτερο λόγο, για δραχμές. Έτσι πρόσθεσα στη συλλογή μου κάποια σύγχρονα διεθνή νομίσματα, τα οποία στη συνέχεια πολλαπλασιάστηκαν.

Μαθαίνοντας για τα νομίσματα των δραχμών, ενδιαφέρθηκα να τα προσθέσω στη συλλογή μου. Μετά αποφάσισα να επικεντρωθώ στις δραχμές και συγκεκριμένα στις δραχμές του Όθωνα και του Γεωργίου Α΄. Αυτά ήταν δύσκολα νομίσματα ως προς την τιμή και τη σπανιότητα τους, αλλά μετά από έναν χρόνο συλλογής έφτασα σήμερα να κατέχω μια μεγάλης έκτασης συλλογή νομισμάτων. Ανάμεσα σε αυτά ξεχωρίζουν δύο πολύ σπάνια και δύσκολα νομίσματα: οι πέντε δραχμές του Όθωνα (κοπή Παρισίων του 1833) και οι πέντε δραχμές του Γεωργίου Α΄ (κοπή του 1876).

Είμαι αποφασισμένος να συνεχίσω τη συλλογή μου και να την εμπλουτίζω όσο μπορώ, διότι με ταξιδεύει στην ιστορία και στον πολιτισμό της πατρίδας μου.

Το σχήμα λόγου της μεταφοράς είναι ένα εξαιρετικά δημιουργικό εργαλείο της ανθρώπινης διανόησης. Δεν γνωρίζουμε ποιος είπε για πρώτη φορά τη φράση «με βαριά καρδιά», χωρίς να χρησιμοποιεί τη λέξη «βάρος» με τη σημασία του φυσικού μεγέθους. Πάντως, όποιος και να ήταν, απελευθέρωσε μια ανεξάντλητη δημιουργική ενέργεια της γλώσσας, καθώς δεκάδες είναι οι μεταφορές που χρησιμοποιούμε καθημερινά. Και ποιος δεν είπε ποτέ ότι «κλαίει ο ουρανός» ή ότι «η μαμά του είναι χρυσοχέρα!». Το πεδίο όμως στο οποίο απογειώνεται εντυπωσιακά η γλώσσα με πρωτότυπες μεταφορές είναι η λογοτεχνία, και ειδικότερα η ποίηση. «Το φεγγάρι τρύπα στο κρανίο του κόσμου»· με τις τέσσερις αυτές μόνο λέξεις ο Γιάννης Ρίτσος περιγράφει τη φρίκη που βίωσε η ανθρωπότητα κατά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο. «Οξειδώθηκα μες στη νοτιά των ανθρώπων», εξομολογείται ο Οδυσσέας Ελύτης, θέλοντας να πει ότι πρόδωσε με πολλούς συμβιβασμούς τα νεανικά του πιστεύω.

Και ποια είναι η σχέση των σημερινών μαθητών με τις μεταφορές πέρα από το να τις αναγνωρίζουν στο μάθημα της Λογοτεχνίας; Οι μαθητές του Γ 1, αφού κατανόησαν τις σημαντικές δυνατότητες των μεταφορών, προκλήθηκαν στο μάθημα της Νεοελληνικής Γλώσσας, με διδάσκοντα τον φιλόλογο Λεωνίδα Κατσικαρίδη, να επινοήσουν δικές τους μεταφορές σε προσωπικά τους κείμενα. Μικρά και μεγαλύτερα γλωσσικά διαμαντάκια διαβάστηκαν στην τάξη και το ενθουσιώδες χειροκρότημα των συμμαθητών επιβράβευε το κάθε κείμενο. Διαβάστε το κείμενο της Αγγελικής Ζαχαριάδου που ακολουθεί, για να «πάρετε μια γεύση» (ωπ, μεταφορά!) από αυτά που ακούστηκαν κατά τη διάρκεια του μαθήματος.

Ο Λεμονοστήφτης υπερήρωας

Αγγελική Ζαχαριάδου

Κάποτε, τα χρόνια που τα δέντρα έπεφταν για ύπνο ήσυχα, υπήρχε ένας υπερήρωας ξακουστός μέχρι τον πάτο της θάλασσας. Πρόθυμος να βοηθήσει όλους τους ανθρώπους, πετούσε με τη μαγική μπέρτα του, που καμιά φορά γυρνούσε ανάποδα λόγω της μεγάλης ταχύτητας με την οποία προσπερνούσε τα αστέρια. Μπορούσε να κάνει τα πάντα· από το να βοηθήσει κάποιον να χτίσει το σπίτι του, μέχρι να δαμάσει τον ουρανό, όταν γίνονταν άγριος. Μια μέρα όμως αναδύθηκε από το πυκνό χώμα της σκέψης ένας εφευρέτης και έδειξε στους ανθρώπους πώς να κάνουν τα πάντα χωρίς τη βοήθεια του υπερήρωα. Λίγες περιστροφές του ήλιου αργότερα, κανείς δε θυμόταν πια τον υπερήρωα. Κανείς δε χρειαζόταν τη βοήθειά του, αφού είχαν βρει τρόπο μέχρι και να γράφουν στον αέρα. Η γεύση της ζωής του υπερήρωα ήταν πλέον ξινή. Το μόνο πράγμα που του είχε απομείνει ήταν η ανάποδη μπέρτα του. Την έβγαλε και την ακούμπησε σαν τραπεζομάντηλο σε ένα ετοιμόρροπο τραπέζι. Αποφάσισε να χαρίσει τις δυνάμεις του στο ανέμελο νερό και να κουβαλήσει τα ασήκωτα χαρτιά μιας ανθρώπινης ανάσας. Προσπάθησε πολύ. Έψαξε σε κάθε τετράγωνο, επτάγωνο και τριαντατρίγωνο της ατέλειωτης πόλης των ανθρώπων, αλλά μάταια. Δε βρήκε καμιά δουλειά που να μπορεί να κάνει. Απογοητευμένος σκαρφάλωσε στα σφιγμένα κλαδιά μιας λεμονιάς ρίχνοντας όλα τα λεμόνια κάτω. Τότε θυμήθηκε τα λόγια που του είχε πει η μητέρα του, όταν ήταν μικρός: «Όταν η ζωή σου δίνει λεμόνια, εσύ κάνε λεμονάδα». Σύντομα έγινε γνωστός σε όλη την πόλη, διότι η λεμονάδα του είχε μια πολύ ιδιαίτερη γεύση, εξαιτίας του τρόπου με τον οποίο έστιβε τα λεμόνια. Δεν τα πίεζε, αλλά τους ψιθύριζε τα χρυσαφένια μυστικά των ακτίνων της σελήνης, και έτσι τα λεμόνια κυλούσαν ανάλαφρα και γίνονταν λεμονάδα. Του έβγαλαν το παρατσούκλι «Λεμονοστήφτης» και κάθε μέρα όλος ο κόσμος πήγαινε να πάρει λίγη από τη λεμονάδα του. Ο Λεμονοστήφτης, καθώς έβλεπε τη χαρά στα μάτια τους, ένιωθε μια απαλή ζεστασιά σα να βρισκόταν μπροστά από αναμμένο τζάκι. Πλέον δε νοσταλγούσε τις μέρες που ήταν υπερήρωας. Είχε βρει άλλον τρόπο να κάνει τα χαμόγελα των ανθρώπων να ανθίζουν. Έστιβε λεμόνια!

Γέλιο ανοιξιάτικο

Αγγελική Ζαχαριάδου

Μιας μυγδαλιάς το πέταλο
Σ'όλη την πλάση χαρά δίνει
Απ'του χειμώνα αναδύθηκε τη δίνη
Το τότε δέντρο άφυλλο

Μου δείχνεις με το δάχτυλο
Πουλί νερό να πίνει
Ξάφνου πάει όλη η οδύνη
Την έκλεψ' το χαμόγελο

Σε λιβάδια καταπράσινα
Οι ευωδιές σπίνουν χορό
Πίσω απ'τη μυγδαλιά να κοιτώ έμεινα

Αεράκι γνώριμο, δροσερό
Τις ακτίνες καϊδεύει του ήλιου
Τον ήχο συνθέτοντας του ανοιξιάτικου γέλιου

Κύματα μέχρι τον ήλιο

Αγγελική Ζαχαριάδου

Χροιά απαλή
Σχεδόν έφτασα
Δεν ξέχασα
Μορφή απατηλή

Η σιωπή καλεί
Ουρανό έπιασα
Στη θάλασσ' έπεσα
Βαριά πολύ

Πολλές γραμμές
Μαύρες κοιτώ
Κυμματιστές

Το δείλι αυτό
Ο ήλιος κυλά
Ακόμα ψηλά

Ενός λεπτού σιγή

Νικολέττα Τσαβλή

Η ζωή είναι μικρή,
ο θάνατος αιώνιος.
Ενός λεπτού σιγή,
γιατί ο θρήνος είναι πελώριος.

Μια αθεράπευτη πληγή,
ένα λάθος, ένα έγκλημα,
τους κόστισε την ψυχή.
Τι ήταν; Ένα αμέλημα.

Ένας πόνος στο στομάχι,
ένα βάρος στη δίκη τους ράχη.
Μια καρδιά πονεμένη,
μια εκδρομή πήγαν οι καημένοι.

"ΕΛΛΑΔΑΡΑΙ!" σου λένε μετά,
ενώ άνθρωποι καίγονται στη φωτιά.
Πες το αυτό και στη δίκη τους μαμά.

Young Writers in Action!

Με εφελτήριο μια ενότητα του βιβλίου τους σχετικά με τις τέχνες και κυρίως τη λογοτεχνία και τον κινηματογράφο, οι δεκαέξι μαθητές του προχωρημένου επίπεδου Αγγλικών της Α΄ τάξης συζήτησαν στα Αγγλικά για τα είδη των αγαπημένων τους βιβλίων και ταινιών. Η θερμή αυτή συζήτηση και το έντονο πάθος τους αποτέλεσε έμπνευση για τη δημιουργία μιας συλλογής με δεκαέξι μικρές ιστορίες μυστηρίου, τις «Mystery Stories». Στη συνέχεια όλα τα παιδιά διάβασαν τις ιστορίες των συμμαθητών τους και ψήφισαν τις αγαπημένες τους ιστορίες. Απολαύστε λοιπόν τις δύο πρώτες ιστορίες στην προτίμηση των νεαρών ανερχόμενων συγγραφέων. Τους μαθητές και τις μαθήτριες ενέπνευσε και καθοδήγησε η καθηγήτρια Αγγλικών Τότα Οικονόμου.

The Case

Angelina Gratsia

Saturday night, 12 November

It was just me in my apartment having the most wonderful break I'd ever had. Then out of nowhere, I got a call from my boss. Despite getting really mad, I picked it up anyway. He said, "Good evening officer Angel. Look, I know you are having your break, but I have been receiving calls about missing people all day long! I am starting to feel anxious. Can you handle the case please?". I felt a bit unsure about it, but the thought of many people gone missing got to me and I eventually agreed. "Okay", I said, "Well just give me two weeks and I'll find out what happened. But please let me have a peaceful break after this", I insisted. To my surprise, he agreed, and I was so happy. I'd better rest because it was going to be a really tough day the following day and I certainly needed some energy.

Sunday morning, 13 November

I woke up feeling so good. On that day I was going to meet my best friend, Stacey. She was really nice and worked as a secretary in a doctor's office. We often met on Sundays to chit-chat and grab some coffee. A couple minutes later, I was waiting for the bus to take me to the city to meet Stacy. When it finally came, to my surprise there weren't many people inside. The bus was usually really crowded, so I felt like something was wrong. I asked the driver about it, and he replied to me terrified. "Haven't you heard? Our whole neighborhood has gone missing since Friday... I am afraid the people you see in this bus today, will be missing tomorrow". I quietly went back to my seat feeling really shaken. I finally arrived at the city and met Stacey.

S: Hey what's up?

A: Hey... Nothing much, just a little too much work...

S: Wait, weren't you supposed to have your break?

A: Yeah, I was supposed to, but suddenly, dozens of people decided to go missing and ruin things for me.

S: Girl, that sucks. Have you heard? Kate died.

A: What? Kate from high school? Wasn't that the girl who bullied you?

S: Indeed.

A: Where did you hear that?

S: Her cousin, Mary, informed me. We've kept in touch.

A: I see... Oh and I heard about your mother. I am so sorry for your loss.

S: Yeah... thanks. Anyway, do you have any clues about the case?

A: Unfortunately, not yet, but I am willing to find something today, so I guess I should be going.

S: Okay, have a nice day, Angel!

After that, I took the bus home, and I started searching for some clues for the case. Nobody knew anything yet. It seemed it was going to be harder than I had thought. Let me include all the information I had gained since Saturday. Stacy told me that her mum and Kate died on the same day. That must have been just a coincidence, but what if they had to do something with the missing people? I knew for sure that her mom and Kate lived in our neighborhood, so maybe they had a connection with the rest. Wait, what if the missing people were not actually missing and they were dead? That must have been a murderer's job! Yes! That must be it! I just needed the exact time the incidents had happened, so I could investigate things a little deeper.

Wednesday morning, 16 November

Another day with dozens of people gone missing. The case was still open, and I was so confused. I got up feeling dizzy. I desperately needed a cup of coffee to think straight. As I was drinking my morning coffee and thinking of many theories about the case, my phone rang. "Who can that be?", I wondered. Surprisingly, it was my boss. I picked the phone up hoping we had another clue. To my surprise, he informed me about the time the missing incidents had taken place. Well, it was time for me to see what was really happen-

ing...

Thursday 3:31 am, 17 November

I was walking down the street searching for clues. Two minutes later, I walked past a girl. Tall, skinny, wearing a black dress and... I froze. That was Stacey! "What is she doing here?", I asked myself. She grabbed my hand and said: "Hey... It is late for you to sneak around here". I looked at her in confusion. She laughed and continued. "I'll tell you a secret. Want to hear it?" I started getting scared and anxious. I pulled away from her and just gave her a nod. She suddenly revealed an axe and said: "You are about to say good-bye, officer Angel". I ran. Fast. Faster than ever before. Her voice was trembling as she chased me, really pissed off. She ran towards me screaming. I tried to hold her as tight as I could. That girl... my best friend... was a serial killer! The thought creeped me out. I called a mental asylum to take her in. My heart broke but I guessed that was best for her.

Thursday morning, 17 November

I visited the asylum to get some answers from her. A nurse took me to the floor where her room was. Tied on a chair, she stared at me angrily. "Stacy... can you explain yourself about the murders you committed?!" I demanded. "STACY, I NEED ANSWERS RIGHT NOW!" I shouted angrily. She looked down and started explaining.

S: Well... It all started one week ago. I... I killed Kate. I don't know what got into me, but I just wanted revenge! Unfortunately, my mother saw me, and I couldn't help myself but kill her too. I couldn't stand seeing her sad and scared, so I did it.

Then she started laughing maniacally.

A: How could you?! Well that still doesn't explain why you killed all the other people!

S: Well, I thought since you have a break, it wouldn't be a big deal to kill some people to cure my depression. You know very well I've wanted to commit suicide for such a long time now... So instead of doing it to myself, I did it to somebody else... Well, to lots of people, but at least it made me happy. Don't you want me to be happy?

She looked at me with manipulative eyes.

A: Look, you are my best friend, I want you to be happy but not that way!

S: I am not done! Show some respect and stop interrupting me!

She demanded with a scary voice.

S: Then I accidentally killed my father. So, to get over his death, I had to kill more people. But seeing how close you were to close the case and find out, I knew I had to get rid of you as soon as possible. But here you are. YOU BACK STABBED ME! YOU ARE A MON-STER!

She then started screaming.

A: Oh please. Cut it out. You are the one that almost cut my neck in half! You definitely deserve to be here... locked up!

I left the asylum and almost cried my eyes out. How could she be like that?

Saturday afternoon, 19 November

I was just enjoying my break, a little depressed because of Stacy's true side, but then I got a call from the mental asylum. As soon as I heard the news, I dropped my phone and threw myself on the floor crying hard. Stacy had killed herself! I already knew my best friend's mind was lost, but not her body as well... I cried harder every second. I had lost

her, lost her forever. She was not coming back.
Well then... I guessed the case was finally closed and my friendship with her was definitively over.

A Night of Horror

Evanthia Bargiota

That night it had been raining hard. The atmosphere was cold and damp as usual in London, but that night it was different, much more different.

James was returning from work on foot when he realised he was lost. He could hardly see the end of his nose because the fog was so thick. He could even feel the water particles floating in the air. The more James walked, the more lost he got. He came to the decision to find the nearest house close to him and ask the owners to let him stay the night. After walking for sometime, he came across an old, crooked mansion which looked as if it had just come out from a horror movie. He had no choice but to enter. The moment he entered, a cold shiver ran down his spine. He felt something touching him, but nobody was there. He instantly regretted his choice, but then the door slammed with a loud bang which made a big piece from the ceiling fall right in front of James's feet. He tried to open the door but it was locked.

As he walked down the narrow corridor, he noticed that there were paintings on the walls. James was a history nerd, so he quickly realized that the fairy house he was walking around belonged to an old Duke and Duchess who had gone missing hundreds of years before and no trace of them had ever been found. Suddenly, a cold gust of wind hit his face. There was no window open and he was really concerned until he came to the conclusion that the house was probably haunted. The fact that made it even worse was that he was trapped in there until daylight ripped the sky.

He continued down the hallway and reached the dining room. It was a quite spacious room with a fancy wooden dining table having a dozen of porcelain plates scattered on it. Red, velvety chairs were surrounding the table. To make matters even worse, James noticed that a chair had been moved. Although it was covered in dust, there was a clean, dust-free patch on the back of the chair which led to the assumption that it had been recently moved by somebody because the dust did not cover the touched spot. At a closer look, James observed that there were also some fingerprint marks on the back of the chair. Without a second thought, he quickly rushed to the next room, the drawing room or living room.

As James sat on one of the vintage sofas, dust floated out of it like snowflakes. At first, he was under the impression that this room compared to the rest of the house, was the one with the fewer creepy objects. The moment he made that thought, James heard a loud bang which made him freeze with horror. He heard footsteps coming towards his way. The seconds felt like hours. A voice whispering "hello" came from a silhouette which could be seen at the daybreak. Suddenly, the mysterious shadow disappeared. After making sure that he wasn't in the same room with a stranger, he started creeping towards the hallway to try and unlock his cell from that place of hell. Just then, he caught sight of the outline of the stranger. This time James could make out the stranger's profile much more clearly. It looked like a man, dressed in a Sunday gown. His messed up hair flew everywhere. He seemed to be holding something. James assumed that because of the shadows of the object the figure was gripping in his hands. His worst nightmare! He was holding a knife! The object was so close to James's face, he could even make out the splashes of red blood. He couldn't recognise the face but he felt like he had seen it somewhere. Suddenly, it wasn't time for thinking. Something had to be done. His life was on the brink of death. The murderer's face was few feet away from him. Then, something happened that he had never even thought of before, not even in his wildest dreams...

